Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özel Hukuk Ana Bilim Dalı

MEDENÎ USÛL HUKUKUNDA ADLÎ YARDIM

Ferda Selika DAMLA AYDIN

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

MEDENÎ USÛL HUKUKUNDA ADLÎ YARDIM

Ferda Selika DAMLA AYDIN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Özel Hukuk Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Ferda Selika DAMLA AYDIN tarafından hazırlanan "Medenî Usûl Hukukunda Adlî Yardım" başlıklı bu çalışma, 12.06.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. öğr. üyesi Mehmet Bozdoğlu
(Başkan)

Doç. Dr. Levent Börü
(Danışman)

Dr. öğr. üyesi Cengiz Kahraman
(Üye)

_____
[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

_____
[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Üye)

Bu tez çalışmasında Sayın (Unvanı, Adı ve Soyadı) Ortak Danışman olarak görev almıştır.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan ***"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. (1)
- Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ….. ay ertelenmiştir. (2)
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. (3)

04/07/2023

Ferda Selika DAMLA AYDIN

[1] *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"*

(1) *Madde 6. 1. Lisansüstü tezle ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.*

(2) *Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.*

(3) *Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.*

Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

***** *Tez **danışmanının** önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.***

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Doç. Dr. Levent BÖRÜ** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Ferda Selika DAMLA AYDIN

TEŞEKKÜR

Öncelikle yüksek lisans ders döneminden tez dönemine öğrencisi olmaktan büyük gurur duyduğum, tez çalışma konumun belirlenmesinden itibaren değerli görüşleri ile çalışmamı geliştirme gayreti içinde olan, tez danışmanlığımı kabul ederek beni onurlandıran kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Levent BÖRÜ' ye teşekkürlerimi sunarım.

Beni maddi manevi her zaman destekleyen, bunaldığım her süreçte elimden tutan ve beni motive eden, çalışmamda en az benim kadar emekleri bulunan sevgili annem Nalan DAMLA 'ya, sevgili babam Ömer DAMLA' ya; hayatımın tüm evrelerinde olduğu gibi tez yazma sürecimde de manevi desteğini ve ilgisini esirgemeyen canım ablam Feyza NUR DAMLA CANBAKAL' a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Lise sıralarından bu zamana, her zaman yanımda olan, engin bilgisi ile yoluma ışık tutan, motivasyonumu kaybettiğim her aşamada sevgisi ve desteğinden güç bulduğum canım dostum Arş. Gör. Burcu ÇAVUŞ ERYENDİ' ye teşekkür ederim.

Son olarak sabrı, desteği ve sevgisini benden esirgemeyen, zorlandığım her aşamada bana varlığı ile güç veren, kıymetli yol arkadaşım Mustafa AYDIN' a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

ÖZET

DAMLA AYDIN, Ferda Selika. *Medenî Usûl Hukukunda Adlî Yardım,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2023.

Modern hukuk sistemlerinde adalet hizmetlerinin ücretsiz olması gerektiği kabul edilse de yargılama faaliyeti sırasında tarafların da birtakım yargılama giderlerini karşılaması gerekmektedir. Ancak ekonomik yetersizlik sebebiyle bu giderleri karşılayamayacak tarafın, devletin yargılama faaliyetlerinden faydalanamaması mahkemeye erişim hakkı, hak arama özgürlüğü başta olmak üzere birçok hak kaybına yol açacaktır. Bu bağlamda birçok hukuk sistemi adlî yardım kurumunu mevzuatlarında kabul ederek ekonomik yetersizlik yaşayan bireylerin önündeki engelleri kaldırmayı amaçlamıştır. Türk hukukunda da adlî yardım kurumunun kabulü ve uygulanması Cumhuriyet öncesi dönemlere dayanmaktadır. Ancak adlî yardım kurumunun işlevsel hale getirilmesi, zamanla gerçekleşen mevzuat değişiklikleri ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Biz de çalışmamızda adlî yardım kurumunun medenî usûl hukukunda düzenlenişini mevcut güncel değişiklikler bağlamında ele alarak incelemeyi hedeflemekteyiz.

Anahtar Kelimeler: Adlî yardım, Hak Arama Özgürlüğü, Adil Yargılanma Hakkı, Arabuluculuk

ABSTRACT

DAMLA AYDIN, Ferda Selika. *Legal Aid in Civil Procedure Law,* Master Thesis, Ankara 2023.

In modern legal systems, although it is accepted that justice services should be free of charge, the parties are also required to cover some of the litigation expenses during the trial activity. However, the fact that the party that cannot afford these expenses due to economic insufficiency cannot benefit from the judicial activities of the state will lead to the loss of many rights, especially the right of access to the court and the right to legal remedies. In this context, many legal systems have aimed to remove the obstacles in front of individuals experiencing economic inadequacy by accepting the legal aid institutions in their legislation. The acceptance and implementation of the legal aid institution in Turkish law also dates back to the pre-republican periods. However, it is being tried to make the legal aid institution functional with the legislative changes that have taken place over time. In our study, we aim to examine the regulation of the legal aid institution in civil procedure law by considering it in the context of current changes.

Keywords: Legal aid, Right to legal remedies, Right to a fair trial, Mediation

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY ..... İ

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI ..... İİ

ETİK BEYAN ..... İİİ

TEŞEKKÜR ..... İV

ÖZET V

ABSTRACT ..... Vİ

KISALTMALAR ..... Xİ

GİRİŞ 1

1. BÖLÜM : ADLÎ YARDIM KAVRAMINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER, ADLÎ YARDIMIN ANAYASADA YER ALAN VE MEDENÎ USÛL HUKUKUNA HÂKİM OLAN İLKELERLE İLİŞKİSİ 3

1.1. ADLÎ YARDIM KAVRAMI VE TARİHİ GELİŞİMİ 3

1.1.1. Adlî Yardım Kurumunun Tarihsel Gelişimi 3

1.1.2. Türk Hukukunda Adlî Yardım Kurumunun Tarihsel Gelişimi 4

1.1.2.1. Osmanlı Hukuk Sisteminde Adlî Yardım 4

1.1.2.2. Cumhuriyet Döneminde Adlî Yardım 6

1.1.3. Genel Olarak Adlî Yardım Kavramı 7

1.1.3.1. Kavram 7

1.1.3.2. Tanımı 8

1.1.3.3. Amaç ve Önemi 9

1.1.4. Benzer Kavramlardan Farkı ve Benzer Kavramlarla İlişkisi 10

1.1.4.1. Adlî Yardımlaşma ile Farkı 10

1.1.4.2. Yargılama Giderlerinden Muafiyet ile Farkı 11

1.1.4.3. Avukatla Temsil Zorunluluğu ile İlişkisi 13

1.2. ADLÎ YARDIMIN ANAYASAL TEMELİ 15

1.3. ADLÎ YARDIM KURUMUNUN ANAYASADA YER ALAN İLKELERLE İLİŞKİSİ 16

1.3.1. Hak Arama Özgürlüğü ve Adil Yargılanma Hakkı ile İlişkisi 16

1.3.2. Eşitlik İlkesi ile İlişkisi 20

1.3.3. Sosyal Devlet İlkesi ile İlişkisi 22

1.3.4. Hukukî Dinlenilme Hakkı ile İlişkisi 24

1.4. ADLÎ YARDIM KURUMUNUN MEDENÎ USÛL HUKUKUNA HÂKİM OLAN İLKELERLE İLİŞKİSİ 26

1.4.1. Tasarruf İlkesi ile İlişkisi 26

1.4.2. Taraflarca Getirilme İlkesi ile İlişkisi 27

1.4.3. Teksif İlkesi ile İlişkisi 29

1.4.4. Dürüstlük Kuralı ve Doğruyu Söyleme Yükümlülüğü ile İlişkisi 29

1.4.5. Usûl Ekonomisi İlkesi ile İlişkisi 30

2. BÖLÜM : TÜRK HUKUK MEVZUATINDA ADLÎ YARDIM 31

2.1. MEDENÎ USÛL HUKUKUNDA ADLÎ YARDIM 31

2.1.1. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Adlî Yardım (HMK m. 334 vd.) ... 31

2.1.1.1. Genel Olarak 31

2.1.2. Adlî Yardımdan Yararlanabilecek Kişiler 31

2.1.2.1. Gerçek Kişiler 31

2.1.2.2. Tüzel Kişiler 32

2.1.2.3. Yabancılar 35

2.1.3. Adlî Yardımın Uygulama Alanı 36

2.1.4. Adlî Yardımdan Yararlanabilmenin Şartları, Deliller ve İspat 40

2.1.4.1. Ekonomik Anlamda Yetersizlik Şartı 40

2.1.4.2. Talebin Açıkça Dayanaktan Yoksun Olmaması Şartı 46

2.1.4.3. Yabancılar için Karşılıklılık Şartı 48

2.1.4.4. Adlî Yardım Koşullarının Bazı Özel Yasa Hükümleri Gereği Aranmadığı Haller 51
2.1.5. Adlî Yardım Usûlü 53
2.1.5.1. Görevli ve Yetkili Mahkeme 53
2.1.5.2. Adlî Yardım Talebi, Hukuki Niteliği ve İncelenmesi 55
2.1.5.2.1. Talebin Yapılış Şekli 55
2.1.5.2.2. Talebin Yapılış Zamanı ve Zamanaşımına Etkisi 56
2.1.5.2.3. Hâkim Tarafından İncelenmesi 57
2.1.6. Adlî Yardım Kararının Özellikleri, Etkisi ve Kapsamı 60
2.1.6.1. Adlî Yardım Kararının Özellikleri ve Etkisi 60
2.1.6.2. Adlî Yardım Kararının Kapsamı 65
2.1.6.2.1. Yargılama ve Takip Giderlerinden Geçici Muafiyet 65
2.1.6.2.2. Yargılama ve Takip Giderleri için Teminat Göstermekten Muafiyet…. 66
2.1.6.2.3. Dava ve İcra Takibi Sırasında Yapılması Gereken Tüm Giderlerin Devlet Tarafından Avans Olarak Ödenmesi 68
2.1.6.2.4. Davanın Avukat ile Takibi Gerekiyorsa Ücreti Sonradan Ödenmek Üzere Bir Avukat Temini 68
2.1.7. Adlî Yardımın Sona Ermesi 69
2.1.7.1. Adlî Yardımı Sona Erdiren Nedenler 69
2.1.7.1.1. Adlî Yardımdan Yararlanan Kişinin Taraf Ehliyetinin Sona Ermesi…… 69
2.1.7.1.2. İradi Taraf Değişikliği, Dava veya Takibin Sonuçlanması 70
2.1.7.1.3. Adlî Yardım Kararının Kaldırılması 70
2.1.7.2. Adlî Yardım Kararı Sonucu Ertelenen Yargılama ve Takip Giderlerinin Tahsili 71
2.1.7.2.1. Adlî Yardımdan Faydalanan Kimsenin Yargılama, Takip veya Talep Sonucunda Haklı Çıkması 72

2.1.7.2.2. Adlî Yardımdan Faydalanan Kimsenin Yargılama, Takip veya Talep Sonucunda Haksız Çıkması 72
2.1.7.3. Adlî Yardım Kararı Sonucu Atanan Avukatın Ücretinin Ödenmesi…..... 74
2.2. DİĞER KANUNLARDA YER ALAN ÖZEL DÜZENLEMELER 75
2.2.1. HUAK Kapsamında Adlî Yardım 75
2.2.1.1. HUAK m.13/3 Hükmünün Değerlendirilmesi 78
2.2.1.2. Arabuluculukta Adlî Yardımın Kapsamı 78
2.2.1.3. Görevli ve Yetkili Mahkeme 80
2.2.1.4. Adlî Yardıma İlişkin Hükümlerin Kıyasen Uygulanması 82
2.2.1.5. Adlî Yardım Koşullarının Kıyasen Uygulanması 83
2.2.1.6. Adlî Yardım Kararı Sonucu Ertelenen Yargılama Giderlerinin Tahsili…..... 84
2.2.2. Avukatlık Hukukunda Adlî Yardım 85
2.2.3. İcra ve İflas Hukukunda Adlî Yardım 89
2.2.4. Adlî Yardıma İlişkin Hükümlerin İdari Yargıda Uygulanması 90
2.2.5. Ceza Yargısında Adlî Yardım 91
SONUÇ 92
KAYNAKÇA 100
EK 1: ORİJİNALLİK RAPORU 114
EK 2: ETİK KURUL MUAFİYET FORMU 115

KISALTMALAR

AAÜT	: Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi
ABD	: Ankara Barosu Dergisi
AD	: Adalet Dergisi
AHBVÜHFD	: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
Aşa.	: Aşağı
AÜEHFD	: Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AvK	: 1136 Sayılı Avukatlık Kanunu
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
Baş. No	: Başvuru Numarası
BD	: Bankacılar Dergisi
Bkz.	: Bakınız
BÜHFD	: Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
C	: Cilt
CMK	: 5271 Sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu
DEÜHFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi

DEÜ SBE	: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
dn	: Dipnot
E	: Esas
E.T.	: Erişim Tarihi
HD	: Hukuk Dairesi
HFSA	: Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
HMK	: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HPD	: Hukuk Perspektifleri Dergisi
HUAK	: 6325 Sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu
HUMK	: 1086 Sayılı Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu
İBD	: İstanbul Barosu Dergisi
İİK	: 2004 Sayılı İcra ve İflas Kanunu
İYUK	: 2577 Sayılı İdari Yargılama Usûlü Kanunu
İzBD	: İzmir Barosu Dergisi
K	: Karar
K.T.	: Karar Tarihi
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
LHD	: Legal Hukuk Dergisi
m	: Madde
MİHDER	: Medeni Usûl ve İcra İflas Hukuku Dergisi

MÖHUK	: 5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun
NK	: 1512 Sayılı Noterlik Kanunu
S	: Sayı
s	: Sayfa
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
T	: Tarih
TBB	: Türkiye Barolar Birliği
TBBD	: Türkiye Barolar Birliği Dergisi
TBK	: 6098 Sayılı Türk Borçlar Kanunu
THD	: Terazi Hukuk Dergisi
TMK	: 4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu
vb	: ve benzeri
vd	: ve devamı
Y	: Yıl
YD	: Yargıtay Dergisi
Yuk.	: Yukarı

GİRİŞ

Kamu hizmeti niteliğindeki yargılama faaliyeti sırasında yargı organları tarafından gerçekleştirilen işlemler sebebiyle birtakım masraflar ortaya çıkmaktadır. Devletler söz konusu masrafların nasıl karşılanacağı noktasında farklı sistemler benimsemektedirler. Hukukumuzda da yargılama faaliyeti sırasında ortaya çıkan masrafların bir kısmının yargılama hizmetinden yararlananlarca karşılanması prensibi benimsenmiştir.

Yargılama faaliyeti sırasında ortaya çıkan giderlerin tahsili, kimi zaman hizmetten yararlanan kimselerin mahkemeye erişim hakkını kısıtlamaktadır. Zira ekonomik anlamda yetersiz bireylerin söz konusu giderleri karşılaması halinde ekonomik anlamda zor duruma düşme tehlikesi bulunabilir. Bu durum hukukumuzda yer alan birçok hakkın ihlali neticesini doğurabileceği gibi Anayasa'da yer alan ilkelere de aykırılık teşkil edebilecektir. Söz konusu durumun önüne geçmek için devletlerin farklı çözüm yolları benimsemeleri mümkündür. Bunlardan biri de adlî yardım kurumunun işlevsel hale getirilerek ekonomik anlamda yetersiz bireylerin önündeki engelleri kaldırmaktır.

Hukukumuzda adlî yardım kurumu Osmanlı hukuk siteminden beri varlığını sürdürmekte olup adlî yardım kurumunun daha işlevsel hale getirilmesi gerçekleşen mevzuat değişiklikleri ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Biz de "Medenî Usûl Hukukunda Adlî Yardım" konulu çalışmamızda adlî yardım kurumuna ilişkin en esaslı düzenlemelerin yer aldığı 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu başta olmak üzere adlî yardımın yer aldığı mevzuat hükümlerini ve gerçekleştirilen değişiklikleri yargı kararları, doktrindeki tartışmalar, uygulamadaki mevcut sorunlar ve çözüm önerilerine de yer vererek incelemeye çalışacağız.

Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde adlî yardım kurumunun tarihsel olarak ortaya çıkış nedenleri ve geçirdiği değişikliklere yer vererek Türk hukuk tarihindeki yeri incelenmiş, adlî yardım kurumunun kavramsal olarak ifadesi, tanımı ve benzer kavramlarla ilişkisine ve farklarına değinilmiş; adlî yardım kurumunun Anayasa'da yer alan ve medenî usûl hukukuna hâkim olan ilkelerle ilişkisi, AİHM ve AYM kararları ışığında incelenmiştir. İkinci bölümde ise adlî yardımın 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yer alan hükümlerine 1086 sayılı Hukuk Usulü

Muhakemeleri Kanunu'ndan farklarına da yer vererek doktrindeki tartışmalar, yargı kararları ve uygulamadaki sorunlar dikkate alınarak incelenmiş, son olarak diğer kanunlarda yer alan adlî yardıma ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

1. BÖLÜM :
ADLÎ YARDIM KAVRAMINA İLİŞKİN GENEL BİLGİLER, ADLÎ YARDIMIN ANAYASADA YER ALAN VE MEDENÎ USÛL HUKUKUNA HÂKİM OLAN İLKELERLE İLİŞKİSİ

1.1. ADLÎ YARDIM KAVRAMI VE TARİHİ GELİŞİMİ

1.1.1. Adlî Yardım Kurumunun Tarihsel Gelişimi

Hak arama özgürlüğünün bir parçası olarak nitelendirilen[1] ve bu özgürlüğün etkin ve adil bir şekilde kullanılmasını sağlayan önemli araçlardan birini oluşturan[2] adlî yardım kurumunun tarihi, avukatlık kurumunun tarihi gelişimi ile paralellik arz etmektedir[3]. Nitekim adlî yardım, avukatların ekonomik gücü yetersiz bireylere, karşılıksız savunma hizmeti sunmaları ile başlayıp gelenekselleşmiştir[4]. Kural olarak savunma mesleğinin hizmetinden faydalanmak, bireylerin ekonomik gücü ile bağlı bir durum olsa da tarih boyunca ekonomik gücü zayıf bireylerin savunma hakkından istifade edebilmelerini sağlamak, avukatların ve baroların görevleri arasında sayılmıştır[5].

Söz konusu gönüllü savunma hizmetinin temeli, toplum yapılarındaki farklılıklara göre değişkenlik göstermiştir. Zira dinsel özelliklerin görüldüğü toplumlarda bu, hayırseverlik olarak kendini gösterirken, Eski Yunan ve Roma gibi uygarlıklarda, kamu düzeni ve

---

[1] **Yaşar**, İmmihan: Adlî Yardım Uygulaması, s.2009.

[2] **Atalay**, Oğuz: Medeni Yargılama Hukukunda Adlî Yardım, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1986, s.12.

[3] Avukatlık kurumunun hukukumuzdaki varlığı, İslamiyet'in ilk dönemlerine kadar uzansa da Batılı anlamda avukatlık kurumunun hukukumuza girişi Tanzimat'ın ilanı ile gerçekleşmiştir. Avukatlık kurumunun tarihçesi hakkında detaylı bilgi için bkz. (**Güner**, Semih: Avukatlık Hukuku, s.83 vd.; **Durhan**, İbrahim: Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi, s.23 vd; **Ünal Özkorkut**, Nevin: Savcılık, Avukatlık, Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti'ne Girişi, s.147 vd; **Örsten Esirgen**, Seda: Tanzimattan Cumhuriyete Avukatlık, s.738 vd; **Erem**, Faruk: Savunma Hakkının Tarihsel Gelişimi, s.206 vd).

[4] **Atalay** (tez), s.19.

[5] **Arslanalp**, Celal Osman: Adlî Yardım, s.22; **Yaşar**, s.2007; *Özkent*, bu görevi "… *Bu meslek, zayıfları ve gadre uğrayanları himaye etmek için icap eden şuurlu bir gayretin ifadesidir, bu ifadenin en canlı örneğini, baroların hiçbir menfaat beklemeden vazife aşkile, kimsesizleri kurtarmak kaygusile seve seve yaptıkları adlî yardımda görüyoruz …"* şeklinde ifade etmiştir. (**Özkent**, Ali Haydar: Avukatın Kitabı, s.433).

güvenliğin sağlanması amacı ile yapılmıştır[6]. Adlî yardım kurumu tarihi süreç içerisinde insan hakları alanındaki gelişmelerden ve sosyal olaylardan etkilenmiş, bu doğrultuda söz konusu gönüllü savunma hizmeti, anayasal bir kamu yardımına evrilmiştir[7]. Nitekim insan hakları alanında gerçekleşen bu gelişmeler neticesinde adlî yardım kurumunun önemi artmış ve birçok ülke tarafından, kurumu işlevsel hale getirme çalışmaları yaygınlaşmıştır[8].

1.1.2. Türk Hukukunda Adlî Yardım Kurumunun Tarihsel Gelişimi

1.1.2.1. Osmanlı Hukuk Sisteminde Adlî Yardım

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere gönüllü savunma hizmetinin temeli, toplum yapılarındaki farklılıklara göre değişkenlik arz etmektedir. Hukukumuzda da İslamiyet'in etkisi ile birlikte sosyal adalet kavramı öne çıkmış, ekonomik durumu yetersiz bireyler, devlet tarafından korunmuşlardır[9].

Temelini sosyal adalet kavramından alan adlî yardım kurumunun hukukumuzdaki gelişimi ve pozitif temele oturtulması ise 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ve 1856 tarihli Islahat Fermanı sonrası gerçekleşmiştir[10]. Nitekim Tanzimat ve Islahat Fermanları ile birlikte Osmanlı Devleti'nin hukuksal yapısındaki değişikliklerden biri de avukatlık kurumuna ilişkin geleneksel İslam anlayışının terk edilerek savunmanın kurumsal bir yapı, haline getirilmesi olmuştur[11]. Osmanlı Devleti'nde avukatlık kurumunun yani dava vekilliğinin kurumsallaştırılması 1875 tarihli Dava Vekilleri Nizamnamesi ile gerçekleştirilmiştir[12]. Nizamnamenin konumuz açısından önemi ise hukukumuzda adlî

---

[6] **Arslanalp**, s.27; Nitekim Eski Roma'da avukatlık mesleğinin ilk zamanlarında avukatların ücret almaları yasaklanmıştı (**Erem**, Faruk: Eski Yunanda ve Romada Avukatlık, s. 852; **Yılmaz**, Ejder: Bir Meslek Olarak Dünden Yarına Doğru Avukatlık, s.195).

[7] **Yaşar**, s.2008; **İnanıcı**, Halil: 21. Yüzyılda Avukatlık ve Baro, s.104; Nitekim avukatlık mesleği, "*kamu hizmeti*" olarak nitelendirilmektedir, (**Sungurtekin Özkan**, Meral: En Son Değişikliklerle Avukatlık Hukuku, s.4); *Sugurtekin Özkan*'ın ifadesi ile adlî yardım, avukatlığın kamu hizmeti oluşunun bir sonucu olarak değerlendirilmelidir (**Sungurtekin Özkan,** Meral: Avukatlık Mesleği Hakkında Genel Bilgiler Avukatın Hak ve Yükümlülükleri, s.12).

[8] **Yaşar**, s.2008.

[9] **Atalay** (tez), s.19; **Kılınç**, Ayşe: Medenî Usûl Hukukunda Adlî Yardım, s.28.

[10] **Arslanalp**, s.29; **Yaşar**, s.2011; **Aday**, Nejat: Avukatlık Hukukunun Genel Esasları, s.26.

[11] **Durhan**, s.30, 34.

[12] **İnanıcı,** s.114; **Durhan**, s.34; **Ünal Özkorkut**, s.152; **Örsten Esirgen**, s.742; **Yılmaz** (Avukatlık), s.197; **Özkaya Ferendeci**, H. Özden: Avukatlık Mesleğinin Tarihsel Gelişimine Genel Bir Bakış- Özellikle Alman Hukuku'nda Uzman Avukat Düzenlemesine İlişkin Bir Giriş-, s.290-291; Nizamnamenin 30.

yardım kurumuna ilişkin ilk yazılı düzenlemeleri içermesidir[13]. Söz konusu düzenlemeler, nizamnamenin 37. ve 38. maddelerinde yer almakta olup, ekonomik durumu yetersiz bireylerin başvuruları halinde ücretsiz olarak hukukî yardımdan yararlanabileceği öngörülmüştür[14]. Bu doğrultuda adlî yardıma ilişkin ilk düzenlemenin kapsamı, avukatlık ücretinden muafiyet ile sınırlı tutulmuştur[15]. Adlî yardıma ilişkin ilk düzenlemenin ardından ceza yargısında da benzer bir düzenleme, Usûl-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu'nun 249. maddesi ile gerçekleştirilmiştir[16].

Adlî yardımın kapsamının genişletildiği, gerekçe ve çözüm önerilerinin de yer aldığı diğer düzenleme ise 1879 yılının Temmuz ayında Adalet Nezareti tarafından sunulan takrir olmuştur[17]. Diğer Avrupa ülkelerindeki adlî yardım uygulamaları gözetilerek hazırlanan takrirde, adlî yardım kapsamına mahkeme masrafları da dahil edilerek adlî yardım hizmetinin özel bürolar kurulmak suretiyle yürütülmesi gerektiği vurgulanmıştır[18]. Söz konusu takrir, II. Abdülhamid'in iradesi ile uygulanmaya başlanmış ancak mahkeme masraflarından mutlak bir muafiyet sağlanmamıştır[19].

Osmanlı hukuk sisteminde adlî yardıma ilişkin bir diğer düzenleme, 1880 tarihli Dava Vekilleri Cemiyeti'nin Dahili Nizamnamesi'dir. Dahili nizamname ile adlî yardım kurumu daha kapsamlı olarak ele alınmış, Cemiyet-i Müşavere-i Hukukiye ismiyle adlî yardım bürosu işlevini yerine getiren bir kurum, Dava Vekilleri Cemiyeti bünyesinde ihdas edilmiştir[20].

---

maddesi ile 1878 yılında İstanbul'da İlk Osmanlı Barosu kurulmuştur (**Özkaya Ferendeci**, s,291; **Güner**, s.89, dn, 68). *Güner*'e göre söz konusu nizamname, avukatlık tarihi bakımından Tanzimat ve Islahat Fermanlarından sonra ikinci basamak niteliğindedir (**Güner**, s.89).
İlgili nizamnamenin tam metni için bkz.
https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/belgeler/AvUcretTarifesi/tbb1875.pdf, (E.T.:07.12.2021).

[13] **Demirel**, Fatmagül: Osmanlı Hukuk Sisteminde Adlî Yardım Kurumu, s.85; **Arslanalp**, s.30; **Yaşar**, s.2011; **Kılınç** (tez), s.30; **Özkent**, s.50.

[14] **Demirel**, s.85.

[15] **Demirel**, s.85; Adlî yardıma ilişkin ilk düzenlemenin ardından ceza yargısında da benzer bir düzenleme, Usûl-i Muhakemat-ı Cezaiye Kanunu'nun 249. maddesi ile gerçekleştirilmiştir (**Atalay** (tez), s.20; **Demirel**, s.85).

[16] **Atalay** (tez), s.20; **Demirel**, s.85.

[17] **Demirel**, s.86.

[18] **Demirel**, s.86.

[19] İlam harcı, varaka-ı sahiha bedeli gibi bazı harçlar bu muafiyetin dışında tutulmuştur (**Demirel**, s.86).

[20] **Demirel**, s.86.

1.1.2.2. Cumhuriyet Döneminde Adlî Yardım

Cumhuriyet döneminde avukatlık kurumuna ilişkin yapılan ilk düzenleme olan ve doktrinde *İyimaya* tarafından "*Türk savunma mesleğinin tarihi*" olarak nitelendirilen 1924 tarihli ve 460 sayılı Muhamat Kanunu[21], avukatlığın kurumsallaşması bakımından önem teşkil etse de adlî yardıma ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer vermemektedir[22]. Ancak 1924 tarihli İstanbul Barosu İç Yönetmeliği'nin 44. maddesinde, adlî yardım kararı verilen davalara avukatların ücretsiz bakacağı ve söz konusu davaları özenle takip etme zorunluluğu olduğu düzenlenmiştir[23].

Adlî yardım kurumunun temelini oluşturan kanun ise 1926 tarihli Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu olup, adlî yardım "*Müzahereti Adlîye"* başlığı altında 465-472. maddeler arasında düzenlenmiştir[24]. Ancak 1926 tarihli HUMK, adlî yardım konusundaki ihtiyaçları karşılayamamış, kurumun temel gelişimi Avukatlık Kanunu'ndaki değişikliklerle sağlanmıştır[25].

460 sayılı Muhamat Kanunu'ndan sonra avukatlık alanında iki kanun ihdas edilmiştir. Bu kanunlardan ilki 1938 tarihli 3499 sayılı Avukatlık Kanunu olup, adlî yardım kurumu mülga HUMK'ta olduğu gibi *adlî müzaheret* başlığı altında yer almış, 122-127 maddeler arasında düzenlenmiştir. Cumhuriyet döneminde adlî yardıma ilişkin ilk detaylı düzenlemeleri içeren Kanun; her asliye mahkemesi bünyesinde bir adlî müzaheret bürosu kurulması, müzaheret bürosuna ilişkin esaslar, adlî yardım görevi tevdi edilen avukatın görevi ücretsiz yapma yükümlülüğü olduğu, görevi bırakmak istemesi halinde avukatlık tarifesinde o iş için öngörülen ücreti yatırması gerektiği, Adlî müzaheretin kapsamının davalarla sınırlı olması gibi hususları ele almıştır.1969 tarihli 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun ilk halinde yer alan adlî yardıma ilişkin hükümler de 3499 sayılı Kanunla büyük ölçüde benzerlik göstermektedir[26]. Ancak her iki kanun da adlî yardım kurumunu

[21] **İyimaya**, Ahmet: Muhakamat Kanunu ve Hazırlık Çalışmaları, s.167; İlgili kanun, 1926 tarihli 708 sayılı kanun ile değiştirilerek "Avukatlık Kanunu" adını almıştır (**Güner**, s.91; **Durhan**, s.40; **Özkaya Ferendeci**, s.291; **Yılmaz** (Avukatlık), s.197). "Avukat" deyiminin kullanıldığı ilk düzenleme ise 1882 yılında Doğu Rumeli Vilayetine Ait Avukatlık Kanunu'dur (**Güner**, s.91).
[22] **Durhan**, s.36; **Yaşar**, s.2011; **Arslanalp**, s.30; **İnanıcı**, s.115; **Aday**, s.28.
[23] **Yaşar**, s.2012; **Atalay (tez)**, s.20; **Kılınç** (tez), s.31; **İnanıcı**, s.115.
[24] **Yaşar**, s.2012.
[25] **Yaşar**, s.2012; **Aydın**, Muammer: Adlî Yardım Sistemine Genel Bir Bakış, s.2117; Detaylı bilgi için bkz. aşa. 2. Bölüm 2.2.2. "Avukatlık Hukukunda Adlî Yardım" başlığı.
[26] **Arslanalp**, s.30; **Yaşar**, s.2012; **İnanıcı**, s.104.

işlevsel hale getirmede yeterli olamamıştır[27]. Zira 1984 yılına ait bir makalede avukat olan yazar, kurumun işlevsel olmayışını şu sözlerle dile getirmiştir: "*Adlî yardıma ilişkin kurallar, uygulamada işlemeyen, deyiş yerindeyse ölü kurallardır*, *on üç yıllık meslek yaşamımda bu kuralların uygulandığına tanıklık etmedim*"[28].

Adlî yardım kurumunun işlevsel hale getirilmesi ve gerçek anlamda kurumsal bir yapıya kavuşması ise 2001 tarihli 4667 sayılı Avukatlık Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un kabulü ve bu doğrultuda 2001 tarihinde Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliğinin yürürlüğe girmesi ile gerçekleşmeye başlamıştır[29]. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nda gerçekleştirilen değişiklikler ve hukukumuzdaki adlî yardıma ilişkin kurumlara ayrıntılı olarak yer vereceğimizden çalışmamızın bu bölümünde bu hususa değinmekle yetiniyoruz[30].

1.1.3. Genel Olarak Adlî Yardım Kavramı

1.1.3.1. Kavram

Adlî yardımın kavramsal olarak kullanımına ilişkin Türk hukuk mevzuatında bir yeknesaklık bulunmamaktadır. Nitekim 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun on ikinci kısmında düzenlenen adlî yardım, başlıkta "*adlî müzaharet*" olarak yer alsa da madde başlık ve içerikleri, 4467 sayılı Kanunun kapsamında "adlî yardım" olarak değiştirilmiştir[31]. Yine hukukî dayanağını 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'ndan alan 2001 tarihli Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun başlık ve madde içeriklerinde "adlî yardım" kavramı tercih edilmiştir[32]. "*Müzaheret"*[33] kelimesi "*yardım*" kelimesi ile eş anlamda olsa da

---

[28] **Demirer**, Gürtan: Adlî yardım, s.22.
[29] **Yaşar**, s.2013; **İnanıcı**, s.116.
[30] Bkz. Aşa. 2. Bölüm 2.2.2. "Avukatlık Hukukunda Adli Yardım" başlığı.
[31] Yine 1136 sayılı kanunun "*Avukatın vekaletten çekilmesi*" başlıklı 41. maddesinde kavram, "*adli müzaharet bürosu*" olarak, "*Yönetim Kurulunun Görevleri*" başlıklı 95. maddenin 11. bendinde *adli müzaharet bürosu"* olarak yer almış, 4667 sayılı kanunun kapsamındaki değişiklik söz konusu maddelere işlenmemiştir.
[32] Kavramın yer aldığı bir diğer kanun 1953 tarihli 6207 sayılı *Avukatlar Yardımlaşma Kanunu* olup söz konusu kanunun 4. maddesinde de kavram, "*adli müzaharet*" olarak yer almaktadır.
[33] Müzaharet sözlükte; yardım etme, arkalama, destekleme, arka çıkma olarak tanımlanmıştır, https://sozluk.gov.tr/, E.T.:24.12.2021; **Yılmaz**, Ejder: Hukuk Sözlüğü, s.555. Müzaharet kelimesi, İngilizcedeki "*assistance*" kelimesinin karşılığı olarak kullanılmış ancak "*assistance*", "*yardım"* kelimesini

mevzuattaki yeknesaklığın sağlanması amacıyla 1136 sayılı ve 6207 sayılı kanunlarındaki söz konusu madde içerikleri ve bölüm başlığının güncellenmesi kanımızca daha yerinde olacaktır.

1.1.3.2. Tanımı

Adlî yardım, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun "*Adlî yardımın kapsamı"* başlıklı 176. maddesinde: "*Adlî yardım, avukatlık ücretlerini ve diğer yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanlara bu Kanunda yazılı avukatlık hizmetlerinin sağlanmasıdır"* olarak tanımlanırken, Adalet Bakanlığı'nca Türkiye'deki adlî yardım hizmetlerinin güçlendirilmesi amacıyla hazırlanan[34] "*Türkiye'de Adlî Yardım Hizmetlerinin Güçlendirilmesi Avrupa Birliği Eşleştirme Projesi*" bilgi yazısında ise adlî yardım: "*Avukatlık ücretlerini ve diğer yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanlara sağlanan ücretsiz bir kamu hizmetidir*." olarak tanımlanmıştır[35]. Doktrindeki adlî yardım tanımlarına da kısaca değinirsek;

Arslanalp "Adli yardım, yargı önünde haklarını savunmak için gelirleri yeterli olmıyan kişilere, yargı giderlerinden bağışıklık sağlayan bir yöntemdir"[36],

Karafakih "*Fakru halleri itibariyle fiilen haklarını mahkemeye bildirmek ve dava etmek iktidarından mahrum olan kimselere kanunun tanıdığı bir yardım müessesesidir*"[37],

Belgesay "*Haklarını mahkemede iddia ve müdafaanın ve icra yolu ile istihsalin istilzam ettiği masrafları yapmaktan aciz olanlara devlet tarafından yapılan maddi yardımdır*"[38],

Atalay "*Diğer usûl hukuku kurumlarından farklı olarak hukuksal koruma alanındaki bir sosyal yardımdır; adlî yardım, hukuk davalarındaki usûle ilişkin ve biçimsel hukuka özgü*

tam anlamıyla karşılayamadığından müzaharet kelimesi de yardım olarak kullanılmaya başlanmıştır (**Arslanalp**, s.23; **Kılınç** (tez), s.13).

[34] https://adliyardim.adalet.gov.tr/ , (E.T.:27.12.2021).

[35] Hukuk Yargılaması ve İdari Yargıda Adli Yardım, s.3, https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/hukuk-yargilamasi-ve-idari-yargida-adli-yardim.pdf , (E.T.:27.12.2021).

[36] **Arslanalp**, s.24.

[37] **Karafakih**, İsmail Hakkı: Hukuk Muhakemeleri Usûlü Esasları, s.272.

[38] **Belgesay**, Mustafa Reşit: Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, s.282.

bir kurum olmaktan çok, sosyal düşüncelerle getirilmiş ve yargılamanın yürütülmesine yardımcı nitelikte bir kurumdur"[39],

Kuru /Arslan /Yılmaz "*Haklı olan bir kimse ekonomik gücü olmaması (fakirliği) nedeniyle bir davanın gerektirdiği mali külfetlerden geçici olarak muaf tutulur ki, buna adli yardım denir"[40],*

Sungurtekin/Özkan "*Adli yardım, yargılama hukukunu ilgilendiren fiili ve gerçek eşitliğin yargı makamı karşısında da gerçekleşmesini temin amacı güden sosyal yargılama hukukunu ilgilendiren bir haktır*"[41],

Bilge/Önen "*Bir hakkın yargısal korunması için yapılacak masraflardan ilgiliyi geçici olarak muaf tutmaya adli yardım adı verilmektedir*"[42],

Tanrıver "Yasal deyişle, taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması kaydıyla, yargılama veya takip harç ve giderlerini ödemekten geçici olarak muaf tutulmalarını öngören kuruma adli yardım denir"[43] şeklinde tanımlamıştır.

Doktrindeki tanımlar ve yasadaki ifadeler dikkate alınarak adlî yardım en yalın haliyle, yargı organları önünde savunma yapabilmeleri ve haklarını arayabilmeleri için yeterli gelirden yoksun kimselere, taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması kaydıyla bazı malî külfetlerden geçici muafiyet sağlayan sosyal hukuk devleti kurumudur.

1.1.3.3. Amaç ve Önemi

Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği'nin birinci maddesinde: "*adlî yardımın amacı, bireylerin hak arama özgürlüklerinin önündeki engelleri aşmak ve hak arama özgürlüğünün kullanımında eşitliği sağlamak üzere, avukatlık ücretini ve yargılama giderlerini karşılama olanağı bulunmayanların avukatlık hizmetinden yararlanması*" olarak ifade edilmiştir.

---

[39] **Atalay** (tez), s.9.
[40] **Kuru**, Baki/ **Arslan**, Ramazan/ **Yılmaz**, Ejder: Medeni Usul Hukuku, s.857.
[41] **Sungurtekin Özkan**, Meral: Anayasanın Sosyal Hukuk Devleti İlkesi ve Medeni Yargılama Hukuku, s.571-572.
[42] **Bilge**, Necip/ **Önen**, Ergun: Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, s.344.
[43] **Tanrıver**, Süha: Medenî Usûl Hukuku, s.1100.

Yönetmelikte de belirtildiği üzere hak arama özgürlüğünün etkin şekilde kullanılabilmesi ve ekonomik anlamda zayıf ile güçlü olan taraflar arasındaki eşitsizliğin giderilerek silahların eşitliğinin sağlanması için etkin bir adlî yardım sisteminin mevcudiyeti şarttır[44]. Zira adlî yardım, ekonomik anlamda yeterli olanaklara sahip olmayan bireylerin mahkemeye erişim hakkının da teminatını oluşturmaktadır[45]. Aksi halde herkes ekonomik gücünün elverdiği ölçüde hak arayabilecektir[46].

Yine yukarıda ifade ettiğimiz üzere sosyal hukuk devleti ilkesinin medenî usûl hukukundaki yansımalarından biri olan adlî yardım kurumu[47], anayasal ve uluslararası hukuk mevzuatında kabul edilmiş birçok ilke ile doğrudan ilişkilidir.

1.1.4. Benzer Kavramlardan Farkı ve Benzer Kavramlarla İlişkisi

1.1.4.1. Adlî Yardımlaşma ile Farkı

Adlî yardımlaşma kavramı ile çalışma konumuz olan adlî yardım kavramı benzer terimlerle ifade edilmelerine karşın içerik itibariyle oldukça farklı kavramlardır[48].

Adlî yardımlaşma, mahkemelerin kendi ülke sınırları dışında gerçekleştireceği yargısal faaliyetler için o yargı çevresindeki yabancı mahkeme ile iş birliği olarak ifade edilmektedir[49]. Zira mahkemeler yargılama faaliyeti sırasında yabancı bir ülkede yargısal bir işlem yapmaları gerektiğinde, bu işlemi ancak ilgili ülkenin mahkemesinden yardım talep ederek gerçekleştirebilirler[50]. Adlî yardımlaşma, devletler arasında mevcut bir

---

[44] **Aktepe Arık**, Sezin: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medeni Usûl Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, s.100; **Rüzgaresen**, Cumhur: Medeni Muhakeme Hukukunda Usûl Ekonomisi İlkesi, s.163; **Yılmaz**, Ejder: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, s.3206; **Tuncel Yazgan**, Aynur: Aynur: Adli Yardım, s.13; **Akıncı**, Müslüm: İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, s.201.

[45] **Çelik**, Özlem: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Türk Hukukunda Medeni Hak ve Yükümlülüklere İlişkin Davalarda Ücretsiz Avukat Yardımından Faydalanma Hakkı, s.314; **Akkan**, Mine: Etkin Hukuki Koruma, s.55.

[46] **Aktepe Arık**, s.101.

[47] **Tanrıver**, s.1100; **Pekcanıtez,** Hakan/ **Atalay,** Oğuz/ **Özekes,** Muhammet; Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı, s.567; **Erem**, Faruk: Adlî yardım, s.121.

[48] **Çelikel**, Aysel / **Erdem**, Bahadır: Milletlerarası Özel Hukuk, s. 538; **Esendal**, Nihan: Yabancıların Adli Yardımdan Yararlanması ve Adil Yargılanma Hakkı, s. 186.

[49] **Çelikel/ Erdem**, s.539.

[50] **Ruhi**, Ahmet Cemal: Milletlerarası Usûl Hukukunda Adli Yardım, Tebligat ve İstinabe s.303.

anlaşma varsa anlaşma hükümleri doğrultusunda, anlaşmanın bulunmaması halinde milletlerarası teamül hukuku kuralları çerçevesinde gerçekleşir[51].

İç hukukumuzdaki istinabe, mahkemelerin kendi yargı çevreleri dışında gerçekleştirecekleri usûlî işlemler için o yer mahkemesinden söz konusu işlemi gerçekleştirmesi konusunda hukukî yardım talep etmesidir[52]. Zira her mahkemenin yargı yetkisi kendi yargı çevresi ile sınırlıdır[53]. Bu doğrultuda mahkemelerin farklı yargı çevrelerinde gerçekleştirecekleri usûlî işlemler için o yer mahkemesinden yardım almaları zorunluluğu doğmaktadır. Doktrinde "*istinabe*" kavramı yerine "*mahkemeler arası hukukî yardım*", "*hukuki yardımlaşma*" gibi kavramların kullanılmasının daha doğru olacağı kabul edilmektedir[54]. Nitekim istinabe eski ve kullanımı da olmayan bir sözcüktür. Yine uygulamada söz konusu kavram "*talimat"* şeklinde ifade edilmektedir. Doktrinde bu husus, mahkemelerin birbirine talimat verme yetkisi olmaması sebebiyle yanlış kullanıldığı gerekçesi ile eleştirilmektedir[55]. Biz de mahkemelerin farklı yargı çevrelerinde gerçekleştirmek istedikleri usûlî işlemler için aldıkları yardımın "*hukukî yardımlaşma*" veya "*mahkemeler arası hukukî yardım*" gibi kavramlarla ifade edilmesinin daha doğru olduğu görüşündeyiz.

Açıklamalarımız doğrultusunda milletlerarası adlî yardımlaşma ve iç hukukumuzdaki mahkemeler arası hukukî yardım kavramaları, içerik itibariyle adlî yardım kavramından oldukça farklıdır[56]. Ancak terimlerin benzerliği sebebiyle bu kavramlar karıştırılabilmektedir.

1.1.4.2. Yargılama Giderlerinden Muafiyet ile Farkı

Mahkemeler vasıtasıyla adalet dağıtımı, bir kamu hizmeti olduğundan kural olarak karşılıksızdır[57]. Diğer bir deyişle yargı organlarının yaptıkları işler sebebiyle davanın taraflarından ücret alınmaz[58]. Ancak bu kamu hizmetinin görülmesi sırasında

[51] https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/hukuk-istinabe14022020110928, (E.T.:26.01.2022).
[52] **Kuru**, Baki/ **Aydın**, Burak: Medeni Usul Hukuku El Kitabı, s.261.
[53] **Postacıoğlu,** İlhan / **Altay**, Sümer: Medeni Usûl Hukuku Dersleri, s.89.
[54] **Kuru/Aydın**, s.261; **Postacıoğlu/Altay**, s.89.
[55] **Postacıoğlu/Altay**, s.89.
[56] **Özkan**, Işıl /**Tütüncübaşı**, Uğur: Uluslararası Usûl Hukuku, s.102.
[57] **Aldemir**, Hüsnü: Hukuk Davalarında Yargılama Giderleri, s.31; **Atalay**, Pekcanıtez Usûl, s.2385.
[58] **Aldemir**, s. 31.

gerçekleştirilen harcamaların[59] bir kısmı, söz konusu hizmetten yararlananlar tarafından karşılanır[60]. Nitekim hizmetten yararlananlar tarafından alınan bu bedel, gerçekleştirilen yargılama giderinin tamamını değil sadece bir kısmını oluşturmakta, bu doğrultuda sadece bir "katılım payı" olarak nitelendirilmektedir[61]. Ancak tarafların ödeyeceği bu yargılama gideri, sosyal hukuk devleti ilkesi doğrultusunda alınmalı ve ekonomik anlamda farklı konumda bulunanlar arasındaki eşitsizlik kaldırılmalıdır[62].

Kural olarak yargılama giderleri, ilgili işlemin yapılmasını talep eden taraftan tahsil edilir (Harçlar Kanunu m. 11/2). Dava sonunda da kural olarak davada haksız çıkan taraf aleyhine hükmedilir (HMK m. 326/1). Ancak bu kuralın bazı istisnaları kabul edilmiştir[63]. Bu istisnalardan biri HMK m.312/2'de hüküm altına alınmış olup dava açılmasına kendi sebebiyet vermeyen ve ilk duruşmada davayı kabul eden davalı aleyhine yargılama giderine hükmedilmeyeceği düzenlenmiştir. Yine kanun koyucu bazı özel kanunlarla belirli kişi ve kurumları harç ödemekten muaf tutmuştur.

Kanun gereği kabul edilen bu muafiyetler ile yukarıda detaylı olarak ifade ettiğimiz adlî yardım kavramı oldukça farklıdır. Zira tanımını yaparken de değindiğimiz üzere adlî yardım kurumu, yargılama giderlerinden, yargılama süresince geçici bir muafiyet sağlamaktadır. Yine adlî yardımın kapsamına yargılama giderinden muafiyetin yanı sıra avukatlık ücreti de dahil edilebilir. Nitekim adlî yardım, çalışmamızın ilerleyen aşamalarında detaylıca değineceğimiz üzere hukukumuzda kanunlar ve yönetmeliklerle kapsam, içerik, usûlü detaylıca belirlenmiş bir kurumdur; dolayısıyla yargılama giderinden muafiyet kavramından oldukça detaylı ve kapsamlıdır.

---

[59] Yargılama giderleri; harçlar, masraflar, vekalet ücreti, delil tespiti gideri, ihtiyati tedbir gideri, tanık gideri gibi birçok kalemden oluşmaktadır (HMK m. 323/1).

[60] **Atalay**, Oğuz: Pekcanıtez Usûl, Medenî Usûl Hukuku, s.2385; Yargılama giderinin bir kısmının taraflara yükletilmesi hakkında doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Bir görüş yargılama gideri ödenmesini mutlak olarak kabul ederken bir diğer görüş sosyal devlet ilkesi gereği yargılama giderinin taraflarca ödenmemesi gerektiğini savunmaktadır. Doktrinde genel kabul gören görüş ise taraflara yargılama gideri yükletilebileceği ancak sosyal devlet ilkesi gereği bunun bazı durumlarda sınırlanması gerektiğidir. (**Yılmaz**, Ejder: Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti, s 205-224. Nitekim hukukumuzda kabul edilen sistem de bu doğrultuda olmakla birlikte birçok yönden eleştirilmektedir. (**Yılmaz,** Yargılama Gideri, s. 211-224; **İnal**, Turgut: Pahalı Yargı, s.114 vd); **Belgesay**, Mustafa Reşit: Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu, s.106; **Pınar**, Burak: Yargı ve İcra Harçları, s.2.

[61] **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes**, s.557.

[62] **Yılmaz**, Yargılama Gideri, s.211.

[63] **Pınar**, s.232 vd.

1.1.4.3. Avukatla Temsil Zorunluluğu ile İlişkisi

Avukatla temsil zorunluluğu doktrinde, davadaki tarafların veya davaya katılan üçüncü kişilerin kendilerini bir avukatla temsil ettirmeleri gerekliliği olarak tanımlanmıştır[64]. Hukukumuzda avukatla temsil zorunluluğu kural olarak bulunmasa da Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 79. maddesinin ikinci fıkrasında tarafın duruşmada uygun olmayan tutum ve davranışlarda bulunması, 80. maddesinde de tarafın davayı takip edecek yeterlilikte bulunmaması sebebiyle hâkimin takdiri ile tarafın avukatla temsil edilmesine karar verebileceğine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır[65]. Bu doğrultuda doktrinde *Akkan*[66]*'ın* ifadesi ile hukukumuzda "*takdiri avukatla temsil zorunluluğu*" bulunduğu söylenebilir. Hâkim somut olaya göre maddedeki koşulların gerçekleşip gerçekleşmediğini takdir edecektir[67].

Hukukumuzda mevcut istisnai düzenlemeler haricinde Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Taslağı'nın 76. maddesinde[68] bazı davalar bakımından avukatla temsil zorunluluğu öngörülmüş ancak söz konusu düzenleme, taslaktan çıkarılmış ve yukarıda ifade ettiğimiz üzere mülga HUMK'taki[69] "*takdiri avukatla temsil zorunluluğu sistemi"* benimsenmeye devam edilmiştir[70]. Bu düzenleme ile birlikte doktrinde, hukukumuzda

---

[64] **Akkan**, Mine: Medeni Usûl Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu, s.23; **Deliduman**, Seyithan: Medeni yargıda Avukatlık, s.380; Avukatla temsile ilişkin detaylı bilgi için bkz. **Belgesay**, Reşit: Hukuki Muamelelerde Temsil, s.23 vd.

[65] Doktrinde söz konusu düzenlemelerin getiriliş amacının davanın taraflarının daha iyi korunmak suretiyle hukuki dinlenilme hakkının etkin şekilde sağlanması ve duruşma disiplininin sağlanarak yargılamanın düzenli şekilde yürütülmesi olarak ifade edilmiştir (**Kavasoğlu**, Abdurrahman: Medeni Usûl Hukukunda Avukatla Takip Zorunluluğu, s.905; **Atalay**, Oğuz: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nda Avukatla Temsil Zorunluluğu ve Adli Yardım, s.99; **Yüksel,** Kemalettin: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Hakkındaki İncelemeler, s.100); Hukuk Muhakemeleri Kanunu'ndaki hükümlerin yanı sıra Avukatlık Kanunu'nda da esas sermaye miktarının beş katı veya daha fazla esas sermayesi bulunan anonim şirketler ile üye sayısı yüz veya daha fazla olan yapı kooperatifleri sözleşmeli bir avukat bulundurma zorunluluğu getirilmiş aykırılık halinde idari para cezası verileceğine ilişkin yaptırım öngörülmüştür (AvK. m. 35/III).

[66] **Akkan**, s.93.

[67] **Akkan**, s.93.

[68] Söz konusu tasarı taslağı Avukat ile Temsil Zorunluluğu başlığı altında 76. maddede düzenlenmiştir: *"(1) Dava ehliyetine sahip olan herkes, davasını ancak bir avukat aracılığıyla açıp yürütebilir. Kendisine dava açılan kişinin dahi avukatla temsili zorunludur. Bu hükmün uygulanması için tarafın avukat olmaması şarttır. (2) Birinci fıkra hükmü, kanun yolunda da uygulanır. (3) Şahıs varlığına ilişkin dava ve işler ile değeri ellibin Türk Lirasının altında olan davalarda yukarıdaki fıkra hükümleri uygulanmaz.".*

[69] HMK m.79 ve 80'de öngörülen avukatla temsil zorunluluğu mülga HUMK m.70 ve 71'de düzenlenmişti.

[70] **Gören Ülkü**, Nazlı: Medeni Yargılama Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu, s.323.

avukatla temsil zorunluluğunun gerekliliği ve anayasaya uygunluğu gibi konular tartışılmaya başlanmıştır[71].

Söz konusu tartışmaların konumuz açısından önemi ve ilgilisi ise avukatla temsil zorunluluğunun ancak etkin ve iyi işleyen bir adlî yardım sistemi ile getirilebileceğidir[72]. Nitekim doktrinde baskın görüş, taraflarca getirilme ilkesinin geçerli olduğu, bu doğrultuda dava malzemesinin taraflarca getirildiği medenî usûl hukukundaki karmaşık yargılama esaslarının hukuk bilgisi olmayan bir vatandaş tarafından gereği gibi yerine getirilemeyeceği, bunun sonucu olarak da hak kayıplarının ortaya çıkabileceği yönündedir[73]. Aynı zamanda söz konusu durumun yargılama faaliyetinin de yavaşlamasına sebebiyet verebileceği kabul edilmekte, bu sebeplerle hem kamu menfaati hem de tarafların bireysel menfaatlerine hizmet eden avukatla temsil zorunluluğunun hukukumuzdaki gerekliliği doktrindeki baskın görüş uyarınca kabul edilmektedir[74]. Zira avukatla temsil zorunluluğu kurumundaki nihaî amaç adil bir yargılamanın gerçekleştirilmesidir[75]. Ancak avukatla temsil zorunluluğunun kabulü ekonomik durumu yetersiz bireyler için büyük hak kayıpları meydana getirebilecektir. Zira yeterli altyapı kurumları olmaksızın avukatla temsil zorunluluğunun kabul edilmesi ekonomik durumu yetersiz bireylerin hak aramalarını güçleştirecek, hatta imkânsız kılacaktır[76].

Adlî yardım, avukatla temsil zorunluluğunun güvencesini teşkil etmektedir[77]. Bu doğrultuda avukatla temsil zorunluluğu kurumunun hukukumuzda kabulünden önce adlî yardım sisteminin işlevsel hale getirilmesi ve sistemdeki sorunların çözülmesi elzemdir[78]. Nitekim Mayıs 2019 tarihli Yargı Reformu Stratejisi'nde bu durum "*Avukatla temsil zorunluluğu ilk bakışta hak arama özgürlüğüne bir kısıtlama gibi gözükse de maddi*

---

[71] Konu hakkında detaylı bilgi ve tartışmalar için bkz. **Akkan**, s.100-106.
[72] **Börü**, Levent: Hukuk Yargılamasında Zorunlu Avukatlık Müessesi Gerekli Midir? s.37; **Pekcanıtez**, Hakan: Hakan: Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, s.212; **Sungurtekin Özkan**, Sosyal Hukuk Devleti, s.567.
[73] **Gören Ülkü**, s.309,324; **Börü**, Zorunlu Avukatlık, s.37; **Deliduman**, s.384; **Kavasoğlu**, s.915, **Atalay**, Avukatla Temsil, s.98; **Tanyeri**, Güzin: HMK Tasarısında Avukatla Temsil Zorunluluğu, s.91; **Kuru**, Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı Hakkında Genel Değerlendirme, s.65.
[74] **Gören Ülkü**, s.309; **Kavasoğlu**, s.915, **Börü**, s.37, **Deliduman**, s.384, **Atalay**, Avukatla Temsil, s.98.
[75] **Gören Ülkü**, s.323.
[76] **Tanrıver**, Süha: Hukuk Yargısı Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, s.212.
[77] **Atalay**, Avukatla Temsil, s.100.
[78] **Börü**, Zorunlu Avukatlık, s.37; **Gören Ülkü**, s.324; **Tanyeri**, s.92; **Akkan**, s.197; **Atalay**, Avukatla Temsil, s.99-100; **Sungurtekin Özkan**, s.5; **Yüksel**, s.100.

durumu yetersiz olanların bu ihtiyacı adlî yardım sistemi ile devlet tarafından karşılanacaktır." şeklinde ifade edilerek adlî yardımın önemi vurgulanmıştır[79].

1.2. ADLÎ YARDIMIN ANAYASAL TEMELİ

Adlî yardım kurumunu, anayasal ve medenî usûl hukukuna hâkim olan ilkeler bağlamında değerlendirmeden önce adlî yardımın anayasal temeline kısaca değinmekte fayda görüyoruz. Anayasanın "*Devletin Temel Amaç ve Görevleri*" başlıklı 5. maddesinde ifade edildiği üzere devletin temel amaç ve görevleri arasında kişilerin hak ve özgürlüklerini sınırlayan ekonomik engelleri kaldırmak da sayılmıştır. Bu doğrultuda devletin bu görevini yerine getirebilmesi için sahip olduğu önemli araçlardan biri de adlî yardım kurumudur[80]. Yine Anayasanın "*Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması*" başlıklı 40. maddesi[81] gereği hakkı ihlal edilen vatandaşın hakkının korunabilmesi için mahkemeye başvuru hakkının sağlanması görevi de Anayasa tarafından devlete yüklenmiştir[82].

Adlî yardımın, anayasal temelini oluşturan bu hükümlerin yanı sıra Anayasa'da yer alan haklar ve anayasal ilkelerle de ilişkisi bulunmaktadır. Çalışmamızın bu bölümünde adlî yardım kavramın özünün daha iyi anlaşılabilmesi açısından anayasada yer alan ve medenî usûl hukukuna hâkim olan ilkelerle ilişkisine ve ilkelerle bağlantılı olarak AİHM kararlarına değineceğiz.

---

[79] Mayıs 2019 tarihli Yargı Reformu Stratejisi, s.32.

[80] **Atalay** (tez), s.12; **Gençcan**, Ömer Uğur: Adli Yardım, s.127; Nitekim AİHM, *Steel & Morris/ Birleşik Krallık* Kararında mahkemeye erişim hakkının sağlanması için devletin kullanacağı araçlar konusunda serbest seçim hakkına sahip olduğu, adli yardımın da bunlardan birini oluşturduğunu ifade etmiştir (**Aktepe Arık**, s.100; **Kılınç**, Bir İnsan Hakkı Olarak "Adli Yardım", s.7; **Çelik**, s.309).

[81] AY m.40: "Anayasa *ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkanının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir* …".

[82] **Atalay** (tez), s.12; **Kılınç**, İnsan Hakkı, s.6; **Aktepe Arık**, s.82.

1.3. ADLÎ YARDIM KURUMUNUN ANAYASADA YER ALAN İLKELERLE İLİŞKİSİ

1.3.1. Hak Arama Özgürlüğü ve Adil Yargılanma Hakkı ile İlişkisi

Adlî yardım, yukarıda ifade ettiğimiz üzere, yargı organları önünde savunma yapabilmeleri ve haklarını arayabilmeleri için yeterli gelirden yoksun kimselere sağlanan usûlî bir güvence olmanın yanı sıra hakkaniyetli bir yargılama için de önemli unsurlardan biridir[83]. Nitekim Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği'nin ilk maddesinde adlî yardımın amacı "…*bireylerin hak arama özgürlükleri önündeki engelleri aşmak ve hak arama özgürlüğünün kullanımında eşitliği sağlamak …*" olarak ifade edilmiştir[84]. Hak arama özgürlüğünün etkin şekilde kullanılması için adlî yardım kurumunun varlığı elzemdir[85].

Adil yargılanma hakkı da hak arama özgürlüğünün ayrılmaz parçasıdır[86]. Adil yargılanma hakkının ayrıntılı olarak düzenlendiği ve AY m. 90 gereği hukukumuzda da bir iç hukuk kuralı haline gelen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 6. maddesi, AY m. 36'da da düzenlenmiş olup anayasal bir kural niteliğindedir[87]. Söz konusu hüküm ile medeni hak ve yükümlülüklere ilişkin davalarda tarafların, ceza yargılamasında ise şüpheli ve sanıkların hakları güvence altına alınmaktadır[88].

Sözleşmenin altıncı maddesinin birinci fıkrası hem ceza yargılamasına hem de medeni hak ve yükümlülüklere ilişkin uyuşmazlıkları kapsarken, ikinci ve üçüncü fıkrası sadece ceza yargılamasına mahsus olarak düzenlenmiştir[89]. Üçüncü fıkrada yer alan ücretsiz

---

[83] **Boyar**, Oya: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adli Yardım ve Adil Yargılanma Hakkı, s.447.
[84] **Gençcan**, s.128.
[85] **Aktepe Arık**, s.100; **Takcı**, Türk ve Avrupa Hukukunda Temel Hak Boyutuyla Adil Yargılanma Hakkı, s.127.
[86] **Boyar**, s.447.
[87] **Kılınç**, İnsan Hakkı, s.5.
[88] **Çelik**, s.289.
[89] **Çelik**, s.289; **Aktepe Artık**, s.73; **Boyar**, s.451; **İnceoğlu**, Sibel: Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru**, s.**111**;** **Konuralp**, Haluk: Adil Yargılama Hakkı Açısından Hukuk Usûlünde Çözüm Arayışları, s.65; Söz konusu durum *Mossman* tarafından eleştirilmektedir: *"Bu durum kadın mağdurların bulunduğu erkeklerin yargılandığı hallerde özel alandaki şiddetin kamu alanında adli yardım temsiliyeti ile sonuçlandığını, kadınların temsil ve koruma taleplerinin ise özel kaldığını ifade etmektedir.",* (**Hatipoğlu Aydın,** Duygu: Kadınların Adalete Erişimi, s.86).

avukat yardımından faydalanma hakkı, kural olarak sadece ceza yargılamasına ilişkindir ancak AİHM, bazı durumlarda adlî yardımı mahkemeye erişim hakkının bir unsuru olarak kabul etmiş ve medeni hak ve yükümlülüklere ilişkin bazı davaları da üçüncü fıkra kapsamına dahil etmiştir[90]. Yine AİHM, medenî hak ve yükümlülüklere ilişkin davalarda ücretsiz avukat yardımından faydalanma hakkının mutlak olmadığını da vurgulamaktadır[91]. Nedeni ise kamu kaynaklarının sınırlı olmasıdır[92]. AİHM, hukuk davalarında adlî yardımın, ancak adlî yardımdan yararlanmaması halinde mahkemeye erişim hakkının somut ve etkili olarak engellenmesi sonucunu doğuracağı hallerde mümkün olduğunu kabul etmektedir[93]. Zira bu husus, her davanın özelliğine göre değerlendirilmelidir[94].

AİHM hem medenî hak ve yükümlülüklere ilişkin davalarda hem de ceza yargılamasında ücretsiz avukat yardımından faydalanma hususunda bazı ortak kriterler kullanmaktadır[95]. Her iki yargılama için ortak olan kriterlerden ilki ve en önemlisi ücretsiz avukat yardımından faydalanma konusunda somut uyuşmazlıktaki usûlün karmaşıklığı, diğeri ise avukat yardımından yararlanmak isteyen kişinin bireysel özellikleridir[96].

AİHM'nin medenî hak ve yükümlülüklere ilişkin kararlarında adlî yardımın konusu öncelikli olarak aile hukukuna ilişkin davalar olmuştur[97]. AİHM'nin medenî hak ve yükümlülüklere ilişkin davalarda ücretsiz avukat yardımından yararlanılabileceğine ilişkin verdiği ilk karar ise *Airey/ İrlanda* kararı[98] olup Mahkeme, karara konu olayda Bayan *Airey'nin* açtığı boşanma davasında avukatla temsil zorunluluğu bulunmasa dahi

---

[90] Nitekim c bendini sadece sanığa tanınan bir hak olarak dar yorumlamamak gerekir (**Çayan**, Gökhan: Adil Yargılanma Hakkı, s.179); **Demircioğlu**, Medeni Usûl Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri, s.113; **Çelik**, s.289,304; **Aktepe Arık**, s.100; **Boyar**, s.451; **Tuncel Yazgan**, s.30; **Yılmaz Özel**, Nurcan: Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri, s.205-206.

[91] **Çelik**, s.309; **Doğru**, s.324; **Hanağası**, Emel: Medenî Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği, s.330.

[92] **Hanağası**, s.330.

[93] **Hanağası**, s.331.

[94] **Hanağası**, s.331.

[95] **Boyar**, s.452.

[96] **Boyar**, s.452; **Aktepe Arık**, s.102.

[97] **Boyar**, s.451.

[98] 09.10.1979, Baş. No: 6289/73; Karara konu olayda başvurucu defalarca adlî yardım talep etmesine rağmen başvuruları olumsuz sonuçlanmıştır. İrlanda hükümeti bu durumun iç hukukta avukatla temsil zorunluluğu bulunmaması sebebiyle olduğu savunmasında bulunmuştur (**Aktepe Arık**, s.101; **Boyar**, s.452; **Akıncı**, s.204).

yargılama usûlündeki karmaşıklık sebebiyle mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiği sonucuna ulaşmıştır[99].

Medenî hak ve yükümlülüklere ilişkin davalarda ücretsiz avukat yardımından faydalanma hakkının genişletilmesi konusunda, *Steel Morris/ Birleşik Krallık* kararı önem arz etmektedir[100]. Zira bu kararda davanın konusu, aile hukukuna ilişkin olmayıp davanın kapsamı, ifade özgürlüğüne ilişkindir[101]. AİHM, *Steel Morris/ Birleşik Krallık*[102] davasındaki ihlal kararını iki kritere göre gerekçelendirmiştir. AİHM davanın karmaşık olmasını, başvuranların gelir durumları ve bireysel özellikleri bakımından değerlendirmiş; taraflar arasında büyük ölçüde bir eşitsizlik olduğu sonucuna vararak başvuruculara adlî yardım kararı verilmemesini, adil yargılanma hakkının ihlali olarak nitelendirmiştir[103].

AİHM, *McViar/ Birleşik Krallık* davasında[104] ise yine *Airey* başvurusunun kriterlerini tartışmış ancak başvuranın kişisel özellikleri sebebiyle ihlal kararı vermemiştir[105]. Nitekim karara konu olayın başvurucusu iyi eğitim almış, deneyimli bir gazeteci olmasının yanı sıra Mahkeme, başvurucunun başka bir ceza davasında kendisini başarılı olarak savunabildiğini tespit etmiştir[106]. Bu doğrultuda Mahkeme, başvuran için söz konusu davanın "*adlî yardımı gerektirecek ölçüde karmaşık olmadığını*" belirlemiştir[107].

AİHM'nin adlî yardıma ilişkin bir diğer içtihadı; avukatla temsil zorunluluğunun bulunduğu hukuk sistemlerinde adlî yardım kurumunun daha etkin olması gerektiğine

---

[99] **Doğru**, Osman: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, s.323,324; **Aktepe Arık,** s.101,102; **Erdoğan**, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medeni Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, s.87; AİHM P*., C. Ve S./ Birleşik Krallık* Kararı'nda (16.10.2002, Baş. No:56547/00) başvuranın avukatlarının davadan çekilmesinin ardından başvurana yeni temsilci atanması için süre verilmemesini, yine yargılama usûlünün başvurana göre karışık olması sebebiyle AİHS m.6'ya aykırı bulmuştur (**Aktepe Arık**, s.103; **Çelik**, s.311; **Boyar**, s.452); **Çayan**, s.178.

[100] **Boyar**, s.453.

[101] **Boyar**, s.453; Nitekim AİHM, *Munro/ Birleşik Krallık* davasında aile hukukuna ilişkin olmayan davalarda adlî yardım verilmemesini daha önemsiz bulmuştur (**Boyar,** s.453).

[102] Söz konusu karar, ünlü bir hazır yemek şirketi hakkında bir takım suçlayıcı ifadeler barındıran broşürler dağıtan başvurucular hakkında açılan bir hakaret davasına ilişkindir (**Çelik**, s.310); 15.05.2005, Baş. No:68416/01.

[103] **Çelik**, s.310; **Aktepe Arık**, s.103; **Boyar**, s.454.

[104] 07.05.2002, Baş. No:4611/99.

[105] **Çelik**, s.310; **Boyar**, s.455.

[106] **Çelik**, s.310, dn,89.

[107] **Çelik**, s.310.

ilişkindir[108]. *Aerts/ Belçika*[109] davasında AİHM, temyiz mahkemesine başvuru şartı olarak avukatla temsil edilme zorunluluğu getiren iç hukuk kuralının varlığına rağmen adlî yardım bürosu tarafından başvuranın adlî yardım talebinin reddedilmesini sözleşmenin 6. maddesinin ihlali olarak değerlendirmiştir[110]. Ancak *Tabor/ Polonya* kararında[111] AİHM, avukatla temsil zorunluluğunun varlığının devlete mutlak olarak karşılıksız adlî yardım verme yükümlülüğü yüklemeyeceğini de ifade etmiştir[112].

Mehmet ve Suna Yiğit/ Türkiye davasında başvurucular tazminat davası açmak üzere yerel mahkemeye başvurmuşlar ve harçlardan muaf tutulmak için adlî yardım talep etmişlerdir. Mahkeme başvuruculara mevzuat gereği gerekli belgeleri sunmalarına rağmen avukatla temsil edildikleri gerekçesi ile adlî yardım taleplerini reddetmiştir. AİHM ise kararında mahkemeye başvurma hakkının mutlak bir hak olmadığını, sınırlanabileceğini ancak söz konusu sınırlamanın meşru bir amaç doğrultusunda ve orantılı şekilde olması gerektiğini, mahkemeye başvuru hakkının değerlendirilmesinde başvuruculara gelir durumu, harç miktarı gibi hususların ölçüt olabileceğini, sırf avukatla temsil edilmeleri sebebiyle mahkemeye başvuru hakkının engellenemeyeceği, dolayısıyla sözleşmenin m. 6/1. fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir[113].

Söz konusu karar değerlendirildiğinde ifade edilebilir ki mahkemeye başvuru hakkının harç ödenmesi şartına bağlı kılınması mahkemeye başvuru hakkının tek başına ihlali niteliğinde değildir[114]. Zira yukarıda ifade ettiğimiz üzere, yargı harçları kamusal faaliyetin yürütülmesi gibi amaçlarla alınabilir. Ancak burada mahkemenin adlî yardım talebinin reddi nedeni avukatla temsil edilmeleridir. AvK m. 164'e göre avukatın dava

---

[108] **Aktepe Arık**, s.102.
[109] 30.07.1998, Baş.No:25357/94.
[110] **Boyar**, s.454-455, **Aktepe Arık**, s.102.
[111] 27.06.2006, Baş No: 12825/02.
[112] **Karacaoğlu**, Emine: "İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Dördüncü Bölüm *Tabor- Polonya* Kararı", s.4221; Nitekim söz konusu başvuruda AİHM'nin ihlal kararının gerekçesi adlî yardım talebinin reddi değil, adlî yardıma ilişkin verilen kararın süresinin uzun olması sebebiyle temyiz süresinin kaçırılmasıdır (**Karacaoğlu**, s.4222).
[113] **Doğru**, Osman: Siz Hala Yargı Harcı Ödüyor Musunuz? s.3449-3451; **Pınar**, Burak/ **Meriç**, Nedim: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargı Harçlarına Bakışı: Yiğit ve Ülger Davaları Işığında Hak Arama Özgürlüğü ve Yargı Harçları İlişkisi",188-191.
[114] **Doğru**, Yargılama Gideri, s.3454.

sonunda elde edilecek şeyin değerinden vekalet ücreti karşılanabilecektir[115]. Bu doğrultuda bir kimsenin avukatla temsili, ödeme gücü hakkında kesin bir ölçüt değildir[116].

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere AİHM mahkemeye erişimin sağlanması bakımından devletlere sadece adlî yardım kurumunun oluşturulması konusunda pozitif bir yükümlülük yüklememekte, kullanılacak araçların seçimini devlete bırakmaktadır[117]. Ancak AİHM seçimi devletlere bırakmakla birlikte kabul edilecek sistemin bireyleri keyfilikten koruyan maddi güvenceleri bünyesinde barındırması gerektiğini ifade etmektedir[118]. Bu doğrultuda yargılama sırasında adlî yardım kararı verecek hâkimlerin adlî yardımın şartlarını değerlendirirken kararın mahkemeye erişim hakkının özüne zarar verip vermediğini titizlikle incelemesi; talepte bulunan kişinin adlî yardımdan faydalanamaması halinde ortaya çıkacak neticeleri de göz önünde bulundurması gerekmektedir[119]. Yine hâkim, adlî yardım talep edenin adlî yardım şartlarının oluştuğunu ileri sürebilmesi için fırsat vermelidir[120]. Talepte bulunana açıklama hakkının tanınmasının ardından hâkim, talebi inceleyerek kabulü veya reddi yönünde kararını gerekçeleriyle birlikte ortaya koymalıdır[121].

1.3.2. Eşitlik İlkesi ile İlişkisi

Mahkemeye erişim hakkının etkili şekilde kullanılması halinde dahi yargılama harç ve giderlerinin yüksekliği, mahkemeye erişim hakkının özünü zedeliyorsa söz konusu hak şeklî olmaktan öteye gidemeyecektir[122]. Bu doğrultuda mahkemeye erişim hakkının sağlanabilmesi için farklı ekonomik yeterliliklere sahip kişiler arasındaki eşitliğin de sağlanması gerekmektedir.

---

[115] **Pınar/Meriç**, s.204.
[116] **Doğru**, Yargılama Gideri, s.3454.
[117] **Hanağası**, s.331; **Sarıöz Büyükalp**, s.209; **Doğru**, s.323; Zira vergilendirme sisteminde olduğu gibi yargılama harç ve masraflarının bireylerin ekonomik güçleri ile orantılı şekilde alınması veya yargılama usûlünün basitleştirilmesi gibi farklı çözüm yöntemleri de benimsenebilir (**Sarıöz Büyükalp**, s.209; **Erdoğan**, s.87).
[118] **Hanağası**, s.332.
[119] **Sarıöz Büyükalp**, s.211; **Aktepe Arık**, s.108.
[120] **Aktepe Arık**, s.108.
[121] **Aktepe Arık**, s.108.
[122] **Hanağası**, s.324.

Tarafların mahkemeye erişiminde eşitliğinin yanı sıra, yargılama gerçekleştirilirken eşit silahlara sahip olarak verilecek karara eşit şekilde etki edebilmeleri gerekmektedir[123]. Eşitlik ilkesinin özel bir görünümü niteliğinde olan silahların eşitliği ilkesi gereği, tarafların iddia ve savunmalarını ileri sürerken eşit haklara sahip olmaları gerekir[124]. Nitekim HMK m. 324 gereği tarafların ikamesini talep ettikleri delil için belirlenen avansı kesin süre içerisinde yatırması gerekmektedir (HMK m.324/1). Avansın yatırılmaması halinde ise diğer tarafın da avansı yatırmaması durumunda delilin ikamesinden vazgeçilmiş sayılacaktır (HMK m.324/2). Taraflardan birinin ekonomik yetersizliği sebebiyle söz konusu yükümlülüğü yerine getirememesi halinde ise diğer taraf karşısında dezavantajlı duruma düşebilecektir[125]. Bu durumda tarafların eşit silahlara sahip olduğu düşünülemeyecektir.

Nitekim AİHM'e göre de yargılama sırasında tarafların sahip oldukları temel hak ve özgürlükler bakımından bir denge sağlanmalı ve yargılama, bu denge korunarak sürdürülmelidir[126]. Zira yargılamanın adil olabilmesi için taraflar arasındaki bu dengenin yargılama boyunca korunması elzemdir[127]. Bu doğrultuda her devlet, vatandaşları arasındaki eşitliğin sağlanarak vatandaşlarının adalet hizmetine erişimini sağlamakla yükümlüdür[128]. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere devletler bu konuda kendi sistemlerini belirleyebilirler; adalet hizmetinin karşılıksız dağıtılması bu noktada bir seçenek olabilirken yine aynı amaca yargılama giderlerini karşılayamayan bireylere, etkili bir adlî yardım sistemi sunulmak suretiyle de ulaşılabilir[129].

---

[123] **Hanağası**, s.39.
[124] **İnceoğlu**, s.115; **Hanağası**, s.40;
[125] **Hanağası**, s.330.
[126] **Dinç**, Güney: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Silahların Eşitliği, s.283.
[127] **Dinç**, s.284.
[128] **Kılınç**, İnsan hakkı, s.4; **Demircioğlu**, s.116; *Hatipoğlu Aydın'*a göre, eşitlik prensibine dayalı hukuk mekanizmalarının uygulanması her durumda çözüme ulaşmadığı gibi bazı hallerde toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini de beraberinde getirmektedir. Örneğin adlî yardım kurumundaki tarafsızlık, toplumda erkeklere göre ekonomik anlamda daha yoksul olan kadınların adlî yardım kurumundan daha az yararlanmasına sebep olmakla aslında erkek ve kadın arasındaki eşitsizliği daha da belirgin hale getirmektedir. Bu doğrultuda yazar, kadınların adalete erişimi konusunda temsil eksikliğinin erkeklere oranla daha fazla olması sebebiyle bu eşitsizliği giderecek düzenlemeler yapılması gerektiğini ifade etmektedir (**Hatipoğlu Aydın**, s.86,102,103; **Aktaş**, Aslı: Kadınların Adalete Erişimi: Bir Adalete Erişim Meselesi Olarak Adli Yardım, s.17); Kadınların adalete erişimi hakkında detaylı bilgi için bkz. **Aktaş**, s.18 vd.
[129] **Kılınç**, İnsan hakkı, s.5.

Nitekim özü eşitlik ilkesine dayanan adlî yardım, fiilî ve gerçek eşitliğin yargı organları önünde gerçekleşmesini temin eder[130]. Zira adalet hizmetlerinden faydalanmak için ekonomik güç, bir ölçü olarak kabul edilemez[131]. Aksi yaklaşım, yargının sadece zenginlerin lehine işleyen bir mekanizma olması sonucunu doğuracaktır[132]. Taraflardan birinin ekonomik gücü sebebiyle adalet hizmetinden yoksun kalması halinde ise hukuk devleti ilkesinin unsurlarından birini oluşturan eşitlik ilkesinin içi boş kalacaktır[133]. Bu sebeple mahkeme önünde herkesin eşit şekilde kendini temsil edebilmesi ve usûlî güvencelerden faydalanabilmesi gerekmektedir[134].

1.3.3. Sosyal Devlet İlkesi ile İlişkisi

Sosyal devletin amaçları arasında vatandaşlarına insan onuruna yakışır bir yaşam güvencesi oluşturmak da yer almaktadır[135]. Bu çerçevede temel haklardan olan hak arama özgürlüğünün sağlanarak insan onuruna yakışır bir yargı düzeni tesis etmek de sosyal devletin bir gereğidir[136].

Bu amaç doğrultusunda devletin vatandaşları arasındaki sosyal eşitsizlikleri giderme görevi bulunmaktadır[137]. Nitekim sosyal hukuk devleti, güçsüzleri güçlüler karşısında koruyan, bunun sonucu olarak da sosyal adaleti sağlayan devlettir[138]. Sosyal devlet, toplum içerisindeki bir grubun daha güçlü hale gelerek eşitlik ilkesinin daha ağır bir eşitsizlik sonucunu doğurmasına müsaade etmemelidir[139]. Anayasa'nın beşinci maddesinde devletin temel amaç ve görevleri arasında "… *kişinin temel hak ve*

---

[130] **Sungurtekin Özkan**, Sosyal Hukuk Devleti, s.572.
[131] **Erem**, Adli Yardım, s.108; **Taşkın**, Alim: Adli Yardımın İşlevi ve Yargılama Giderlerinin Geri Alınma Zamanı, s.835; **Aktepe Arık**, s.100; **Demircioğlu**, s.116; **Erdoğan**, s.85, dn.263.
[132] **Hanağası**, s.328.
[133] **Boyar**, s.447; **Aliefendioğlu**, Yılmaz: Türk Anayasa Mahkemesi'nin Hukuk Devleti Anlayışı, s.77; **Çağlayan**, Ramazan: Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti İlkesi, s.51; **Rüzgaresen**, s.162.
[134] **Hanağası**, s.324.
[135] **Sungurtekin Özkan**, Sosyal Hukuk Devleti Bağlamında Adli Yardım, s.173.
[136] **Sungurtekin Özkan**, Sosyal Hukuk Devleti Bağlamında Adli Yardım, s.173.
[137]**Kılınç**, İnsan hakkı, s.4; **Taşkın**, s.835; **Aktepe Arık**, s.100; **Çağlayan**, s.49; **Pekcanıtez/Atalay/Özekes**, s.567; **Tanrıver**, s.1100; **Atalay**, Pekcanıtez Usûl, s.2410; **Budak,** Ali Cem/ **Karaaslan,** Varol: Medenî Usûl Hukuku, s.357.
[138] **Sarıöz Büyükalp**, s.206; **Kılınç** (tez), s.145.
[139] **Özekes**, s.119.

hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri …" kaldırmaya çalışmak da sayılmıştır.

Bu doğrultuda sosyal devlet olmanın gereği, vatandaşların hak arama özgürlüklerinin önündeki engellerin kaldırılması hususunda gerekenleri yapmaktır[140]. Diğer bir ifade ile ekonomik olarak farklı konumlarda bulunan vatandaşların adalete erişimi noktasında gerekli önlemleri almak, sosyal hukuk devletinin bir görevidir[141]. Bu görev vatandaşlara sosyal yardım yapılması, sosyal güvencelerin sağlanması gibi birtakım yükümlülüklerle benzer şekilde elzem nitelikte bir görevdir[142]. Zira "hak arayan" sıfatı ekonomik yönden zayıf ya da güçlü olmaktan tamamen bağımsızdır[143]. Sosyal devlet, toplum içerisindeki bir grubun daha güçlü hale gelerek eşitlik ilkesinin daha ağır bir eşitsizlik sonucunu doğurmasına müsaade etmemelidir[144].

Herkesin adalete erişim hakkı bulunmakta olup yargılamanın başlangıcından hükmün icrasına dek her aşama eşit imkanlarla yürütülmelidir[145]. Bu da devletin ekonomik açıdan yetersiz olana yardım ederek taraflar arasındaki dengeyi sağlaması ile mümkündür[146]. Nitekim söz konusu dengenin sağlanamaması, devlete olan güveni azaltacak ve toplumsal barışın zedelenmesi sonucunu doğuracaktır[147]. Zira sosyal devlet, toplumsal barış ve adaleti temin amacı taşımaktadır[148].

Hak arama özgürlüğünde eşitliğin sağlanması için maddî hukuka ilişkin hakların kaybolmasının önüne geçilmesini sağlayan düzenlemeler olduğu gibi usûl hukukunda da söz konusu engellerin kaldırılmasını sağlayacak kurumların varlığı gerekmektedir[149]. Adlî yardım kurumu da usûl hukukundaki adaletsiz farklılıkların önüne geçilmesini

---

[140] **Pınar/Meriç** s.202; **Kılınç** (tez), s.147; **Özekes,** Muhammet: Medeni Usûl Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, s.306; **Sungurtekin Özkan**, Sosyal Hukuk Devleti Bağlamında Adli Yardım Kurumu ve Hukuksal Koruma Sigortası, s.177.
[141] **Sungurtekin Özkan**, Sosyal Hukuk Devleti Bağlamında Adli Yardım, s.178.
[142] **Sungurtekin Özkan**, Sosyal Hukuk Devleti, s. 571.
[143] **Demircioğlu**, s.116; **Sungurtekin Özkan**, Sosyal Hukuk Devleti Bağlamında Adli Yardım, s.175.
[144] **Demircioğlu**, s.119.
[145] **Demircioğlu**, s.116; **Sungurtekin Özkan**, Sosyal Hukuk Devleti Bağlamında Adli Yardım, s.176.
[146] **Hanağası**, s.326.
[147] **Sungurtekin Özkan**, Sosyal Hukuk Devleti Bağlamında Adli Yardım, s.179; **Demircioğlu**, s.117.
[148] **Demircioğlu**, s.120.
[149] **Pınar/ Meriç**, s.202.

sağlayacak önemli bir araçtır[150]. Nitekim 6100 sayılı HMK'nın hükümet gerekçesinde de bu husus açıkça kaleme alınmıştır[151].

1.3.4. Hukukî Dinlenilme Hakkı ile İlişkisi

Adil yargılanma hakkının (AİHS m.36, AY m.6) bir gereği olan hukukî dinlenilme hakkı, mülga HUMK'ta yer almamasına karşın HMK'nın "Yargılamaya Hâkim Olan İlkeler" bölümünde düzenlenmiş olup içeriğinde; bilgi sahibi olma, açıklama ve ispat hakkı, mahkemenin açıklamaları değerlendirerek kararını somut ve açık olarak gerekçelendirmesi hususlarını barındırır (HMK m.27).

Adlî yardımın yukarıda değindiğimiz ilkeler haricinde hukukî dinlenilme hakkı ile de güçlü bir ilişkisi bulunmaktadır. Zira hukukî dinlenilme hakkının içeriğinde yer alan "*açıklama ve ispat hakkı*" (HMK m. 27 f/2, b/b) kanaatimizce adlî yardımla doğrudan ilgilidir. Günümüzde hak aramak için yargıya başvuru, oldukça pahalıdır. Yargılamanın en başından sonuna ve hükmün icrasına bakıldığında, tarafların söz konusu faaliyet boyunca önüne birden çok harç ve gider çıkmaktadır. Hatta bazı durumlarda gerekli yargılama gideri yatırılmış olan usûlî işlemlerin, türlü sebeplerle yenilenmesi gerekmektedir[152]. Bu nedenle yargıya başvuru, taraflar için adeta bir masraf yığını halini almaktadır[153]. Tarafların ekonomik yetersizlikleri sebebiyle bu masrafları da karşılayamama tehlikesi bulunmaktadır[154]. Bu tehlikenin varlığı da bazen hakkını aramak için yargı yoluna başvurmak isteyen kişiyi alıkoymakta, bazen de yargı yoluna başvurmuş kişinin, yargılama boyunca bu masraflar altında ezilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Yargılama giderlerine ilişkin bu durumun hukukî dinlenilme hakkı ile ilişkisi ise tarafların yargılama giderlerini karşılayamaması halinde, tarafın talebinden vazgeçmiş

---

[150] **Özekes**, s.306; **Atalay (tez)**, s.15; **Pınar/Meriç**, s.202, dn,35.

[151] "*Anayasada düzenlenen hak arama özgürlüğünün kullanılabilmesi ve adil yargılanma hakkının unsurlarından olan, taraflar arasında silahların eşitliği ilkesinin hayata geçirilebilmesi için, gerekli yargılama giderlerini hiç veya sıkıntıya düşmeksizin ödeyemeyecek durumda bulunan kişilere, her türlü mali ve hukuki korunma taleplerinde kolaylık sağlanması, sosyal hukuk devleti ilkesinin gereklerindendir. Bu gereğin yerine getirilebilmesi ise adli yardım ile mümkün olacaktır*" (**Budak**, Ali Cem: Karşılaştırmalı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, s.428).

[152] **Demircioğlu**, s.122.

[153] **Demircioğlu**, s.122.

[154] **Demircioğlu**, s.122.

sayılması ve söz konusu işlemin yapılamaması ile sonuçlanmasıdır[155]. Bu durum, tarafın açıklama ve ispat faaliyetini gerçekleştirememesi sonucu hukuki dinlenilme hakkının ihlali ile sonuçlanacaktır. *Özekes'*in ifadesiyle "*adlî yardım kurumu, hukukî dinlenilme hakkının bir güvencesidir*"[156]. Zira ekonomik güçsüzlüğü sebebiyle adalet hizmetinden yararlanamayan taraf, hukukî dinlenilme hakkını da kullanamamış olacaktır[157].

Hukukî dinlenilme hakkı ve adlî yardım ilişkisinde davacı ve davalı ayrı ayrı değerlendirilmelidir[158]. Davalıya adlî yardımın şartları oluştuğu halde talebin kabulü, hukukî dinlenilme hakkının ve eşitlik ilkesinin mutlak gereğiyken; davacı bakımından önem arz eden durum hukukî korunma ihtiyacıdır[159].

Adlî yardımın hukuki dinlenilme hakkı ile ilişkisi bakımından değinmek istediğimiz bir diğer husus, mülga HUMK döneminde adlî yardımın şartlarından biri olan haklılık şartına ilişkindir. Doktrinde mülga HUMK dönemindeki haklılık şartı, hukukî dinlenilme hakkı bağlamında eleştirilmiştir. Zira söz konusu görüşe göre yargılamanın başında yapılan sınırlı bir inceleme ile haklılık şartının yanlış değerlendirilmesi sonucu, adlî yardımdan yararlanmak isteyenin hukukî dinlenilme hakkı ihlal edilmiş olacaktır[160]. Yargılamanın başında tarafların haklılıkları konusunda bir kanaate ulaşmak mümkün olmadığı gibi adlî yardım talebinde de söz konusu şartın tespiti mümkün olmayacaktır[161]. Gerçekleştirilen şekli bir inceleme neticesinde yargılamanın başında şekli anlamda haklı görünmeyen tarafın, sonrasında iyi bir strateji yürüterek davayı kazanma ihtimalinin de önüne geçecektir[162]. Yine ekonomik olarak yetersiz olan tarafın davasında haklılığı konusunda mahkemeyi inandırmasını beklemek, taraflar arasındaki eşitsizliği de pekiştiren bir durumdur. Zira söz konusu şart hem doktrinde eleştirilmekte hem de AİHM tarafından söz konusu şartın değiştirilmesi tavsiye edilmekte idi[163]. Mülga HUMK dönemindeki "haklı oldukları yolunda kanaat uyandırmak" ifadesi, 6459 Sayılı Kanun ile HMK'da

---

[155] **Özekes**, s.304.
[156] **Özekes**, s.306.
[157] **Özekes**, s.306; **Pekcanıtez**, Hakan: Makaleler, Hukuki Dinlenilme Hakkı, s.48-49.
[158] **Özkes**, s.307.
[159] **Özekes**, s.307; **Kılınç** (tez), s.155.
[160] **Özekes**, s.307; **Pekcanıtez,** s.549; **Kılınç** (tez), s.158.
[161] **Özekes**, s.307; **Pekcanıtez,** s.549.
[162] **Özekes**, s.307; **Pekcanıtez,** s.549.
[163] Detaylı açıklamalar için bkz. aşa. 2.Bölüm 2.1.4.1 Ekonomik Anlamda Yetersizlik Şartı Başlığı.

"talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması" şeklinde değiştirilerek yukarıda ifade ettiğimiz tehlikelerin önüne geçilmeye çalışılmıştır[164].

1.4. ADLÎ YARDIM KURUMUNUN MEDENÎ USÛL HUKUKUNA HÂKİM OLAN İLKELERLE İLİŞKİSİ

1.4.1. Tasarruf İlkesi ile İlişkisi

Özel hukuka hâkim olan ilkelerden irade serbestisinin medenî usûl hukukundaki karşılığını oluşturan tasarruf ilkesi, yargılamanın başından sonuna dek yargılamanın tarafların iradeleri doğrultusunda şekillenmesini sağlayan bir usûl hukuku ilkesidir[165]. Tasarruf ilkesinin uygulanmadığı istisnai durumlar hariç olmak üzere tasarruf ilkesinin içeriği kısaca; bir uyuşmazlığın yargı önüne taşınabilmesi, söz konusu uyuşmazlığın konusunun belirlenmesi, uyuşmazlığın çözümü neticesinde istenilen talebin sınırının belirlenmesi ve yargılamayı sona erdirebilme yetkisidir[166].

Tasarruf ilkesi, adlî yardım kurumu ile değerlendirildiğinde adlî yardımdan yararlanmak isteyen taraf ancak bunu talep etmesi, şartların sağlanması ve mahkemece kabul edilmesi halinde kurumdan faydalanabilecektir. Zira kimse adlî yardım talep etmeye zorlanamayacağı gibi hâkim de re 'sen adlî yardım kararı veremez[167].

---

[164] **Kuru/Aydın**, s.1630.

[165] **Tanrıver**, s.361; **Pekcaıtez/Atalay/Özekes**, s.184; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası**, s.156; **Görgün**,Şanal/**Börü**,Levent/**Kodakoğlu**, Mehmet, Medenî Usûl Hukuku, s.276; **Muşul**, Timuçin: Medeni Usûl Hukuku, s.276; **Üstündağ,** Saim; Medeni Yargılama Hukuku, s.238; **Sungurtekin Özkan**, s.95; **Alangoya**, Yavuz /**Yıldırım**, Kamil / **Deren Yıldırım**, Nevhis: Medeni Usûl Hukuku Esasları, s.182.

[166] **Pekcanıtez/Atalay/Özekes**, s.186; **Tanrıver**, s.363-367; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası**, s.156-157.

[167] Kural, adlî yardımdan yararlanmak isteyen kimsenin talepte bulunması ise de Yargıtay verdiği bir kararda temyiz incelemesinde re' sen tarafın adlî yardımdan yararlanmasına karar vermiştir. Zira ilk derece mahkemesi öncelikle davacı tarafın adlî yardım talebini kabul etmiş ancak hüküm sırasında adlî yardımın kaldırılmasına karar vermiştir. Davacı istinaf başvurusunda tekrar adlî yardım talebinde bulunmuş ve mahkemece kabul edilmiştir. Ancak kararın temyizi aşamasında ne adlî yardım talebinde bulunmuş ne de yargılama harç ve giderlerini ödemiştir. Yargıtay da " *davacı kadının adli yardım talebinin gerek ilk derece mahkemesince, gerek bölge adliye mahkemesince kabul edildiği, hükmün de henüz kesinleşmediği, bu durumda talebin halen devam ettiğinin kabulü gerektiği gözetilerek dosya kapsamındaki belge ve bilgiler hep birlikte değerlendirildiğinde; kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin gereken kanun yoluna başvuru giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olduğu kanaatine varıldığından*" gerekçesi ile temyiz başvurusunda bulunan davacının re 'sen adlî yardımdan yararlanmasına karar vermiştir, Yargıtay 2.HD 2021/9124 E. 2021/10225 K.

Doktrinde *Kılınç'*a göre hâkim, yargılama devam ederken taraflardan birinin adlî yardımdan yararlanabileceğini tespit ettiğinde yargılamanın işleyişine yardımcı olmak için tarafa adlî yardım talebinde bulunabileceğini hatırlatabilir, söz konusu durum genellikle tarafların sosyal ve ekonomik durum araştırmalarının yapıldığı boşanma, velayet, nafaka gibi aile hukukunu ilgilendiren davalarda mümkündür[168]. Adlî yardım kurumunun sosyal yönü sebebiyle ileri sürülen söz konusu görüşe tümüyle katılmak kanaatimizce mümkün değildir. Zira özellikle sosyal ekonomik durum araştırması yapılan aile hukukuna ilişkin davalarda hâkimin adlî yardım kurumuna ilişkin hatırlatmada bulunması, kanaatimizce adlî yardım kurumunun uygulamasının sadece bu davalar bakımından önem arz ettiği sonucunu doğurabilir. Ancak söz konusu görüş, adlî yardımın amacı da gözetildiğinde tümüyle reddedilebilir bir görüş değildir. Kanaatimizce hâkim, somut olayın özelliklerini de değerlendirerek sınırlı da olsa söz konusu hatırlatmayı kimi durumlarda yapabilmelidir.

Tasarruf ilkesinin adlî yardıma ilişkin bir diğer sonucu da hâkimin, adlî yardım talep eden tarafın talebinin içeriğinden fazlasına hükmedemeyeceğidir. Zira adlî yardımdan yararlanmak isteyen taraf, yargılamaya ilişkin sadece belirli yargılama giderlerinden muafiyet talep etmişse verilecek karar da sadece talep edilen yargılama giderlerine ilişkin olmalıdır[169].

1.4.2. Taraflarca Getirilme İlkesi ile İlişkisi

İrade serbestisinin medenî usûl hukukundaki yansımalarından bir diğeri de taraflarca getirilme ilkesidir[170]. Taraflarca getirilme ilkesi, yargılamada tarafların ileri sürdüğü vakıaların ve vakıaları ispata yarayan araçların ancak davanın taraflarınca getirilebilmesini ifade eder[171]. Taraflarca getirilme ilkesi hem taraflar bakımından hem de mahkeme nezdinde önemlidir[172]. Zira mahkeme, ancak tarafların ileri sürdükleri

[168] **Kılınç** (tez), s.162-163.
[169] **Kılınç** (tez), s.164.
[170] **Yıldırım**, Kâmil: Medeni Yargılama Hukukunda Hâkimin Rolü, s.3031.
[171] **Tanrıver**, s.368; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes**, s.186; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/Hanağası**, s.158; **Sungurtekin Özkan**, s.97; **Üstündağ**, s.240; **Muşul**, s.277; **Görgün/ Börü/ Kodakoğlu**, s.340; **Berkin**, Necmettin: Tatbikatçılara Medeni Usûl Hukuku Rehberi, s.429.
[172] **Börü**, Levent: Medenî Usûl Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü, s.89.

vakıalara hükümde yer verebilirken, taraflar da iddia ve savunma yaparak haklılıklarını ispatla yükümlüdürler[173].

Bu doğrultuda adlî yardımdan yararlanmak isteyen taraf, adlî yardımın şartlarını oluşturan ekonomik anlamda yetersizlik ve talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartlarını mahkemeye ispat araçlarını sunmak suretiyle kanıtlamalıdır. Mahkeme de tarafın ileri sürdüğü vakıaları ve delilleri değerlendirerek bir sonuca ulaşacaktır. Uygulamada özellikle İlk Derece Mahkemeleri ve doktrinde ekonomik anlamda yetersizlik şartının ispatı noktasında tarafın yoksulluğunu ortaya koymak için ileri sürdüğü delillerin yanı sıra mahkeme tarafından da ekonomik durum araştırması yapılmaktadır.

Doktrinde bir görüş, taraflarca getirilme ilkesinin özellikle talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartının ispatı bakımından aranması gerektiğini, ekonomik yetersizlik şartında ise adlî yardım talebinde bulunan kimsenin şartı ispat edememesi halinde mahkemenin re ’sen araştırma yapması gerektiğini, aksi durumun adlî yardım kurumunun getiriliş amacı ile bağdaşmadığını savunmaktadır[174]. Ancak HMK m.336/2 gereği kanun koyucu, talepte bulunan kişinin mali durumuna ilişkin belgelendirme yükümlülüğü getirmiştir. Bu doğrultuda adlî yardım talebinde bulunan kişinin mali durumunun yetersiz olduğunu gösterir belgeleri sunması gerekir. Zira aşağıda daha detaylı bahsedeceğimiz üzere Yargıtay’da söz konusu yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde talebin reddine dair hüküm kurulması gerektiğine hükmetmektedir[175]. Ancak yine aşağıda bahsedeceğimiz üzere adlî yardım talebinin incelenmesi bir çekişmesiz yargı işi olduğundan HMK m.385/2 gereği özel düzenlemenin olmadığı hallerde re ‘sen araştırma ilkesi geçerlidir. Bu doğrultuda mali durum yetersizliğine ilişkin talebin doğruluğunu hâkim re ‘sen araştırabilecektir. Açıklamalarımız doğrultusunda söz konusu görüş kanaatimizce yerinde değildir, talepte bulunan tarafın belgelendirme yükümlülüğünü yerine getirmesi gerekmektedir.

---

[173] **Börü**, İddia ve Somutlaştırma Yükü, s.89-90.
[174] **Kılınç** (tez), s.166.
[175] Bkz. aşa. 2. Bölüm 2.1.4.1. Ekonomik Anlamda Yetersizlik Şartı Başlığı.

1.4.3. Teksif İlkesi ile İlişkisi

Teksif ilkesi tarafların iddia ve savunmalarını yargılamada ancak belirli bir zaman diliminde ileri sürebilmelerini, bu zaman diliminden sonra ileri sürülen sebeplerin mahkeme tarafından dinlenmemesini ifade eder[176]. Teksif ilkesinin getiriliş amacında yargılamanın hızlanması ve tarafların gerçekleştirebilecekleri sürpriz usûlî işlemlere karşı diğer tarafı koruma işlevi bulunmaktadır[177].

Teksif ilkesinin HMK'daki birçok maddede karşılığı olup bunlardan biri de kesin süre içerisinde yapılması gereken işlemlerin süresinde yapılmaması halinde süreye bağlanan işlemin yapılmamış sayılması ile sonuçlanmasıdır[178] Yargılama boyunca tarafların gerçekleştirecekleri işlemlerde yargılama giderlerinin belirli sürelerde ödenmesi gerekmektedir, bu bakımdan ekonomik anlamda yetersiz olan taraf yargılama giderlerini de yatıramadığı için söz konusu işlemleri yapamayacaktır. Bu doğrultuda adlî yardım kurumunun hızlı olması teksif ilkesi açısından da büyük önem arz etmektedir[179].

1.4.4. Dürüstlük Kuralı ve Doğruyu Söyleme Yükümlülüğü ile İlişkisi

Genel bir hukuk ilkesi olarak düzenlenen dürüstlük kuralı (TMK m. 2) medenî usûl hukukunda da geçerlidir[180]. Nitekim söz konusu ilke Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun m. 29/1 fıkrasında yer almıştır. Davanın açılmasıyla tarafların hem kendi aralarında hem de mahkemeyle aralarında bir usûl hukuku ilişkisi oluşmakta, bu ilişki neticesinde ise birtakım yükümlülükler ortaya çıkmaktadır[181]. Bu yükümlülüklerden en önemlisi ise tarafların yargılama sırasında gerçekleştirdikleri işlemlerde dürüst davranma yükümlülüğüdür[182]. Doğruyu söyleme yükümlülüğü de HMK m. 29/2 'de düzenlenmiş olup, dürüst davranma yükümlülüğünün en önemli uygulamalarından birini oluşturmaktadır[183].

---

[176] **Börü**, İddia ve Somutlaştırma Yükü, s.92.
[177] **Börü**, İddia ve Somutlaştırma Yükü, s.92.
[178] **Kılınç** (tez), s.167.
[179] **Kılınç** (tez), s.167-168.
[180] **Pekcanıtez/Atalay/Özekes**, s.203; **Börü**, İddia ve Somutlaştırma Yükü, s.97.
[181] **Börü**, İddia ve Somutlaştırma Yükü, s.98.
[182] **Börü**, İddia ve Somutlaştırma Yükü, s.98.
[183] **Börü**, İddia ve Somutlaştırma Yükü, s.99.

Söz konusu ilkenin konumuz açısından önemi ise adlî yardım talebinde bulunan taraf adlî yardım şartlarının oluşması üzerine, talebini dürüstlük kuralına uygun olarak mahkemeye sunmalıdır. Aksi halde dürüstlük kuralına aykırı davranışta bulunan tarafa, HMK m.327 ve 329.'da yer alan yaptırımlar uygulanabilecektir[184].

1.4.5. Usûl Ekonomisi İlkesi ile İlişkisi

Usûl ekonomisi ilkesine Anayasamızın 141. maddesinde açıkça yer verilmiş olup Anayasa tarafından devlete yargılamanın basit, çabuk ve ucuz gerçekleştirilmesi hususunda gereken tedbirlerin alınması ödevi yüklenmiştir[185]. Yine usûl ekonomisi ilkesi AİHS m.6'da yer alan adil yargılanma hakkının da bir gereğidir[186]. Nitekim adil yargılanma hakkının unsurlarından birini makul sürede yargılanma teşkil etmektedir[187].

Adlî yardım kurumunun usûl ekonomisi ilkesi ile ilişkisini şu şekilde ifade edebiliriz, yukarıda bahsettiğimiz üzere usûl ekonomisi ilkesi Anayasamızca ve uluslararası sözleşmelerle özel olarak düzenlenmesine karşın çoğu zaman bu hedefe ulaşılamamaktadır[188]. Zira yargılama faaliyeti halen çok pahalı olup adalete erişmek isteyen ancak ekonomik bakımdan yetersiz olan bireyler için yeterli hukuki korumayı da sağlayamamaktadır. İşte bu noktada adlî yardım kurumunun önemi artmaktadır ve bu hukuki koruma adlî yardım kurumu ile sağlanmalıdır. *Sarıöz Büyükalp* bunu şu sözlerle ifade etmiştir: "*usûl ekonomisinin yetmediği noktada imdada adlî yardım kurumu yetişmektedir"*[189].

---

[184] **Kılınç** (tez), s.171.
[185] **Pekcanıtez/Atalay/Özekes**, s.199.
[186] **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.161; **Pekcanıtez/Atalay/Özekes**, s.199**.**
[187] **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.161.
[188] **Sarıöz Büyükalp**, s.208.
[189] **Sarıöz Büyükalp**, s.207, 208.

2. BÖLÜM :
TÜRK HUKUK MEVZUATINDA ADLÎ YARDIM

2.1. MEDENÎ USÛL HUKUKUNDA ADLÎ YARDIM

2.1.1. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Adlî Yardım (HMK m. 334 vd.)

2.1.1.1. Genel Olarak

Hukukumuzda adlî yardım kurumu özel bir mevzuat ile düzenlenmediği gibi adlî yardım sistemini düzenleyen özel bir üst kuruluş da bulunmamaktadır[190]. Adlî yardımın temeli 6100 sayılı HMK'nın 334 ila 340. maddelerine dayanmakta olup söz konusu kanunu tamamlayıcı hükümler ise Avukatlık Kanunu'nun 176-181. maddeleri arasında ve Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir. Yine 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'na 2017 yılında eklenen madde ile arabuluculukta adlî yardımın uygulanmasına ilişkin HUAK m.13/3 ihdas edilmiştir. Bu bölümde ise 6100 sayılı kanunda yer alan adlî yardıma ilişkin temel hükümleri ele alacağız. Adlî yardıma ilişkin hükümler, 6100 sayılı kanunun yedinci kısmında "Yargılama Giderleri ve Adlî Yardım" başlığında düzenlenmiştir. Söz konusu düzenleniş şekli mülga HUMK'tan farklı olup yargılama giderleri ile adlî yardımın aynı kısımda düzenlenmesi, kanun sistematiğine daha uygun olmuştur[191].

2.1.2. Adlî Yardımdan Yararlanabilecek Kişiler

2.1.2.1. Gerçek Kişiler

Adlî yardım kural olarak ekonomik durumu elverişli olmayan gerçek kişileri korumak amacıyla getirilmiş bir kurumdur[192]. Gerçek kişilerin adlî yardımdan yararlanabilmesi ise

---

[190] **Yaşar**, s.2014.
[191] **Kılınç** (tez), s.181.
[192] **Pekcanıtez/Atalay/Özekes**, s.567; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.741; **Tanrıver**, s.1101; **Atalay**, Pekcanıtez Usûl, s.2415; **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s. 753; **Bilge/Önen**, s.345; **Kabakçıoğlu**, Hüsnü Mehmet: Müzahareti Adliye, s.377; **Erem**, Adli Yardım, s.115; **Gençcan**, Ömer Uğur: Adli Yardım, s.128; **Postacıoğlu/Altay**, s.956; **Reisoğlu**, Kemal Hakkı: Müzaheretli Şahsın Davada Haksız Çıkması, s.66; **Postacıoğlu**, İlhan: Medeni Usûl Hukuku Dersleri, s.676.

bazı şartlara bağlanmıştır. Zira her gerçek kişinin adlî yardımdan yararlanması mümkün olmayıp ancak ileride detaylıca değineceğimiz "ekonomik anlamda yetersizlik" ve "talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması" şartlarını sağlayan gerçek kişiler adlî yardımdan faydalanabileceklerdir.

Adlî yardım talebi sadece adlî yardımdan yararlanmak isteyen tarafından değil avukatın müvekkili adına[193]; vasi, kayyım ve kanuni temsilcinin de adlarına hareket ettikleri kişiler için talepte bulunmaları mümkündür[194]. Doktrinde *Kılınç*'a göre kanuni temsilcilerin adlî yardım talebinde bulunmaları halinde ekonomik anlamda yetersizlik şartı bakımından küçük veya kısıtlı ile başvuruda bulunan kanuni temsilci bakımından söz konusu şartın birlikte gerçekleşmesi aranır[195].

2.1.2.2. Tüzel Kişiler

Adlî yardımdan kural olarak gerçek kişiler yararlanmasına karşın kanun koyucu istisnai olarak tüzel kişilerin de yararlanabileceğini düzenlenmiştir[196].

Mülga HUMK döneminde adlî yardımdan yararlanabilecek kişiler gerçek kişiler ve hayır kurumları (müessesatı hayriye) ile sınırlandırılmıştı[197]. Fakat "*Müessesatı Hayriye*" den ne anlaşılması gerektiği kanunda bir açıklık olmadığı için muğlak kalmıştı[198]. Zira hukukumuzda böyle bir kişilik mevcut değildir[199]. Doktrinde de söz konusu kavramdan ne anlaşılması gerektiği tartışılmıştır. Bazı yazarlarca söz konusu kavram "*menfaati umumiyeye hizmet maksadile teşekkül etmiş cemiyetler*" i ifade etmekte iken[200] bazı

---

[193] Bu hususta vekaletnamede özel yetki bulunmasına gerek yoktur (**Kılınç,** (tez), s.194).
[194] **Atalay**, Pekcanıtez Usûl, s.2415; **Tanrıver,** s.1101; **Pekcanıtez/Atalay/Özekes**, s.567.
[195] **Kılınç** (tez)**,** s.194.
[196] **Tanrıver**, s.1101; **Atalay**, Pekcanıtez Usûl, s.2415; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.741; **Pekcanıtez/Atalay/Özekes**, s.567; **Postacıoğlu/ Altay**, s.956; **Görgün/Börü/Kodakoğlu**, s.510; **Kaya**, Hasan: Yargılama Giderleri, s.421.
[197] **Gençcan**, Adli Yardım, s.129; **Erem**, Adli Yardım, s.115; **Kabakçıoğl**u, s.377; **Bilge/ Önen**, s.345; **Belgesay**, Şerh, s.283-284; **Reisoğlu**, s.66; **Belgesay**, Şerh, s.284; **Alangoya,** H. Yavuz: Medeni Usûl Hukuku Esasları, s.416; **Alangoya/ Yıldırım/ Deren Yıldırım**, s.420; **Postacıoğlu**, s.676.
[198] **Reisoğlu,** s.66-67.
[199] **Görgün/ Börü / Kodakoğlu**, s.748; Nitekim 6100 sayılı HMK'nın hükümet gerekçesinde de bu hususa yer verilmiştir: "*Ancak hukukumuzda, hayır kurumu adı altında bir tüzel kişilik kategorisi bulunmamaktadır. Kamuya yararlı dernek ve vakıfların faaliyetleri sırasında taraf olmak zorunda kalacakları dava ve işler sebebiyle yapacakları harcamaları karşılayacak yeterli malî kaynaklarının bulunmaması durumunda, gerçekleştirebilecekleri kamuya yararlı faaliyetlerin de tehlikeye girmesi söz konusu olabileceğinden, bu tür tüzel kişilerin de adli yardımdan yararlanmaları uygun bulunmuştur".*
[200] **Reisoğlu***,* s.66.

yazarlara göre ise kavramı daha geniş tutarak "*hayrî cemiyet ve hayrî vakıfları*" da bu kavram içine dahil ederek takdiri hâkime bırakmak gerekmekte idi[201].

HMK'da ise bu karışıklık giderilerek kamuya yararlı dernek ve vakıfların belirli şartlarda adlî yardımdan yararlanabileceği hüküm altına alınmıştır[202]. Zira kamuya yararlı dernek ve vakıfların faaliyetleri sırasında bir davaya veya icra takibine taraf olmaları mümkün olup bu sebeple faaliyetleri aksayabilir veya durabilir; bu nedenlerle kanun koyucu tarafından bu kuruluşlara adlî yardım imkânı tanınmıştır[203].

Böylece gerçek kişilere şartların sağlanması halinde tanınan mutlak başvuru hakkı, tüzel kişiler bakımından tanınmamış ancak kamuya yararlı dernek ve vakıflara belirli şartlarda bu hak tanınmıştır. Bu doğrultuda ticaret şirketleri, kamuya yararlı statüsü mevcut olmayan dernek ve vakıflar, sendikalar, iflas idareleri ve vasiyeti tenfiz memurlarının adlî yardımdan yararlanamamaktadır[204]. Nitekim Anayasa Mahkemesi ve Yargıtay'ın da bu doğrultuda kararları bulunmaktadır. Buna örnek olarak bir ticaret şirketi hakkında talep edilen adlî yardım talebine ilişkin Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi'nce inceleme konusu yapılan bir karar gösterilebilir.

Yargısal faaliyet sebebiyle devlet aleyhine açılan maddi ve manevi tazminat istemli davada Yargıtay 19. Hukuk Dairesi tarafından davanın reddine karar verilmiş ardından adlî yardım talepli temyiz isteminde bulunulmuştur. Hukuk Genel Kurulu 27.01.2010 tarihli kararı ile adlî yardım talebi yönünden işin esasına girilerek yasal şartların bulunup bulunmadığının araştırılması gerektiği anlaşıldığından dairenin kararı bozulmuştur. Bozmaya uyan daire ise şirket yönünden adlî yardımın koşulları oluşmadığı gerekçesi ile adlî yardım talebinin reddine karar vermiştir[205].

---

[201] **Reisoğlu**, s.67.
[202] Bkz. HMK m. 334/2.
[203] **Atalay**, Pekcanıtez Usûl, s.2417. Kamuya yararlı dernek ve vakıf kavramlarını açıklamak gerekirse; kamuya yararlı dernekler 5253 sayılı Dernekler Kanunu madde 27'de düzenlenmiş olup, en az bir yıldan beri faaliyette bulunan, derneğin amacı ve faaliyetlerinin topluma yararlı sonuçlar verecek nitelikle ve ölçülü olan Cumhurbaşkanı kararıyla tespit edilen derneklerdir. Kamuya yararlı vakıf kavramı ise *Atalay'ın* tabiriyle bir "*vergisel muafiyet statüsü"* olup 4962 sayılı kanunun 20. maddesine göre *"gelirlerinin en az üçte ikisini nev'i itibarıyla genel, katma ve özel bütçeli idarelerin bütçeleri içinde yer alan bir hizmetin veya hizmetlerin yerine getirilmesini amaç edinmek üzere kurulan vakıflara Cumhurbaşkanınca vergi muafiyeti tanınabilecektir";* **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2415-2416.
[204] **Tanrıver**, s.1101, **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2415, dn, 68.
[205] **Gençcan**, Adli Yardım, s.1188-1189; Benzer karar Yargıtay 4. Hukuk Dairesi tarafından verilmiş olup davacı Limited Şirketin adli yardım talebi koşullar oluşmadığından reddedilmiştir (29.01.2013 T.

Adlî yardım talebi reddedilen davacı şirket, görülen tazminat davasında adlî yardımdan faydalanma isteğinin reddedilmesi üzerine adil yargılanma hakkının ihlal edildiği iddiasıyla bireysel başvuruda bulunmuş, bireysel başvuruda bulunurken de adlî yardım talep etmiştir. AYM ise Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde yer alan "*Bireysel başvuru harcı ve adlî yardım*" kenar başlıklı 62. maddesinin 2 numaralı fıkrası uyarınca *"Adlî yardım talepleri, genel hükümlere göre başvuruların kabul edilebilirliği hakkında karar verecek Bölüm veya Komisyonlar tarafından hükme bağlanır".* Bu doğrultuda yapılan inceleme neticesinde ara kararla başvurucunun talebi reddedilerek harcı tamamlaması gerektiği ihtar edilmiş, başvurucunun harcı tamamlamaması üzerine başvuru usûlden reddedilmiştir[206].

Yüksek yargı makamlarının ticaret şirketlerinin adlî yardımdan yararlanmasının mümkün olmadığına dair muhtelif kararları olmasına karşın, doktrinde bizim de katıldığımız görüşe göre adlî yardımdan kamuya yararlı dernek veya vakıf haricindeki tüzel kişilerin de faydalanması gerektiği kabul edilmektedir[207]. Öncelikle söz konusu görüşün temeli, adlî yardım kurumunun bir usûl hukuku kurumunun yanı sıra temel bir hak oluşuna dayanmaktadır. Zira adlî yardım, yukarıda ifade ettiğimiz üzere AİHS m.6 ve AY m. 36 gereği mahkemeye erişim hakkının en önemli araçlarından biridir[208]. Yine bahsettiğimiz üzere birçok Anayasal ilke ve usûl hukuku ilkesi ile yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda bu denli önem atfedilen bir kurumdan, diğer bir ifade ile temel haktan sadece sınırlı kişilerin yararlanabilmesi çelişkili bir durumu ortaya çıkarmaktadır[209]. Özellikle ekonomik olarak güçsüz durumda bulunan davacı tüzel kişilere, kanun koyucu HMK m.84,1/b uyarınca teminat gösterme yükümlülüğü getirmiştir. Söz konusu hüküm de gözetildiğinde esasen gerçek kişilerin tüzel kişilere oranla daha fazla hukuki korumaya

---

2012/18717 E. 2013/1210 K), **Gençcan**, Adli Yardım, s.1190; Nitekim muhtelif Yargıtay kararlarında da ticaret şirketlerinin adli yardımdan yararlanamayacağı hüküm altına alınmıştır benzer kararlar için bkz. Yargıtay 3. HD 2022/ 6179 E. 2022/9565 K; Yargıtay 12. HD 2022/6162 E. 2022/7073 K; Yargıtay 23. HD 2019/968 E. 2020/1285 K.

[206] AYM 2013/5864 sayılı kararı; https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/5864, E.T.: 13.12.2022; Ancak doktrinde bu karar *Karaarslan* tarafından adli yardıma tüzel kişiler yönünden getirilen sınırlamanın bireysel başvurunun niteliğiyle uyuşmadığı gerekçesiyle eleştirilmiş ve bireysel başvurunun yargılamasının objektif karakteri üzerinde durularak adli yardımın, kapsama alınmayan tüzel kişiler bakımından da uygulanması gerektiği savunulmuştur (**Budak/Karaarslan**, s.228).

[207] **Hanağası**, s.335; **Çelik**, s.321-322; **Kılınç(tez)**, s.355.

[208] Bkz. yuk. 1.Bölüm, 1.3. Adli Yardım Kurumunun Anayasa'da Yer Alan İlkelerle İlişkisi Başlığı.

[209] **Hanağası**, s.335; **Çelik**, s.322.

sahip olduğu söylenebilir[210]. Söz konusu durum da mahkemeye erişim hakkı, silahların eşitliği gibi birçok ilke ve hakkın ihlaline sebebiyet verebilecektir[211]. Nitekim uygulamada da özellikle ticaret şirketlerinin adlî yardım taleplerinin çoğaldığı görülmektedir. Ülkedeki ekonomik kriz sebebiyle birçok ticaret şirketi söz konusu durumdan etkilenmektedir[212]. Ancak özellikle yüksek yargı kararlarına bakıldığında ticaret şirketlerinin adlî yardımdan faydalanma koşulunu sağlamadığına ilişkin çoğu dairenin görüşü aynı doğrultudadır[213]. Biz de çalışmamızda söz konusu durumun önemini tekrar vurgulayarak hak ihlallerinin önüne geçilebilmesi ve temel hak olarak nitelendirilen adlî yardım kurumundan faydalanacak kişi sayısının artırılabilmesi için gerekli düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerektiği görüşündeyiz.

2.1.2.3. Yabancılar

Yabancıların adlî yardımdan yararlanabilmesi için ise adlî yardım talebinde bulunan yabancının tabiiyetinde bulunduğu ülke ile ülkemiz arasında adlî yardıma ilişkin karşılıklı bir işlemin bulunması gerekmektedir[214]. Yani hukukumuzda yabancıların Türk yargısında adlî yardımdan faydalanması, karşılıklılık şartına bağlanmıştır. Söz konusu şart, taraflar arasındaki milletlerarası bir sözleşmeye dayanabileceği gibi taraf devletler arasında bir sözleşme olmasa dahi fiili uygulamanın mevcudiyeti halinde[215] de karşılıklılık şartının varlığı kabul edilecektir[216].

Devletlerin bu şekilde iç hukuklarında adlî yardımdan faydalanacak kimseler bakımından belirli kriterler getirmesi mümkündür ancak bu kriterlerin adlî yardımdan faydalanabilecek kimseler arasında ayrıma yol açacak şekilde eşitlik ilkesine aykırı

---

[210] **Hanağası**, s.335.
[211] **Hanağası**, s.335; **Çelik**, s.321.
[212] Yüksek yargı kararlarının yanı sıra özellikle ilk derece mahkemelerinin ticaret şirketlerinin de adli yardımdan yararlanabileceğine ilişkin kararları bulunmaktadır; bkz. Kocaeli 2. Asliye Ticaret Mahkemesi 2020/109 E. 2022/28 K; Ankara 35. Asliye Hukuk Mahkemesi 2022/501 E. 2022/623 K.; Ankara 46. Asliye Hukuk Mahkemesi 2021/328 E. 2021/62 K.
[213] Yargıtay 12. HD 2023/1413 E. 2023/967 K; Yargıtay 12. HD 2022/8879 E. 2022/13529 K; Yargıtay 3. HD 2022/6179 E. 2022/9565 K; 4. HD 2021/18404 E. 2021/6828 K.
[214] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2417; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes**, s.567; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.741; **Tanrıver**, s.1101; **Belgesay**, Şerh, s.283; **Kabakçıoğlu**, s.377; **Kaya**, s.421.
[215] Devletler arasında adli yardıma ilişkin bir anlaşma olmamasına karşın adli yardım talep eden yabancı kişinin tabiiyetinde olduğu ülkedeki Türk vatandaşlarının, adli yardımdan faydalanma imkanının bulunduğu hallerde karşılıklılık şartı sağlanmış olacaktır, https://adliyardim.adalet.gov.tr/ , E.T.:25.06.2023.
[216] **Tanrıver,** s.1103; **Karslı**, s.585.

sonuçlar doğuracak düzeyde olmaması gerekir[217]. Yabancıların adlî yardımdan faydalanmasına ilişkin karşılıklılık şartı ve söz konusu şartın yüksek mahkemeler nezdinde nasıl uygulandığına ilişkin açıklamalara adlî yardımdan yararlanabilmenin koşullarının ele alındığı başlıkta değineceğiz.

Adlî yardımdan esas olarak gerçek kişilerin faydalanabileceğini, istisnai olarak da kamuya yararlı dernek ve vakıfların tüzel kişi olarak adlî yardımdan yararlanma imkânının olduğundan bahsetmiştik. Bu doğrultuda yabancı gerçek kişilerin adlî yardımdan faydalanması noktasında bir şüphe yoktur. Ancak doktrinde kamuya yararlı dernek veya vakıf niteliğindeki yabancı tüzel kişilerin adlî yardımdan yararlanamayacakları kabul edilmektedir[218]. Söz konusu görüşe göre ancak uluslararası veya taraf devletler arasında ikili bir düzenlemenin mevcudiyeti halinde bu mümkün olabilir[219] .

Yukarıda ele aldığımız adlî yardımdan kimlerin yararlanabileceğine ilişkin açıklamalar söz konusu kişilerin davadaki sıfatları (davacı veya davalı), ihtiyati tedbir veya haciz talebinde tedbir talep eden sıfatı ile ya da çekişmesiz yargı işlerinde ilgili sıfatıyla ya da icra veya iflas takibinde takibi talep eden kimse olması arasında bir fark bulunmayıp adlî yardımın uygulama alanına göre hangi sıfatı aldığının bir önemi olmaksızın kurumdan istifade edebilecektir[220].

2.1.3. Adlî Yardımın Uygulama Alanı

Adlî yardımın uygulama alanının bir kısmı HMK'nın m. 334/1. fıkrasında sayılmıştır. Söz konusu hükme göre adlî yardım açılmış ve açılacak davalarda, her türlü geçici hukuki koruma taleplerinde, icra ve iflas takiplerinde uygulanabilir. Mülga HUMK m. 465'te adlî yardımın uygulama alanında geçici hukuki koruma taleplerinden sadece "ihtiyati tedbir"e yer verilmişti. Ancak doktrinde söz konusu hükmün geniş yorumlanması gerektiği, adlî

[217] **Sarıöz Büyükalp**, s.211, 212.
[218] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, 2420; **Kılınç** (tez), s.210.
[219] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, 2420; **Kılınç** (tez), s.210.
[220] **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası,** s.742.

yardımın diğer hukukî koruma tedbirlerinde de uygulanabileceği savunulmuştur[221]. HMK ile bu husus netleştirilerek Kanunda "*geçici hukuki koruma talepleri*" ifadesine açıkça yer verilmiştir. Zira geçici hukuki koruma taleplerindeki teminatların yüksekliği göz önüne alındığında adlî yardımın uygulama alanının bu yönde genişletilmesi, oldukça yerinde bir düzenleme olmuştur.

Yine mülga HUMK dönemindeki bir diğer tartışmalı konu çekişmesiz yargı işlerinde adlî yardım hükümlerinin uygulanıp uygulanamayacağına ilişkindir[222]. Bu husus da yine HMK döneminde netlik kazanmıştır. Nitekim hükümet gerekçesinde çekişmesiz yargı işlerinde görevli ve yetkili mahkemenin belirtilmesi adlî yardım hükümlerinin çekişmesiz yargı işleri bakımından uygulanacağı hususu açıklanmıştır[223]. Bu doğrultuda çekişmesiz yargı işlerinde ilgililer, adlî yardımdan faydalanabilecektir. Çekişmesiz yargı işlerinde adlî yardım talebi halinde de adlî yardımın şartları sağlanmalıdır. Buna göre çekişmesiz yargı işlerinin niteliği gereği karşı tarafın bulunmaması, adlî yardımın talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartının aranmasına engel teşkil etmez[224]. Bu doğrultuda hâkim ancak adlî yardım talebinde bulunanın talebinde ciddi olması ve ekonomik anlamda yetersiz olması halinde adlî yardım talebinin kabulüne karar verebilecektir[225].

Mülga HUMK döneminde tartışmalı olan konulardan biri de kanun yoluna ilişkindi[226], zira mülga HUMK'ta adlî yardımın kapsamına kanun yolundaki harç ve giderler dahil edilmemişti[227]. Kanun yolunda adlî yardıma başvuru ilk kez HMK ile düzenlenmiştir. Söz konusu fıkranın (HMK m. 336/3) getiriliş amacı hükümet gerekçesinde; kanun yolunda alınan harçların azımsanamayacak miktarlara ulaşabildiği, bu sebeple hak arama

---

[221] **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s.857; **Kuru**, Baki, Hukuk Muhakemeleri Usûlü El Kitabı, s.970; **Bilge/Önen**, s.344; **Ansay**, Sabri Şakir: Hukuk Yargılama Usûlleri, s.177; **Kuru**, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usûlü, s.5418.

[222] *Atalay*'a göre mülga HUMK m. 465'te "*iddia ve müdafaalar*" deyimi ile çekişmeli yargıya atıfta bulunulmuş, yine mülga HUMK m. 471'e göre adli yardımla ertelenen yargılama giderleri dava sonunda haksız çıkan karşı taraftan temin edilir hükmü de çekişmesiz yargı işlerindeki yargılama giderlerinin istemde bulunan tarafından ödeneceğine ilişkin kurala uygun olmadığı gerekçesi ile adli yardım hükümleri çekişmesiz yargı işlerinde uygulanamayacaktı, **Atalay** (tez), s.47,48.

[223] Bkz. 6100 Sayılı Kanun'un hükümet gerekçesi.

[224] **Aras**, Aslı: Çekişmesiz Yargıda Yargılama Usulü, s.245; **Kılınç**, (tez), s.184.

[225] **Aras**, Aslı: Çekişmesiz Yargıda Yargılama Usulü, s.245.

[226] **Atalay** (tez), s.52, Mülga HUMK döneminde kanun yoluna başvuruda adli yardımdan faydalanabileceğine ilişkin açık bir düzenleme olmaması sebebiyle doktrinde bu husus tartışılmakta ve Yargıtay tarafından da kabul edilmemekteydi (**Karslı**, s.586; **Bilge/Önen**, s.344); Yargıtay tarafından adli yardımın kanun yolu aşamasında kabul edilmemesi ise doktrinde eleştirilmekte idi (**Bilge/Önen**, s.344-345).

[227] **Tutumlu**, Mehmet Akif: Temyiz Aşamasında Adli Yardımdan Yararlanmanın Koşulları, s.116.

özgürlüğü ve adil yargılanma hakkının gerçekleşebilmesi için adlî yardım hükümlerinin kanun yolu aşamasında da uygulanması gerektiği ifade edilmiştir[228].

Adlî yardım hükümleri, yukarıda ifade ettiğimiz üzere sadece davalarda uygulanmamakta; icra ve iflas takiplerinde, her türlü geçici hukuki koruma talebinde ayrıca noterlerce düzenlenen her türlü evrak ve suretlerde de uygulama alanı bulmaktadır[229]. Mahkemece adlî yardımdan yararlanmasına karar verilen tarafın başvurusu üzerine noterler, tüm belgeleri harç ve masraftan geçici olarak muaf tutarak düzenlemekle yükümlüdürler[230]. Söz konusu yükümlülüğe ilişkin düzenleme mülga HUMK m. 466/8 de yer almakta iken kanun koyucu bu düzenlemeye HMK'da yer vermemiştir. Ancak hükümet gerekçesinde adlî yardımın kapsamının yer aldığı düzenlemeye kural olarak bağlı kalındığı ancak bazı yargılama giderlerinin tek tek belirtilmesine gerek olmadığı, bu sebeple mülga HUMK m. 466'daki bazı bentlere yer verilmediği açıklanmıştır[231]. Bu doğrultuda gerekçeden de anlaşıldığı üzere mülga HUMK'ta düzenlenen söz konusu madde HMK'da zaten adlî yardımın kapsamına ilişkin maddede zımnen yer almakta bu sebeple adlî yardım, noterlerce düzenlenen her türlü evrak ve suretlerde de uygulama alanı bulmaktadır. Uygulamada adlî yardım talebi kabul edilen tarafın avukatının müvekkilini temsil için mahkemeye vekaletname ibrazından muaf tutulup tutulmayacağı sorunu gündeme gelmektedir[232]. Adlî yardımın konusu, ödenmesi gereken harç ve masraflara ilişkin olup kural olarak herhangi bir işin yapılmasından muafiyet sağlamayacaktır[233]. Bu doğrultuda avukatın yargılamada temsil görevini yerine getirebilmesi için vekaletname ibraz etmesi gerekmektedir.

Adlî yardıma ilişkin hükümlerin uygulanabileceği bir diğer alan ise Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurudur. Bireysel başvuruda adlî yardım konusunda anayasa yargısına ilişkin mevzuatta açık bir hüküm bulunmamakla birlikte 6216 sayılı Kanun'un 49/7'inci maddesi atfı ile 6100 sayılı Kanun'da yer alan adlî yardıma ilişkin hükümler uygulanabilecektir[234]. Zira söz konusu hüküm gereği kanun ve içtüzükte hüküm

---

[228] **Tutumlu**, s.116; **Karslı**, s.586.
[229] **Taşkın**, Alim: Noterlik İşlemlerinde Adlî Yardım Hükümlerinin Uygulanması, s.419.
[230] **Taşkın**, Noterlik İşlemlerinde Adlî Yardım, s.421.
[231] Bkz. 6100 Sayılı Kanun'un hükümet gerekçesi.
[232] **Taşkın**, Noterlik İşlemlerinde Adli Yardım, s.429.
[233] **Taşkın**, Noterlik İşlemlerinde Adli Yardım, s.429-430, dn. 26, bkz. Yargıtay 4.HD, 6032E. /9587 K.
[234] **Budak/Karaarslan**, s.226.

bulunmayan hallerde diğer usûl kanunlarının uygulanabileceği kabul edilmiştir. Yine AYM İçtüzüğü'nün "*Bireysel başvuru harcı ve Adlî yardım*" başlıklı 62. maddesinin ikinci fıkrasında "*Adlî yardım talepleri, genel hükümlere göre başvuruların kabul edilebilirliği hakkında karar verecek Bölüm veya Komisyonlar tarafından hükme bağlanır."* şeklindeki ifade ile adlî yardım talebi hakkında genel hükümlere göre karar verileceğine yer verilmiştir. Nitekim AYM tarafından adlî yardıma ilişkin verilen kararlarda 6100 sayılı Kanun uygulanmaktadır[235].

Adlî yardım hükümlerinin tahkimde uygulanabilirliği ise doktrinde mülga HUMK döneminden beri tartışılmaktadır[236]. Nitekim halen mevzuatta tartışmalara son verecek bir hüküm yer almamıştır. Konuya ilişkin *Kılınç*[237], ihtiyari ve zorunlu tahkim bakımından ikili bir değerlendirme yapmıştır. Kısaca ifade edecek olursak; ihtiyari tahkimde uyuşmazlığın taraflarının tahkim yargısına başvurma zorunlulukları bulunmamakta, tarafların yüksek maliyet riskini kabul ettikleri düşünülerek kendi tercih ettikleri çözüm yolunun sonuçlarına katlanmaları gerekmektedir. Bu durumda tahkim yargısının giderleri bakımından tarafların adlî yardımdan yararlanabilmeleri düşünülemeyecektir[238]. Ancak yazara göre özel bir yargı faaliyeti olan tahkimde tarafların kendilerini vekil aracılığıyla temsil etmeleri mümkündür, bu doğrultuda ekonomik olarak zayıf durumda olan tarafın AvK hükümleri uyarınca barodan avukat talep etmesi mümkün olacaktır[239]. Zorunlu tahkim bakımından ise tarafların uyuşmazlığı mahkeme aracılığı ile çözme imkânı bulunmadığından hem HMK hem de AvK hükümleri uyarınca adlî yardımdan faydalanabilmeleri mümkündür[240]. Biz de çalışmamızda tahkim yargısı bakımından adlî yardım hükümlerinin uygulanabilirliğinin değerlendirilmesinde konuya ilişkin mevzuatta düzenleme yapılmasının daha yerinde olacağı kanaatindeyiz[241]. Ancak konu, kanun koyucu tarafından düzenlenene kadar *Kılınç* tarafından yapılan ikili ayrımın hak arama özgürlüğü ve adil yargılanma hakkı bağlamında yerinde olduğu kanaatindeyiz.

---

[235] **Budak/Karaarslan**, s.226.
[236] **Bilge/Önen**, s.344; **Kabakçıoğlu**, s.380; **Ansay**, s.177.
[237] Detaylı bilgi için bkz. **Kılınç** (tez), s.184-188.
[238] **Kılınç** (tez), s.186-187.
[239] **Kılınç** (tez), s.187.
[240] **Kılınç** (tez), s.187.
[241] Böylece tahkim yargısının işlevselliği de artacaktır (**Taşkın**, s.837).

Kapsam bakımından son olarak değinilmesi gereken husus, adlî yardım hükümlerinin alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının en yaygını olan arabuluculukta uygulanmasına ilişkindir. Arabuluculuğun adlî yardım kapsamında olup olmadığı da mevzuatta düzenleme yapılana kadar tartışma konusu olmuştur[242]. 7036 sayılı Kanunla 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 13. Maddesine eklenen üçüncü fıkra ile arabuluculuk faaliyetlerinde adlî yardıma başvurulabileceği düzenlenmiştir[243]. Konuya ilişkin ayrıntılı açıklamalara çalışmamızın bir sonraki bölümünde değineceğiz.

2.1.4. Adlî Yardımdan Yararlanabilmenin Şartları, Deliller ve İspat

2.1.4.1. Ekonomik Anlamda Yetersizlik Şartı

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 334. maddesinin birinci fıkrasında adlî yardımın şartları sayılmıştır. İlk şart olan ekonomik anlamda yetersizlik şartının ölçütünü, kanun koyucu "*kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin, gereken yargılama veya takip giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olan*" şeklinde kaleme almıştır. Doktrinde söz konusu şarta ilişkin tam bir kavram birliği bulunmamakta olup mülga HUMK döneminde "*fakirlik*" kavramı kullanılırken HMK döneminde "*ekonomik anlamda yetersizlik*", "*ödeme gücünden yoksunluk*" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Ancak ifade edilmelidir ki fakirlik, yoksulluk kavramları söz konusu şartın içeriği ile bağdaşmamakta idi[244]. Nitekim yukarıda ifade ettiğimiz üzere kanun koyucu, adlî yardımdan yararlanabilecek kimse bakımından o kimsenin yoksul olmasını değil, yargılama veya takip giderlerini kendisi karşılaması halinde kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürecek olmasını, o kimsenin söz konusu şartı karşıladığını kabul etmiştir. Bu doğrultuda biz de çalışmamızda "*ekonomik anlamda yetersizlik"* kavramını kullanmayı daha uygun görüyoruz.

---

[242] Görüşler hakkında detaylı bilgi için bkz. **Kılınç** (tez), s.188-192; **Akyol Aslan**, Leyla: "Adli Yardım Kurumunun Arabuluculukta Uygulanması", s.84-89.

[243] HUAK m. 13/3: "… *Arabuluculuk ücretini karşılamak için adli yardıma ihtiyaç duyan taraf, arabuluculuk bürosunun bulunduğu yerdeki sulh hukuk mahkemesinin kararıyla adli yardımdan yararlanabilir. Bu konuda 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 334 ila 340 ıncı maddeleri kıyasen uygulanır*".

[244] Zira yoksulluk kavramı mülga HUMK döneminde kullanılan bir kavram olup söz konusu kavram, zamanla adlî yardımın gelişim sürecine paralel olarak "ekonomik elverişsizlik" kavramına dönüşmüştür (**Yaşar**, s.2007).

Ekonomik anlamda yetersizlik koşulu, HGK' nin ifadesi ile "… *aslında nakit ya da nakde dönüştürülebilecek kaynak yetersizliğini ifade etmektedir…"*[245]. Zira kanun koyucu ekonomik anlamda yetersizlik şartı ile yukarıda ifade edildiği üzere sürekli bir geçim sıkıntısı hali içinde olma durumunu değil, ortalama düzeyde bir geçime sahip olsa da giderleri ödediği takdirde önemli ölçüde zor duruma düşme halini aramaktadır[246].

Küçük adına adlî yardım talebinde bulunulması halinde veli bakımından da söz konusu ekonomik yetersizlik şartı aranmalıdır. Zira velinin Türk Medeni Kanunu uyarınca bakım yükümlülüğü bulunmaktadır, bunun sonucu olarak her ikisi bakımından şartın gerçekleşip gerçekleşmediği değerlendirilmelidir[247]. Vesayet altına alınan kişi adına talepte bulunan vasi içinse söz konusu koşul aranmaz[248]. Ekonomik anlamda yetersizlik koşulu, adlî yardımdan yararlanma imkânına sahip tüm gerçek ve kamuya yararlı dernek ve vakıflar bakımından uygulanır[249].

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere adlî yardım talebinde bulunana kanun tarafından bir belgelendirme yükümlülüğü getirilmiştir. Buna göre talepte bulunan, iddiasının özetinin yanı sıra iddiasını ispata yarayan ispat araçlarını ve ekonomik anlamda yetersizliğini delillendirmelidir. Zira mahkemece adlî yardım kararı verilmeden önce adlî yardım talebinin gerekleri araştırılmalıdır[250].

Mülga HUMK döneminde ekonomik yetersizliğin ispatı için aranan belgelerden biri de fakirlik belgesi idi (HUMK m. 468)[251]. HMK'da ise söz konusu şart, ispat aracı olma özelliğini yitirmesi sebebiyle kaldırılmış, ekonomik yetersizlik için hâkimde kanaat uyandırmaya elverişli her türlü belgenin delil olarak kabul edilebileceği düzenlenmiştir[252].

---

[245] HGK, 2022/4-634 E. 2022/1933 K.
[246] **Atalay**, Pekcanıtez Usûl, s.2418; **Tanrıver**, s.1102; **Arslan**/ **Yılmaz**/ **Taşpınar Ayvaz**/ **Hanağası,** s.741; **Karslı**, s.585; **Gençcan**, Adli Yardım, s.129-130; **Yılmaz**, Şerh, s.3207.
[247] **Tanrıver**, s.1102; **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2418.
[248] Zira vasinin vesayet altına alınanın masraflarını karşılama yükümlülüğü bulunmaz (**Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2418).
[249] **Tanrıver**, s.1103.
[250] **Gençcan**, Yorum, s.1188.
[251] Fakirlik belgesi, köy, mahalle ihtiyar heyetleri veya belediyelerden talepte bulunularak alınan bir belge olup fakirlik belgesinin düzenlenmesi de bir idari işlem niteliğindeydi. Belgenin alınması da uygulamada zaman kaybına sebebiyet vermekteydi (**Kılınç** (tez), s.225);
[252] Bkz. 336. Maddesinin Hükümet Gerekçesi.

Uygulamada adlî yardım talep eden ekonomik durumuna ilişkin yetersizliğini kendi adına kayıtlı taşınmaz veya aracının olmadığına dair belgeler ve SGK'dan bağlanmış bir geliri olmadığına ilişkin evrak ile belgelendirmektedir[253]. Zira hâkim de söz konusu kurumlardan re 'sen talepte bulunan kişinin ekonomik durumuna ilişkin bilgi edinebilir[254].

Ekonomik yetersizliğe ilişkin ispat ölçüsü tam ispattır, HGK' nin ifadesi ile "*hâkim talepte bulunanın malî gücüyle ilgili ispat konusunda tam bir kanaate sahip olmalıdır*"[255]. Ancak doktrinde *Albayrak*, ekonomik anlamda yetersizlik şartına ilişkin ispat ölçüsünün de yaklaşık ispat olması gerektiğini savunmaktadır[256]. Zira yazara göre her iki koşul bakımından da tam ispat faaliyetinin aranması, özellikle adlî yardımın davanın başında talep edilmesi halinde işin doğasına aykırıdır[257]. Adlî yardım talebinin niteliği de yazara göre yaklaşık ispat ile bağdaşmaktadır, nitekim adlî yardım talebi usûlî talep içeren ara kararlardandır[258].

Ekonomik anlamda yetersizlik şartının oluşup oluşmadığı hâkim tarafından somut olayın özelliklerine göre takdir edilir[259]. Çalışmamız kapsamında söz konusu şartın uygulamada nasıl değerlendirildiğinin daha iyi anlaşılması bakımından bazı yüksek mahkeme kararlarına yer vermek uygun olacaktır.

---

[253] **Arslan/Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.744; Yargıtay 13. Hukuk Dairesi, 2020/1102 E. 2020/3372 K. sayılı kararında söz konusu belgelerin ekonomik duruma ilişkin yetersizlik şartını karşılayacağı kabulü ile itirazın kabulüne karar vermiştir "*Davacının adli yardım şartlarını taşıyıp taşımadığına yönelik dosya üzerinde yapılan inceleme sonucunda ve davacının adli yardım talebine eklediği belgelere göre; Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan davacıya herhangi bir gelir/aylık bağlanmadığı, adına kayıtlı bir adet araç ve çeşitli gayrimenkuller olsa da gayrimenkuller üzerinde ipotekler ve haciz şerhleri bulunduğu, yapılan sosyal ekonomik durum araştırma tutanağına göre, herhangi bir işte çalışmadığı, kirada oturduğu, gelirinin bulunmadığı, akrabalarının ve komşularının yardımıyla geçimini sağladığı, çocuklarının eğitimine katkı sağlayamadığı, alacaklılar tarafından kendisine icra takipleri başlatıldığı anlaşılmıştır. Bu durumda davacının kendisinin ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin, kararın temyiz incelemesinin yapılabilmesi için gereken temyiz harcını kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olduğu anlaşıldığından davacının adli yardım talebinin reddine dair yapmış olduğu itirazın kabulüne karar verilmesi gerekmiştir.",* https://karararama.yargitay.gov.tr/ , *(*E.T.:15.12.2022).

[254] **Kılınç** (tez), s.227.

[255] HGK, 2022/4-634 E. 2022/1933 K.

[256] **Albayrak**, Hakan: Yaklaşık İspat, s.231, 234.

[257] **Albayrak**, s.233.

[258] **Albayrak**, s.231.

[259] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2419.

Anayasa Mahkemesi, *Sadegül Başkuş ve Devrimci Sağlık İşçileri Sendikası başvurusunda*[260] yerel mahkemenin adlî yardım talepli açılan davada işsizlik ödeneği almayan, herhangi bir işte de çalışmayan başvurucunun talebini hiçbir araştırma yapmaksızın "*yargılama giderlerinin bedenen çalışma ile elde edilecek asgari ücretle karşılanabilecek miktarda olduğu*" gerekçesi ile reddetmesini, mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir[261]. AYM kararında öncelikle, ekonomik anlamda yetersizlik koşulu değerlendirilirken ödenmesi gerekli olan yargılama harç ve giderlerinin başvurucu için aşırı bir külfet oluşturup oluşturmayacağının tespit edilmesi gerektiğini ve adlî yardım talebinin reddi halinde de gerekçenin önemini vurgulamıştır. Somut olayda da davanın açıldığı tarihteki yargılama harç ve giderlerinin asgari ücretin yaklaşık yarısını oluşturduğu, bu sebeple başvurucunun dava açmasını önemli ölçüde güçleştirdiği, yine mahkemenin adlî yardım talebini ret gerekçesinin yeterli olmadığını, bu sebeplerle mahkemeye erişim hakkını ihlal ettiğine hükmetmiştir.

Famiye Beğim ve Mehmet Tahir Beğim başvurusunda[262] ise ekonomik anlamda yetersizlik şartına ilişkin ispat araçları sunulmasına rağmen yerel mahkeme başvuruculların ücretli avukattan faydalanmaları sebebiyle yargılama giderlerini karşılayabilecek yeterliliğe sahip oldukları gerekçesiyle adlî yardım taleplerinin reddine karar vermiş; harç ve giderlerin yatırılmaması sebebiyle davayı usûlden reddetmiştir. AYM ise başvuruculların avukata ücretini peşin ödemediklerini davanın kazanılması halinde ödeyeceklerini beyan ettiklerini, mahkemenin de başvuruculların verdiği bu bilginin aksine bir tespitinin bulunmadığını, başvuruculların avukatla temsil edilmiş olmalarının adlî yardım taleplerinin reddi için yeterli bir sebep oluşturmadığını bu sebeple mahkemeye erişim hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir[263]. Nitekim bu husus yerel mahkemeler tarafından sıklıkla yapılan bir hata olup, avukatla temsil edilen tarafların veya ilgililerin adlî yardım talepleri çoğunlukla reddedilmektedir.

Yargıtay da ekonomik anlamda yetersizlik şartı için farklı değerlendirmelerde bulunmaktadır:

---

[260] Baş. No: 2014/2197, K.T.:21/9/2017.
[261] https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ , E.T.: 05.02.2023.
[262] Baş. No: 2017/21882, K.T.: 10/2/2021.
[263] https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/ , E.T.: 05.02.2023.

Yargıtay bir kararında[264] dört adet taşınmazda 1/21 hisse maliki olan, nafaka ve ölüm aylığı alan adlî yardım talebinde bulunan kimsenin, temyiz harç ve giderlerini kısmen veya tamamen ödeme gücünden yoksun olduğu kanaatine varılamaması sebebiyle adlî yardım talebini reddetmiştir.

Adlî yardım talep eden kimsenin araç ve taşınmazları üzerinde haciz olması durumunda ise Yargıtay'ın farklı dairelerince farklı kararlar verilmiştir. 7. Hukuk Dairesi araç ve taşınmazları üzerinde haciz olmasını ekonomik yetersizlik olarak görmeyerek adlî yardım talebini reddederken[265] , 13. Hukuk Dairesi adlî yardım talep eden kimsenin ekonomik yetersizliğini değerlendirirken gelirinin olmaması, gayrimenkulleri bulunsa da üzerinde haciz olması, kirada oturması gibi sebeplerin varlığını bir bütün olarak değerlendirerek adlî yardım talebini kabul etmiştir[266]. Yargıtay 9. Hukuk Dairesi ise davalının tüm malvarlığı üzerinde ihtiyati tedbir olduğundan ekonomik anlamda yetersizlik koşulunu gerçekleştirdiğinden adlî yardım talebinin kabulüne karar vermiştir[267].

Görüldüğü üzere hukukumuzdaki yüksek mahkeme kararlarında dahi daireden daireye farklı değerlendirmeler mevcuttur. Doktrinde ve uygulayıcılar tarafından adlî yardım kurumuna ilişkin yöneltilen eleştirilerden biri de ekonomik anlamda yetersizlik şartına ilişkindir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yer alan ölçütün soyut olduğunu ve somut uyuşmazlıkta uygulanırken hem farklı yorumlara mahal vererek içtihat birliğinin önüne geçtiğini hem de başvuranların mahkemeye erişim hakkını kimi zaman kısıtladığını savunmaktadırlar[268]. Yine doktrinde ekonomik anlamda yetersizlik şartı için dava türü bakımından farklı değerlendirilmesi gerektiği, özellikle taraflardan birinin davada zayıf konumda olduğu dava türlerinde söz konusu şartın aranmayabileceği ifade edilmiştir[269]. Ancak mevcut hukuk düzenimizde bunun kabul edilebilir olduğunu düşünmemekteyiz. Zira adlî yardım şartlarından faydalanabilecek kişilere getirilen şartlar düşünüldüğünde sadece davada zayıf konumda olduğu zımnen kabul edilen taraflara söz konusu imkânı

[264] Yargıtay 7.HD, 2021/3566 E. 2022/2434 K.
[265] Yargıtay 7.HD 2021/4676 E. 2021/40 K.
[266] Yargıtay 13. HD 2020/1102 E. 2020/3372 K.
[267] Yargıtay 9. HD 2022/7880 E. 2023/5110 K.
[268] **Okur**, Aykut/ **Kalay**, Mehmet: Adli Yardım Sorunlar ve Çözüm Önerileri, s.63; **Yaşar**, s. 2026; **Kılınç** (tez), s.356.
[269] **Kılınç** (tez), s.200.

tanımak eşitlik ilkesini zedeleyebilecektir. Kanaatimizce söz konusu görüş ancak iyi işleyen bir adlî yardım sisteminin daha ileri noktaya taşınabileceği evrede kabul edilebilir.

Kanaatimizce ekonomik anlamda yetersizlik şartına ilişkin soyut kanun maddesinin daha özel şekilde düzenlenerek mevzuatın değiştirilmesi, söz konusu sorunların önüne geçmek için bir çözüm değildir. Zira kanunlar nitelikleri gereği soyut düzenlemelerdir. Ekonomik anlamda yetersizlik şartının nasıl uygulanması gerektiği ise esasen yargı kararları ile şekillenmelidir. Zira ekonomik anlamda yetersizlik şartı zaman içinde farklı değerlendirmelere açıktır. Hukukun devinim içinde olması sebebiyle şartların sürekli yenilenmesi gerekebilir. Bu doğrultuda hâkim, adlî yardımın şartlarını her dönem için değişen koşullara göre farklı değerlendirmelidir. Adlî yardımın şartları değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, bulunulan bölgedeki ekonomik koşullardır[270]. Zira İstanbul'da yaşayan, evli ve çocuk sahibi birey ile aynı gelir ve koşullara sahip ancak ekonomik olarak çok daha ucuz hayat şartları olan bir ilde veya ilçede yaşayan birey arasında elbette farklı bir değerlendirme yapılmalıdır[271]. Ekonomik anlamda yetersizlik koşulu değerlendirilirken dikkat edilmesi gereken bir diğer husus, kişinin maaş veya ücretle çalışıyor olduğu için bir gelire sahip olması, bu sebeple yargılama veya takip giderlerini ödeyebileceğinin varsayılması halidir. Zira kişinin bir gelire sahip olması, her zaman açılan dava veya takiplerdeki yüksek yargılama ve takip giderlerini ödeme konusunda bir kanaat veremez. Yani söz konusu şart değerlendirilirken açılan dava, talepte bulunan kimsenin yaşadığı yer ve koşullar gözetilmelidir[272].

Nitekim yukarıda yer verdiğimiz üzere bazı Yargıtay kararlarında söz konusu hususlar ayrıntılı şekilde ele alınmamaktadır. Ancak son birkaç yıldır ülkemizin içinde bulunduğu ekonomik kriz de düşünüldüğünde gerçekleşen bu değişikliklere uygun güncel kriterler ortaya konularak içtihatlar geliştirilmelidir. Zira mevcut ekonomik koşullarda ortalama gelir elde eden kişiler dahi söz konusu giderleri ödemesi halinde kanunî ifade ile, kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürme tehlikesi ile karşılaşabilecektir.

[270] **Köksal**, Mustafa: Adli Yardım (Müzahereti Adliye) Kurumunun İdari Yargıda Uygulanması, s.100.
[271] **Köksal**, s.100.
[272] **Köksal**, s.100.

2.1.4.2. Talebin Açıkça Dayanaktan Yoksun Olmaması Şartı

Adlî yardımın ikinci koşulu, talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartıdır. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu'nun 465. maddesinde yer alan "*haklı olduklarına dair delil gösterirlerse*" ifadesi, 6459 sayılı kanunla yapılan değişiklikle Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 334. maddesinde "*taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması*" şeklinde kaleme alınmıştır[273]. Nitekim mülga HUMK' ta yer alan haklılık şartı doktrinde adlî yardımdan faydalanma imkânını kısıtladığı gerekçesiyle eleştirilmekte idi[274]. Bu sebeple sakıncaların ortaya çıkmasını önlemek adına doktrinde haklılık şartı, adlî yardım talebinde bulunan kişinin açıkça haksız görünmemesi olarak değerlendiriliyordu[275] .

Talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartının iddia, savunma veya talepte başarılı olma ümidi olarak anlaşılması gerekir[276]. Başka bir ifade ile başarılı olma ihtimalinin kaybetme ihtimaline oranla daha yüksek olması şeklinde değerlendirilebilir[277]. Talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartında ispat bakımından ispat ölçüsü, kanunda açıkça düzenlenmemiş olsa da yaklaşık ispattır[278]. Nitekim HMK'da talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartının ispatına ilişkin "*haklı olduklarına dair delil gösterirlerse*" ifadesi yer almaktadır. Zira yargılamada olduğu gibi tam ispat aramak adlî yardım talebi gibi acil karar verilmesi gereken bir durumda hak kaybına sebebiyet verebilecek ve kurumun uygulanabilirliğini azaltabilecektir[279]. Ancak kurumun kötüye kullanılmasının engellenebilmesi için de talebin koşullarının titiz şekilde incelenmesi de elzemdir[280]. Aynı zamanda asıl davanın başarı şansının ispatında çok sıkı davranılması, adlî yardım kurumunu işlevsiz kılacaktır[281].

---

[273] AİHM söz konusu değişiklikten önce haklılık kriterinin bulunmadığı bir sistemi tavsiye etmekte idi (**Çelik**, s.316).
[274] **Arslan/ Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.742; Doktrinde *Yılmaz,* zenginin istediği zaman dava açabilirken fakirin ancak haklı olması halinde adli yardım kurumundan faydalanarak dava açabilmesinin zengin ile fakir arasındaki eşitsizliği devam ettiren bir durum olması sebebiyle haklılık şartının kaldırılması gerektiğini savunmakta idi (**Yılmaz,** Yargılama Gideri, s.219).
[275] **Aktepe Arık**, s.115.
[276] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2420; **Kılınç** (tez), s.203.
[277] **Erem,** Adli Yardım, s.118.
[278] **Albayrak**, s.233; **Tanrıver**, s.1103; **Yılmaz**, Şerh, s.3207; **Kuru/Aydın**, s.1630.
[279] **Gençcan**, Adli Yardım, s.130.
[280] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2419.
[281] **Albayrak**, s.233.

Hâkimin adlî yardım talebini incelemesinin ardından başarılı olma ihtimalini kaybetme ihtimalinden yüksek görmesi sonucu, adlî yardım talebini kabul etmesi ise hâkimin reddi sebeplerinden olan HMK m.36/1-b'de yer alan "*davada iki taraftan birine veya üçüncü kişiye kanunen gerekmediği halde görüşünü açıklamış olması*" halini oluşturmayacaktır, zira hâkime verilen bu hak kanun gereğidir ve ihsas-ı rey teşkil etmez[282].

Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, temyiz aşamasında adlî yardım talep edilmesi halinde söz konusu şartın "*temyiz talebinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması*" şeklinde anlaşılması gerektiğini vurgulamıştır[283].

Adlî yardımın ispatı hususunda ise özel bir ispat şartı bulunmamakta, adlî yardım talebinde bulunanın adlî yardımın koşullarını ispat etmesi gerekmektedir[284]. Belgelendirme yükümlülüğü adlî yardım talebinde bulunan tarafından yerine getirilmediği takdirde ise mahkemece başka bir inceleme yapmaksızın talep derhal reddedilecektir[285]. Nitekim Yargıtay'ın muhtelif kararlarında mahkemelerce talepte bulunanın adlî yardım talebinin kabulüne veya reddine dair olumlu veya olumsuz bir hüküm kurulması gerektiği[286] ve yine adlî yardım talebinin ekinde talebini haklı gösterecek bilgi ve belgeye yer verilmemesi sebebiyle talebin reddinin gerektiği vurgulanmıştır[287]. Yargıtay da kanuni yükümlülüğü yerine getirmeyen adlî yardım talebinde bulunan tarafın adlî yardım talebinin reddini hukuka uygun bulmaktadır. Nitekim bu hususu bir kararında[288] *"... mahkemenin eksik belgeye dayalı adlî yardım talebini reddetmiş olmasında herhangi bir yanlışlık söz konusu değil ise de ..."* şeklinde

---

[282] **Yaşar**, s.2017.
[283] HGK, 2022/4-634 E. 2022/1933 K.
[284] **Albayrak**, s. 235.
[285] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2424; **Gençcan**, Yorum, s.1194.
[286] Yargıtay 11. HD, 2012/1160 E., 2012/5940 K.; Yargıtay 2. HD 2016/7158 E. 2016/8530; Yargıtay 7.HD 2022/804 E. 2022/6222 K; Yargıtay 3. HD 2022/4311 E. 2022/5707 K; Yargıtay 11. HD 2020/7075 E. 2022/1989 K; Yargıtay 7. HD 2021/8040 E. 2022/1517 K.
[287] Yargıtay 1. HD 2021/5786 E. 2023/1305 K.; Yargıtay 12. HD 2022/13878 E. 2023/655 K.; Yargıtay 12. HD 2023/2125 E. 2023/3471 K.; Yargıtay 5. HD 2023/4498 E. 2023/4973 K.; Yargıtay 5. HD 2023/4510 E. 2023/4974 K.; Yargıtay 5. HD 2023 4526 E. 2023/4977 K.; Yargıtay 12. HD 2022/8979 E. 2023/2372 K.; Yargıtay 11. HD 2023/1683 E. 2023/1655 K.; Yargıtay 12. HD 2022/8889 E. 2023/1578 K.; Yargıtay 12. HD 2022/13709 E. 2023/378 K.; Yargıtay 7. HD 2022/6636 E. 2023/359 K.; Yargıtay 12. HD 2022/7424 E. 2022/140035 K.; Yargıtay 12. HD 2022/11252 E. 2022/11683; Yargıtay 12. HD 2022/11258 E. 2022/10028 K.; Yargıtay 7. HD 2022/4266 E. 2022/4858; Yargıtay 12. HD 2022/11901 E. 2022/12051 K.; Yargıtay 3. HD 2022/7309 E. 2022/8463 K. ;Yargıtay 7. HD 2022/3258 E. 2022/5395 K.; Yargıtay 1. HD 2022/1168 E. 2022/4989 K.; Yargıtay 11. HD 2022/3222 E. 3022/4191 K.
[288] Yargıtay 11. HD 05.02.2013 T. 2012/17875 E. 2013/1953 K.

ifade etmiştir[289]. Bu doğrultuda Yargıtay tarafından incelenen birçok kararda "*adlî yardım talebini içeren dilekçenin ekinde iddiasının dayanağına ilişkin deliller sunulmadığından yapılan adlî yardım taleplerinin reddine*" yönelik kararlar tesis edilmiştir.

Doktrinde bir görüş, adlî yardım talebinin asıl dava veya taleple ilişkili olması sebebiyle adlî yardımın hangi dava ve talebe ilişkin olduğunun adlî yardım talep eden tarafından belirtilmesi gerektiği, söz konusu belirlemenin yapılmaması halinde ise hâkim tarafından adlî yardıma ilişkin talebin inceleme konusu yapılmaksızın usûlden reddinin gerektiğini belirtmektedir[290]. *Gençcan* tarafından bu görüş eleştirilmekte; adlî yardım talebinin incelenmesinde re 'sen araştırma ilkesinin olduğu da gözetilerek hangi dava veya talebe ilişkin olduğu belirtilmeyen adlî yardım talepleri hakkında inceleme konusu yapılamayacağına yönelik katı bir düşünce yerine, talep edene hangi dava veya talep hakkında adlî yardımdan faydalanmak istendiğinin açıklatılmasının daha uygun olacağını savunmaktadır[291]. Biz de adlî yardımın amacı dikkate alındığında adlî yardım talebinin hangi dava ve talebe ilişkin olduğunu belirtmeyen tarafa, hâkim tarafından talebin açıklatılmasının adlî yardım kurumunun amacı ile bağdaşacağı kanaatindeyiz.

2.1.4.3. Yabancılar için Karşılıklılık Şartı

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere yabancıların adlî yardımdan yararlanabilmesi için adlî yardıma ilişkin iki şartın yanında karşılıklılık şartının da sağlanması gerekir. Bu doğrultuda adlî yardımdan faydalanmak isteyen yabancı gerçek kişi, Türkiye ile kendi vatandaşı olduğu ülke arasında akdedilen bir anlaşma varsa onu ya da fiili uygulamayı ispat etmelidir[292].

Türkiye'nin ülkemizde yabancıların adlî yardımdan faydalanmalarına ilişkin imzaladığı ikili veya uluslararası düzeyde kabul ettiği birçok sözleşme bulunmaktadır[293]. Bu

[289] **Gençcan**, Yorum, s.1194.
[290] **Atalay** (tez), s.70-72; **Kılınç** (tez), s.217-218, **Pekcanıtez/Atalay/Özekes**, s.570.
[291] **Gençcan**, Adli Yardım, s.132-133.
[292] **Esendal**, s. 181.
[293]İkili ve uluslararası sözleşmeler hakkında detaylı bilgi için bkz. https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/ikili.html, (E.T.:12/10/2022); **Esendal**, s. 188-193.

doğrultuda ikili veya uluslararası bir sözleşmenin varlığı halinde hâkim, HMK'da yer alan adlî yardıma ilişkin hükümlerden önce sözleşme hükümlerini uygulamalıdır.

Yabancıların adlî yardımdan faydalanmalarına ilişkin karşılıklılık şartının istisnası ise mültecilerdir[294]. Söz konusu muafiyetin temeli de yine bir sözleşmeye dayanmaktadır[295]. 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile Türkiye kimi çekinceler ile mültecilere karşılıklılık şartı olmaksızın adlî yardımdan faydalanma imkânı sunmuştur[296]. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun 88. maddesinde de uluslararası koruma statüsüne sahip kişilerin karşılıklılık şartından muaf olduğuna ilişkin düzenleme yer almakta, aynı kanunun 81. maddesinde de Avukatlık Kanunu hükümleri uyarınca avukatlık hizmeti sağlanacağı kaleme alınarak sözleşme ile sağlanan hak, yinelenmiştir[297]. Ancak "hassas gruplar" olarak ifade edilen söz konusu grupların adlî yardımdan faydalanmasına ilişkin uluslararası ve ulusal düzeyde mevzuat hükümleri bulunsa da uygulamada birçok sorunla karşılaşılmaktadır, söz konusu sorunların çözülerek adlî yardım kurumunun bu "hassas gruplar" bakımından gerçek anlamda işlevsel hale getirilmesi hak arama özgürlüğünün etkin kullanımı bakımından elzemdir[298].

Çalışmamız kapsamında Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda yabancılar bakımından karşılıklılık şartının nasıl uygulandığına da değinmek istiyoruz. Anayasa Mahkemesi, gerçekleştirdiği bireysel başvuru yargılamalarında bu koşulu mutlak biçimde uygulamamakta, başvurucunun iddiasını değerlendirerek karar vermektedir[299].

Nitekim Anayasa Mahkemesi verdiği bir kararda yabancı uyruklu başvurucunun adlî yardım talebini 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesinin (7) numaralı fıkrası doğrultusunda "*diğer usûl kanunlarda yer alan hükümlerin, bireysel başvurunun niteliğine uygun düştükleri ölçüde uygulanacağı"* ifadesinden hareketle: "*temel hak ve özgürlüklerinin*

---

[294] **Aras**, Aslı: Mülteci ve Sığınmacıların Adalete Erişiminde Adli Yardım s.50; **Esendal**, s.191.
[295] **Aras**, s.50.
[296] **Yaşar**, s.2017; **Aras**, s.50.
[297] **Aras,** s.49; **Mülteci Hakları Merkezi**, Türkiye'de sığınmacı ve göçmenlerin adli yardıma erişimi: tespitler ve öneriler s.7, https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-74.pdf , E.T.:15.06.2023.
[298] **Mülteci Hakları Merkezi**, s.5; Sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin detaylı bilgi için bkz. **Aras**, s. 51-53; **Mülteci Hakları Merkezi**, s.12 vd; TBB ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği tarafından 2018 yılında "Türkiye'de Uluslararası Koruma Başvuru / Statü Sahipleri Geçiçi Koruma Yararlanıcılarının Adalete Erişiminin Desteklenmesi Projesi" Türkiye'deki adli yardım sisteminin ve etkin hukuki yardıma erişimin desteklenmesi amacıyla başlamış 2022 yılında sonlanmıştır; proje hakkında detaylı bilgi için bkz. https://ayop.barobirlik.org.tr/tr, E.T.:20.02.2023.
[299] AYM'nin içtihatları AİHM'in yaklaşımı ile çok benzerdir (**Çelik**, s.319).

kamu makamları tarafından ihlal edildiği iddiasında bulunan yabancı bir kişinin sunduğu adlî yardım talebinin, sadece karşılıklılık ilkesine uyulmadığı gerekçesiyle reddedilmesinin, bireylerin hak ve özgürlüklerini merkeze alan bireysel başvurunun ruhuyla bağdaşmayacağı" gerekçesiyle kabul etmiştir[300]. Benzer bir kararı AİHM vermiş, *Anakomba Yula/ Belçika* kararında yabancı ile vatandaşın adlî yardımdan faydalanmasındaki farklılıkları mahkemeye erişim hakkı ve ayrımcılık yasağına aykırı bulmuştur[301].

Doktrinde bazı yazarlara göre yabancılar için aranan karşılıklılık şartı kimi durumlarda insan haklarının korunması fikrine aykırı sonuçlar doğurabilmektedir[302]. Nitekim AYM'nin içtihatları da göz önüne alındığında yabancıların adlî yardımdan faydalanmasının karşılıklılık koşuluna bağlanması Anayasa ve uluslararası sözleşmeler bağlamında güvence altına alınan birçok hakkın ihlali sonucunu doğurabilecektir. Zira karşılıklılık şartında ya mevcut bir anlaşmanın ya da bir fiili uygulamanın varlığı gerekir. Ancak gerek anlaşma hükümlerinin tespiti konusunda gerekse fiili uygulamanın tespitine ilişkin güçlükler, yabancıların adlî yardımdan faydalanmasını oldukça zorlaştırmaktadır[303]. Nihayetinde bakıldığında söz konusu şartların sağlanabilmesi için devletlerin aktif davranışlarının varlığı elzemdir[304]. Bu doğrultuda söylenebilir ki adlî yardımdan yararlanma koşulları, devletler arası politik yaklaşımlara göre belirlenmektedir[305]. Söz konusu durumda mahkemeye erişim hakkını zedelemekte, ayrımcılık yasağına da aykırı sonuçlar doğurmaktadır. Bu bağlamda doktrindeki HMK'da yer alan karşılıklılık şartının kaldırılarak yabancılara da adlî yardım kurumundan etkili bir şekilde faydalanma imkânı getirilmesi yönündeki görüşe katılmaktayız[306]. Böylece yabancılara şekli olarak tanınan adlî yardımdan faydalanma hakkının içeriği doldurulmuş olacaktır.

---

[300] AYM 2014/12633 sayılı kararı; https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2014/12633, E.T.:13.12.2022.
[301] Başvuru no. 45413/07, T. 10.06.2009.
[302] **Çelik**, s.320-321; **Hanağası**, s.335; **İnanıcı**, s.111; **Aktepe Arık**, s.108; **Atalı**, Murat/ **Ermenek**, İbrahim/**Erdoğan**, Ersin: Medenî Usûl Hukuku, s.692.
[303] **Hanağası**, s.335.
[304] **Hanağası**, s.335.
[305] **Hanağası**, s.335.
[306] **Çelik**, s.320-321; **Hanağası**, s.335.

Karşılıklılık şartının ispatında ise sözleşme veya fiili duruma ilişkin iki farklı değerlendirme yapılmalıdır. Yabancı gerçek kişinin adlî yardımdan bir sözleşme uyarınca faydalanması söz konusu ise karşılıklılık şartının ispatı bakımından hâkim sözleşmenin mevcut olup olmadığını, HMK m. 33 ve MÖHUK m.2 gereği re 'sen araştırmalıdır[307]. Sözleşmenin varlığı tespit edildiğinde karşılıklılık şartı da ispat edilmiş olacaktır[308]. Yabancının vatandaşı olduğu ülke ile Türkiye arasında adlî yardıma ilişkin fiili bir uygulama mevcutsa bu durumda talepte bulunanın söz konusu durumu ispatlaması gerekir[309]. Zira hukukumuzda taraflarca getirme ilkesi mevcut olduğundan hâkimin ilgili hukuku re 'sen uygulama yükümlülüğüne rağmen vakıaların talepte bulunan tarafça ispatı gerekmektedir[310].

2.1.4.4. Adlî Yardım Koşullarının Bazı Özel Yasa Hükümleri Gereği Aranmadığı Haller

Yukarıda ifade edildiği üzere adlî yardımdan faydalanmak için HMK m.334 gereği bazı şartlar aranmaktadır ancak kimi hallerde söz konusu şartlar aranmaksızın adlî yardım talebinde bulunulabileceği hüküm altına alınmıştır[311].

İlk düzenleme 4539 sayılı Doğal Afet Bölgelerinde Afetten Kaynaklanan Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümü ve Bazı İşlemlerin Kolaylaştırılması Hakkında Kanun'un 3. maddesinde afetzedeler için afetten kaynaklanan uyuşmazlıklarda adlî yardım talep edilmesi halinde HMK m.334'te yer alan şartlar aranmaksızın adlî yardım kurumundan faydalanabileceği hüküm altına alınmıştır[312]. Söz konusu muafiyet sadece kaynağını gerçekleşen afetten alan uyuşmazlıklarda geçerlidir. Kanun koyucu, afete maruz kalan kişi bakımından zımnen adlî yardımda yer alan ekonomik anlamda yetersizlik ve talebinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartlarının oluştuğunu kabul etmiştir[313]. Afet mağdurlarına yönelik adlî yardım taleplerinin incelenmesinde daha hassas

---

[307] **Atalay** (tez), s.80.
[308] **Kılınç** (tez), s.234.
[309] **Kılınç** (tez), s.235.
[310] **Kılınç** (tez), s.236.
[311] **Kuru/Aydın**, s.1631; **Umar**, Bilge: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, s.971; **Depremzedeler İçin Hukuk Rehberi**, s.53: Nitekim ülkemizde 6 Şubat 2023 tarihinde gerçekleşen Büyük Güneydoğu Depremi sebebiyle zarar gören depremzedeler için TBB tarafından bir rehber yayınlanarak depremzedelerin bilgi sahibi olması amaçlanmıştır, https://d.barobirlik.org.tr/2023/DepremzedelerIcinHukukRehberi/2/ , (E.T.:03.03.2023).
[312] **Gençcan**, Adli Yardım, s.136.
[313] **Gençcan**, Adli Yardım, s.136; **Özekes**, Muhammet/ **Dırenisa**, Efe: Deprem ve Benzeri Felâket Durumlarında Medenî Usûl Hukuku Sorunları Hakkında Değerlendirmeler, s.279.

davranılmalıdır[314]. Zira aksi yaklaşım mağduriyet yaşamış afetzedeler üzerinde yeni bir mağduriyete sebebiyet verecektir[315]. Ancak mevzuattaki düzenlemenin ayrıntılı hükümler içermemesi sebebiyle doktrinde eleştirilmektedir.

Özekes ve Dırenisa, afet mağdurlarının yargılama sonunda haksız çıkması halinde adlî yardıma ilişkin genel hükümlerin uygulanmaması gerektiği, muaf tutulan giderlerin yargılama sonunda da alınmaması gerektiği görüşündedir[316]. Ancak "*afet mağduru*", Kanundaki ifade ile "*afete maruz kalanlar*" ifadesinden ne anlaşılması gerektiği ve kimlerin söz konusu kanundan yararlanabileceği, mevzuatta açıkça düzenlenmemiştir. Konuya ilişkin doktrinde ve yargı kararlarında da söz konusu eksikliği tamamlayıcı bir tartışma ve içtihat da bulunmamaktadır. Bu doğrultuda doktrinde *Özekes ve Dırenisa*'nın savunduğu görüş kanaatimizce yerinde değildir. Nitekim "*afete maruz kalan"* ifadesinden ne anlaşılması gerektiğine açıklık getirilmemesi halinde söz konusu düzenleme, kötüye kullanmaya açık hale gelecektir. Bir diğer sonucu ise doktrinde ve yargı kararlarında ele alınan bir husus olmadığından çelişik yargı kararlarının ortaya çıkmasına sebep olacak, her mahkeme farklı değerlendirmelerde bulunacaktır.

Çalışmamız kapsamında değerlendirirsek; görüldüğü üzere afetten kaynaklanan hukukî uyuşmazlıklara ilişkin düzenleme, oldukça yetersiz ve genel niteliktedir. Nitekim ülkemizde sık aralıklarla çeşitli afetler görülmekte iken afet sonrası oluşan hukukî sorunlara yönelik genel düzenlemelerle yetinmek, sorunlarla başa çıkmak için oldukça yetersizdir. Bu kapsamda önerimiz, mevzuatın böylesine önemli bir konuda daha ayrıntılı ve çözüme yönelik hükümlerle değiştirilerek olası sorunların çözümünde etkili olabilmesidir. Öncelikle Kanundaki ifade ile "*afete maruz kalan"* ifadesinden ne anlaşılması gerektiği daha açıklayıcı bir şekilde düzenlenmeli, söz konusu kavram kapsamına hangi kişilerin dahil edilebileceği belirli kriterlerle ortaya konulmalıdır. Zira afet bölgesinde yaşayıp afetten etkilenmeyen kişiler ile afetten doğrudan etkilenen kişiler arasında bir fark olmaksızın herkesin söz konusu istisnai hükümden yararlanması, hakkaniyet ilkesine de aykırı olacaktır.

---

[314] **Özekes/Dırenisa**, s.279.
[315] **Özekes/Dırenisa**, s.279.
[316] **Özekes/Dırenisa,** s. 280.

Bir diğer muafiyet 4308 sayılı Seferberlik ve Fevkalade Hallerde Askeri Şahıslara Ait Hukuk Davaları ile İcra Takiplerinde Yapılacak Muameleler Hakkında Kanun'un 1. maddesinde hüküm altına alınmıştır.

Söz konusu madde gereği ilgilinin talebi üzerine veya hâkim tarafından re 'sen HMK'da yer alan şartlar aranmaksızın askeri hizmet sebebiyle ikametgahlarından devamlı olarak ayrılmış olan muvazzaf veya ihtiyat askeri şahısların adlî yardım hükümlerinden faydalanabileceği kaleme alınmıştır. Kanun koyucu yine bu hükümde de adlî yardım şartlarının seferberlik veya fevkalade hal sebebiyle oluşmuş sayılacağını zımnen kabul etmiştir. Ancak maddede yer alan tatbik edilebileceği hükmü gereği, hâkime takdir yetkisi verilmiştir.

Maddenin ikinci fıkrasında ise birinci fıkradaki şartlar aranmaksızın kıta komutanlığından adlî yardımdan yararlanabileceğine ilişkin belge ibraz edenler hakkında da birinci fıkra hükümlerinin uygulanacağı kaleme alınmıştır. Böylece muvazzaf veya ihtiyat askeri şahısların seferberlik ve fevkalade hal olmasa da kıta komutanlığından alınan belge ile adlî yardımdan faydalanabileceği hüküm altına alınarak söz konusu kişilere kolaylık tanınmıştır.

2.1.5. Adlî Yardım Usûlü

2.1.5.1. Görevli ve Yetkili Mahkeme

Adlî yardım talebinde görevli mahkeme HMK'da tek bir hükümde düzenlenmiş olup adlî yardım, yargılamaya henüz başlanmamış ise asıl dava, talep veya işin karara bağlanacağı mahkemeden, yargılamaya başlanmış ise yargılamayı gerçekleştiren mahkemeden; icra ve iflas takiplerinde ise takibin yapılacağı yerdeki icra mahkemesinden istenir (HMK m. 336/1)[317].

[317] Mülga HUMK döneminde adli yardımda göreve ilişkin HMK ile paralel bir düzenleme yer almakta ancak iki farklı hüküm mevcuttu. Adli yardım açılacak bir davadan önce talep edilmekte ise asıl dava için görevli mahkemeden; açılmış ve görülmekte olan davada ise davaya bakan mahkemeden talep edilmekteydi (**Kabakçıoğlu**, s.379; **Bilge/Önen**, s.347**; Karafakih**, s. 273**; Postacıoğlu**, s.536; **Gençcan,** s.131; **Erem**, s.119; **Atalay** (tez), s.65; **Budak/Karaarslan**, s.359).

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere HMK ile kanun yoluna başvuruda adlî yardım talep edilebileceği açıkça düzenlenmiş olup kanun yollarına başvuru sırasında adlî yardım talebi, ilgili Bölge Adlîye Mahkemesi'ne veya Yargıtay'a yapılır[318] (HMK m. 336/3). HMK genel anlamda talepten bahsettiği için aynı kural geçici hukuki koruma talepleri için de geçerlidir[319].

Doktrinde mahkeme tarafından verilen adlî yardım kararı sonrasında mahkemenin görevsizlik kararı vermesi üzerine davaya görevli mahkemede devam edildiğinde, görevli olmayan mahkemece verilen adlî yardım kararının geçerli olup olmadığı tartışılmıştır. Bir görüş görevsiz mahkemece verilen bu kararın geçerli olmadığını savunurken[320] bizim de katıldığımız bir diğer görüşe göre her ne kadar kural olarak görevsiz mahkemece verilen kararlar ve gerçekleştirilen işlemler görevli mahkemede geçerli değilse de adlî yardım kurumunun amacı ve taraflara etkisi dikkate alındığında görevsiz mahkemece verilen adlî yardım kararı, geçerli kabul edilmelidir[321]. Zira mahkemece yargılamanın her aşamasında re 'sen gözetilecek görev kurallarının başta mahkemece doğru değerlendirilmemesine adlî yardımdan yararlanacak olan tarafın katlanması hakkaniyete ve usûl ekonomisi ilkesine de aykırı olacaktır[322].

Yukarıda ifade ettiğimiz adlî yardımda göreve ilişkin kural yetkide de geçerli olup adlî yardım talebi hakkında karara yetkili mahkeme asıl dava, talep veya işin karara bağlanacağı yer mahkemesidir[323]. Bu yetki kuralı kesin olup taraflar bu hususta yetki sözleşmesi yapamazlar[324]. Nitekim asıl dava, talep veya iş için geçerli bir şekilde yapılmış

---

[318] **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes**, s.569; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.743; **Tanrıver**, s.1103-1104; **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2421; **Görgün/Börü/Kodakoğlu**, s.748; **Muşul**, s.512; **Karslı**, s.586.

[319] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2421; Nitekim kanunda açıkça yer almasa da HMK'nın hükümet gerekçesinde çekişmesiz yargı işleri ve geçici hukuki korumalarda görevli ve yetkili mahkemenin asıl dava veya işin karara bağlanacağı mahkeme olduğu ifade edilmiştir.

[320] **Kabakçıoğlu**, s.379**; Erem,** Adli Yardım, s.119.

[321] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2422; **Kılınç** (tez), s.212; Ancak *Atalay*'a göre dava açılmadan önce görevsiz bir mahkemeden adli yardım kararı alınıp esas davanın açılması için görevli mahkemeye başvurulması halinde görevsiz mahkemece verilen adli yardım kararı açılan davada etkili olmamalıdır. Bu durumda mahkemenin tensip zaptı ile birlikte adli yardım koşullarını tekrar incelemesi gerekmekte ve mahkeme öncelikle talep konusunda bir karar vermelidir (**Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2423).

[322] **Kılınç** (tez); **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2423.

[323] **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes**, s.570; **Arslan/Yılmaz/Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.743; **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2423.

[324] Doktrinde *Kılınç'a* göre adli yardıma ilişkin bu kesin yetki kuralı yerinde değildir, zira bulunduğu yer mahkemesinden başka bir yerde dava açma ve yargılamayı sürdürme noktasında ekonomik yetersizlik içinde olan taraf için aleyhe sonuçlar doğuracaktır, (**Kılınç** (tez), s.213).

yetki sözleşmesi mevcutsa adlî yardım talebi bakımından da bu sözleşme geçerli olacaktır[325].

2.1.5.2. Adlî Yardım Talebi, Hukuki Niteliği ve İncelenmesi

2.1.5.2.1. Talebin Yapılış Şekli

HMK m. 336/2'de adlî yardım talebinin yapılış şekli açıkça düzenlenmiştir. Adlî yardım talebinde bulunan kişi iddiasının özetini, iddiasının dayanağını oluşturan delilleri ve mali durumunun yetersizliğini gösteren belgeleri mahkemeye sunmak mecburiyetindedir[326]. Söz konusu talep, adlî yardım talebinin şartlarını da içermelidir[327]. Nitekim adlî yardım talebinde bulunan kimse hangi dava ve/veya talep hakkında adlî yardım talep ettiğini açıkça ortaya koymalı, ekonomik anlamda yetersizlik ve talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartlarını da kapsar şekilde dava ve/veya talebine yönelik iddiasının özetini ve buna ilişkin delilleri mahkemeye ibraz etmelidir[328]. Zira kanun koyucu talepte bulunana bir belgelendirme yükümlülüğü getirmiştir[329].

Mevzuat hükümlerinin yanı sıra konuya ilişkin bir yeniliğe değinmek istiyoruz. Yargı Reformu Stratejisi ve İnsan Hakları Eylem Planı hedefleri doğrultusunda adlî yardım başvuruları e-devlet üzerinden Adlî Yardım Başvuru Forumu'nun doldurulması ile gerçekleştirilebilmektedir[330] . Adalet Bakanlığı, söz konusu yenilik ile hem adlî yardım başvurularının kolaylaştırılmasını hem de adlî yardım başvurusunda istenen belgelerin standartlaşmasını hedeflemektedir[331]. Söz konusu yeniliğin teknolojik gelişmelerin hukuka yansıması bağlamında ve adli yardımın da amacı gözetildiğinde isabetli olduğu kanaatindeyiz.

---

[325] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2423.
[326] İlgili kanun maddesi 336/2: "… *(2) Talepte bulunan kişi, iddiasının özeti ile birlikte, iddiasını dayandıracağı delilleri ve yargılama giderlerini karşılayabilecek durumda olmadığını gösteren mali durumuna ilişkin belgeleri mahkemeye sunmak zorundadır* …"; mülga HUMK'taki düzenlemeden farklı olarak adli yardım talebi ancak yazılı olarak yapılabilir (**Yılmaz**, Şerh, s.3211).
[327] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2423.
[328] **Arslan/Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.744; **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2423-2424; **Tanrıver**, s. 1103; **Bilge/Önen**, s.347; **Görgün/Börü /Kodakoğlu,** s.512.
[329] **Tutumlu,** s.117.
[330] Bkz. https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adli-yardim-basvuru-formu-e-devlet-uzerinden-erisime-acildi23082021084359 , (E.T.: 18.02.2023).
[331] Bkz. dn, 251.

Kanun koyucu, adlî yardım talebine ilişkin evrakın, her türlü harç ve vergiden muaf olduğunu hüküm altına almıştır (HMK m. 336/4). Adlî yardıma ilişkin karar verilinceye kadar dava açan veya talepte bulunan kişi söz konusu geçici muafiyetten yararlanır[332]. Nitekim davadan önce veya davayla birlikte talep edilen her türlü adlî yardım talebi için muafiyet geçerli olacaktır[333].

2.1.5.2.2. Talebin Yapılış Zamanı ve Zamanaşımına Etkisi

Adlî yardım talebine ilişkin bir süre kanun koyucu tarafından öngörülmemektedir. Adlî yardıma yargılama başlamadan evvel başvuruda bulunulabileceği gibi yargılamanın başladıktan sonra yargılamanın sonuna kadar adlî yardım talep edilebilecektir[334].

Adlî yardım talebinin zamanaşımına etkisi, adlî yardım talebinin yapıldığı zamana göre farklılık arz edecektir[335]. Doktrinde adlî yardımın davanın açılmasından önce talep edilmesi halinde, asıl davaya konu hakka ilişkin zamanaşımının kesilmeyeceği kabul edilmektedir[336]. Zira adlî yardım talebi yargılamaya ilişkin bir işlem olmadığından zamanaşımına bir etkisi bulunmamaktadır. Adlî yardım talebi ile adlî yardıma ilişkin kararın verilmesi arasında geçen süre arasında asıl davaya konu hakka ilişkin zamanaşımı süresi dolabilir. Bu tehlike sebebiyle talep ile karar tarihi arasında zamanaşımı süresinin durması gerektiği kabul edilmektedir. Bu husus, kanunda açıkça düzenlenmiş olmamakla *Deliduman*'a göre TBK m.153'te yer alan düzenlemeye veya HMK'nın adlî yardıma ilişkin hükümlerine bu husus eklenmelidir[337].

Adlî yardımın açılan dava ile talep edilmesi halinde ise adlî yardım talebinin zamanaşımına etkisinden söz edilemeyecek zira TBK m.154/2 gereği zamanaşımı kesilmiş olacaktır[338].

---

[332] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2424.
[333] **Arslan/Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.744.
[334] **Erem,** Adli Yardım, s.119; **Arslan/Yılmaz/ Taşpınar Ayvaz/ Hanağası**, s.744.
[335] **Deliduman**, Seyithan: Adli Yardım İsteminin Zamanaşımı Üzerine Etkisi ve Konuya İlişkin Bir Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi, s.1117.
[336] **Atalay** (tez), s.72; **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2424; **Kuru** (2001), s.5422.
[337] **Deliduman**, Zamanaşımı, s.1121.
[338] **Deliduman**, Zamanaşımı, s.1121; **Kılınç** (tez), s.222.

2.1.5.2.3. Hâkim Tarafından İncelenmesi

Adlî yardım talebinin hâkim tarafından hangi usûlde inceleneceği, bu doğrultuda adlî yardım talebinde yargılama usûlünü tespit edebilmek için öncelikle adlî yardım talebi üzerine mahkemece gerçekleştirilen faaliyetin hukuki niteliği tespit edilmelidir[339]. Zira bu husus, yargılama usûlünün tespitinde büyük öneme sahiptir[340].

Devlet adına faaliyette bulunan organların gerçekleştirdikleri işlemler; idari, yargısal ve yasamaya ilişkin olmak üzere üç şekilde ortaya çıkabilir[341]. Adlî yardım talebi üzerine yargı organınca gerçekleştirilecek inceleme, bu üç işlemin özelliği düşünüldüğünde idari veya yargısal nitelikte olabilir[342]. İdari ve yargısal nitelik arasındaki ayrımda şeklî ve maddi ölçütler göz önüne alınarak değerlendirme yapılır. Şeklî ölçütte işlemi hangi organın gerçekleştirdiğine bakılırken maddi ölçüt, işlemin içeriğine ilişkin olup kanun koyucu tarafından ihdas edilen soyut kuralların somut olaylara uygulanarak bir karar verilmesi işlemine ilişkindir[343]. Söz konusu ölçütler de dikkate alındığında yargı organınca gerçekleştirilen bu inceleme (şeklî ölçüt) hâkimin adlî yardımın koşullarının talepte mevcut olup olmadığına ilişkin değerlendirmesi ve ispat vasıtası olan delillendirme yükümlülüğü de gözetildiğinde (maddi ölçüt) adlî yardım talebi üzerine yargı organlarınca gerçekleştirilen faaliyetin yargısal bir işlem olduğu kuşkusuz söylenebilir[344].

Hukukumuzda medenî yargılama faaliyetleri, çekişmeli ve çekişmesiz yargı faaliyeti olarak iki ikiye ayrılmıştır[345]. Adlî yardım talebi üzerine hâkim tarafından gerçekleştirilen incelemenin yargısal bir faaliyet olduğunun tespitinin ardından usûlün tespiti için de hangi yargı faaliyeti kapsamında kaldığının tespiti gerekmektedir. Çekişmeli ve çekişmesiz yargı faaliyeti arasındaki en temel fark da bir uyuşmazlığın mevcut olup olmadığı noktasındadır[346]. Zira çekişmesiz yargıda bir "dava" söz konusu olmayıp mahkemeden bir hukuk kuralının uygulanması talep edilmektedir[347]. Bu açıklamadan da

---

[339] **Kılınç** (tez), s.214; **Atalay** (tez), s.67.
[340] **Atalay**, Adli Yardım Kararı ve Etkileri, s.41.
[341] **Atalay** (tez), s.67.
[342] **Atalay** (tez), s.67-68.
[343] **Aras**, Çekişmesiz Yargı, s.17-18.
[344] **Atalay** (tez)**,** s.69; **Kılınç** (tez), s.215.
[345] **Aras**, Çekişmesiz Yargı, s.17 vd; **Tanrıver**, s.120 vd.
[346] **Tanrıver**, s.119.
[347] **Kuru**, Nizasız Kaza, s.16.

açıkça anlaşılabileceği üzere adlî yardım talebinin, talep eden tarafından şartları sağlaması halinde bir hakka ulaşmak amacıyla herhangi bir uyuşmazlık çıkarmadan gerçekleştirildiği de gözetildiğinde çekişmesiz yargı işi olduğu açıktır[348]. Nitekim bu husus, adlî yardım kararının özelliklerinden de anlaşılabilir[349]. Adlî yardımın yargılama sürerken talep edilmesi, çekişmesiz yargı faaliyeti oluşunu değiştirmeyecektir[350].

"*Adlî yardım talebinin incelenmesi*" başlıklı HMK m. 337/1' de adlî yardım talebi hakkında duruşma yapılmaksızın karar verilebileceği, talep halinde ise incelemenin duruşmalı olarak yapılması gerektiği hüküm altına alınmıştır. Adlî yardım talebinin duruşmalı olarak incelenmesi, adlî yardım talep eden tarafından veya karşı tarafça istenebilecektir. Nitekim duruşma talebinin varlığı halinde hâkim, adlî yardım talebini duruşmalı olarak incelemek zorundadır. Ancak uygulamada söz konusu talebe pek rastlanılmamakta genellikle adlî yardım talepleri duruşma yapılmaksızın dosya üzerinden incelenmektedir.

Adlî yardım talebinin incelenmesi sadece bu fıkra ile düzenlenmiş olup usûle ilişkin başka bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak yukarıda ifade ettiğimiz üzere adlî yardım talebinin incelenmesi bir çekişmesiz yargı işidir. Bu durumda çekişmesiz yargı işlerindeki yargılama usûlünün düzenlendiği HMK m. 385'e bakılmalıdır. Yargılama usûlüne ilişkin m. 385/1 çekişmesiz yargı işlerinde kural olarak niteliğine uygun düştüğü ölçüde basit yargılama usûlünün uygulanacağı ifade edilmektedir. Yine Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 316. maddenin 1-b bendinde "*doğrudan dosya üzerinden karar vermek konusunda kanunun mahkemeye takdir hakkı tanıdığı dava ve işler*" basit yargılama usûlünün uygulanacağı durumlar arasında sayılmıştır[351]. Söz konusu hükümler ışığında adlî yardım talebi incelenirken hâkim tarafından basit yargılama usûlünün uygulanması gerektiğini söyleyebiliriz[352].

---

[348] **Aras**, Çekişmesiz Yargı, s.244; Adli yardımın HMK m.382'de sayılmaması bu niteliğini değiştirmez zira kanundaki sayım tahdidi değildir.

[349] Nitekim adli yardım kararı sonradan kaldırılabileceği gibi (HMK m.338) sonradan meydana gelen değişiklikler sebebiyle tekrar talep edilebilir (HMK m.337/2), **Aras**, Çekişmesiz Yargı, s.244-245; **Taşkın**, s.844.

[350] **Kılınç** (tez), s.216.

[351] **Aras**, Çekişmesiz Yargı, s.245.

[352] **Aras**, Çekişmesiz Yargı, s.245; **Atalay** (tez), s.81; **Kılınç** (tez), s.238; **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2424.

Yargılama devam ederken adlî yardım talep edilmesi halinde ise adlî yardım talebi bir ön sorun şeklinde incelenmelidir[353]. Ön sorunun incelenmesi HMK m. 164'te düzenlenmiştir. Ancak adlî yardım talebinin incelenmesine ilişkin özel düzenlemeye yukarıda değindiğimiz üzere HMK m. 337/1' de yer verilmiştir. Hâkim, söz konusu hükmü öncelikli olarak uygulamalıdır[354]. Dava devam ederken adlî yardım talep edilmesi halinde hâkimin adlî yardım talebi hakkında gecikmeksizin karar vermesi gerekmektedir. Davanın açılması ile birlikte adlî yardım talep edilmesi halinde de aynı durum geçerli olacaktır[355]. Zira taraflar, yargılama süresince birtakım masraflar yapabilecek veya adlî yardım talebinin reddedilmesi halinde taraflara harç ve giderlerin yatırılması için süre verilecektir. Yargılama harçlarının yatırılmaması halinde dosyanın işlemden kaldırılacağı veya gider avansının yatırılmaması halinde ise davanın usulden reddedileceği ihtar edilecektir[356]. Görüldüğü üzere usûlün doğru şekilde uygulanması, yargılamanın seyri bakımından önem arz etmektedir[357].

Adlî yardım talebi incelenirken dikkat edilecek bir diğer husus, adlî yardım talebine ilişkin incelemenin çekişmesiz yargı işi olması sebebiyle HMK m. 385/2 hükmü gereği re 'sen araştırma ilkesinin uygulanması gerektiği söylenebilir[358]. Ancak HMK m. 385/2'de aksine bir hüküm bulunmaması halinde re 'sen araştırma ilkesinin uygulanacağı düzenlenmiştir. Bu doğrultuda adlî yardıma ilişkin hükümlerde özel bir düzenlemenin varlığı halinde söz konusu özel düzenlemeler öncelikle uygulanacaktır[359]. Zira HMK m.336/2 gereği kanun koyucu, adlî yardım talebinde bulunan kişiye bir belgelendirme yükümlülüğü getirmiştir. Bu doğrultuda talepte bulunan kişi adlî yardım şartlarının oluştuğunu belgelendirmek zorundadır. Hâkimin re 'sen bu konuda araştırma yapması mümkün değildir. Nitekim yukarıda değindiğimiz üzere Yargıtay da muhtelif kararlarında adlî yardım talebinde bulunan kimsenin belgelendirme yükümlülüğünü

---

[353] **Taşkın**, Noterlik İşlemlerinde Adli Yardım, s.844; **Atalay** (tez), s.82; **Taşkın**, Noterlik İşlemlerinde Adli Yardım, s.844; **Kılınç** (tez), s.239; **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2425.
[354] **Kılınç** (tez), s.239.
[355] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2425; Nitekim adli yardım talebi hakkında olumlu veya olumsuz bir karar vermeksizin dava esastan incelenemez, Söz konusu durum Yargıtay'ın muhtelif kararlarında bozma sebebi teşkil etmiştir, bkz. Yargıtay 2. HD 2015/26831 E. 2017/4808 K; **Berberoğlu Yenipınar**, Filiz: Harçlar Yargılama – Adli Yardım (Hukuk Mahkemeleri), s.32.
[356] **Kılınç** (tez), s.240.
[357] Kararın geç verilmesi ya da talep hakkında olumlu veya olumsuz hiç karar verilmemesi, kişilerin hak kaybı neticesini doğuracaktır (**Yaşar**, s.2019).
[358] **Aras**, Çekişmesiz Yargı, s.245.
[359] **Aras**, Çekişmesiz Yargı, s.245.

yerine getirmesi gerektiğini, aksi halde talebin reddinin gerekeceğine hükmetmiştir[360]. Ancak adlî yardım talebinin incelenmesinin bir çekişmesiz yargı işi olduğu dikkate alındığında, tarafların adlî yardımın şartlarının gerçekleştiği hususunda ileri sürdüğü delillerin doğruluğu hâkim tarafından re 'sen araştırılabilecektir[361].

2.1.6. Adlî Yardım Kararının Özellikleri, Etkisi ve Kapsamı

2.1.6.1. Adlî Yardım Kararının Özellikleri ve Etkisi

Hâkim, adlî yardım talebi hakkında yukarıda ifade ettiğimiz şekilde inceleme yaptıktan sonra talebin kabulüne veya reddine ilişkin bir karar verir. Yukarıda da değindiğimiz üzere özellikle uygulamada hâkimler tarafından en çok hata yapılan hususlardan biri talep hakkında olumlu veya olumsuz bir karar vermemektir[362].

Hâkim, gerçekleştirdiği inceleme neticesinde adlî yardım talebinde bulunanın adlî yardım koşullarını gerçekleştirdiği ve delillerle ispat ettiği kanaatinde ise talebin kabulüne dair hüküm tesis etmelidir. Adlî yardım kararının hangi muafiyetleri kapsayabileceği ise HMK m. 335/1' de bentler halinde sayılmış, kanun koyucu söz konusu maddenin ikinci fıkrasında hâkimin sayılan muafiyetlerden bir kısmına karar verebileceğini hüküm altına almıştır. Bu doğrultuda hâkim kabule ilişkin karar verirken adlî yardım talebinde bulunanın HMK m. 335/1'de yer alan muafiyetlerden hangilerinden yararlanacağını hüküm altına almalıdır[363]. Zira bu karar verilirken adlî yardım talebinde bulunan kişinin hangi ölçüde ekonomik yetersizliğe sahip olduğu ve neye ihtiyacı olduğu önem arz eder[364]. Somut uyuşmazlıkta HMK m.84 uyarınca teminat gösterilmesi gereken haller mevcut değilse hâkim, HMK m. 335/1-b gereği adlî yardım kapsamına teminat göstermekten muafiyet halini dahil etmeyecektir. Yine HMK m.79/2 ve m.80'deki haller mevcut değilse hâkim, HMK m.335/1-ç gereği adlî yardım kapsamına avukatla temsili dahil edemez. Bu sebeple adlî yardım kararı, sadece talep eden kimse bakımından geçerli

---

[360] Bkz. yuk. 2. Bölüm, 2.1.4.2 Talebin Açıkça Dayanaktan Yoksun Olmaması Şartı Başlığı.
[361] **Kılınç** (tez), s.242; **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2426.
[362] Bkz. yuk. 2. Bölüm, 2.1.4.2 Talebin Açıkça Dayanaktan Yoksun Olmaması Şartı Başlığı.
[363] **Kabakçıoğlu**, s.382.
[364] **Atalay** (tez), s.86; **Atalay**, Adli Yardım Kararı, s.42.

olup, lehine karar verilen kimsenin külli ve cüzi halefleri, dava arkadaşı olarak bulunan kimseleri kapsamaz[365].

Adlî yardım kararı, hangi davada veya işte talep edildi ise etkisi sadece onunla sınırlıdır[366]. Nitekim Yargıtay 4. Hukuk Dairesi'nin 2020/2882 E. 2020/3944 K. sayılı kararında temyiz talebi ile birlikte adlî yardım talebinde bulunan kimsenin başka dosyalarda verilen adlî yardım kararlarını sunmasına karşın Yargıtay: "*verilen her adli yardım kararı, hangi dava veya iş için verilmişse sadece o dava veya iş için geçerli olmakla her davada haklılık ve mali durum koşulları ayrı ayrı değerlendirilmektedir"* şeklindeki ifade ile adlî yardım talebine ilişkin delil sunmak yerine önceki adlî yardım kararlarını dosyaya sunan kimsenin adlî yardım talebinin reddine karar vermiştir.

Doktrinde baskın görüş, adlî yardım kararının karşı dava bakımından geçerli olmayacağı, karşı dava için ayrı talepte bulunulması gerektiği ve hâkim tarafından koşulların ayrıca değerlendirilerek karar verilmesi gerektiği yönündedir[367]. Söz konusu görüşe göre adlî yardım için gerekli koşullardan biri olan talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması halinin karşı dava için ayrıca değerlendirilmesi gerektiği, bu doğrultuda açılan ilk davadaki adlî yardım kararı, karşı dava bakımından geçerli olmamalıdır[368]. Ancak doktrinde *Kılınç'a* göre asıl davaya ilişkin verilen adlî yardım kararı, karşı dava için de geçerli olmalıdır. Zira adlî yardımın şartlarından olan ekonomik anlamda yetersizlik şartı karşı dava için de geçerli olacaktır. Asıl dava ile karşı dava arasında güçlü bir bağlantı bulunması sebebiyle karşı davada talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartının ispatına göre karar vermek usûl ekonomisi ilkesine aykırılık teşkil edecektir[369]. Biz de çalışmamızda yazarın görüşüne katılmaktayız, zira ilk davada davalı konumunda bulunan taraf için ekonomik anlamda yetersizlik şartı bakımından herhangi bir değişiklik bulunmamaktadır. Talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartı bakımından ise ifade edildiği üzere karşı dava ve asıl dava arasında bir bağlantı bulunmaktadır. Bu

---

365 **Kabakçıoğlu**, s.382; **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2430; **Atalay**, Adli Yardım Kararı, s.42; **Atalay** (tez), s.87.
366 **Kabakçıoğlu,** s.383.
367 **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2430; **Kabakçıoğlu,** s.383; **Atalay** (tez), s.92-93; **Ansay**, s.178.
368 **Kabakçıoğlu**, s.383; **Ansay,** s.178.
369 **Kılınç** (tez), s.264.

bağlamda karşı dava için ayrı bir adlî yardım kararı alınması usûl ekonomisi ilkesi (HMK m.30) ile de bağdaşmayacaktır.

Birleştirilen davalar bakımından adlî yardım kararı, iki dava bakımından da geçerli olmalıdır nitekim davaların birleştirilmesi için davalar arasında bağlantı bulunması şarttır (HMK m. 166/1). Bağlantının olduğu davalarda da haklılık durumlarının birbiri ile paralel olduğu kabul edilir[370]. Ayrılan davalarda da adlî yardımın koşullarında bir değişim olmadığından adlî yardım kararı, ayrılan her iki davada da etkisini sürdürmelidir[371]. Ayrılan davalar bakımından da (HMK m.167) aynı durum geçerli olacak, adlî yardım kararı etkisini sürdürecektir.

Dosyanın işlemden kaldırılması halinde adlî yardım kararının akıbeti ise davanın HMK m.150/4 uyarınca üç ay içinde yenilenip yenilenmemesine göre değişecektir[372]. Nitekim kanunun açık hükmüne göre üç ay içinde yenilenen davalar eski davanın devamı sayılacağından işlemden kaldırılmadan önce verilen adlî yardım kararı, yenilenen dava için de geçerliliğini koruyacaktır[373]. Dosyanın işlemden kaldırılmasına adlî yardımdan yararlanan taraf sebep oldu ise de davanın yenilenmesi halinde ilgili taraf, adlî yardımdan yararlanmaya devam edecektir. Dosyanın işlemden kaldırılması halinde HMK m.150/4 gereğince dava, bir aylık süre geçtikten sonra ancak dosyanın işlemden kaldırılmasından itibaren üç ay içinde yenilenirse; yeniden alınan harç, yenileme talebinde bulunan tarafından karşılanır. Yenileme talebinde bulunan adlî yardımdan yararlanıyorsa söz konusu harçtan muaf olması gerekmektedir, nitekim HMK m.335/1-a kapsamında tüm yargılama ve takip giderlerinden geçici muafiyet sağlanacağı hüküm altına alınmıştır[374].Üç aylık süre içinde yenilenmeyen davada ise davanın açılmamış sayılması kararı verileceğinden adlî yardım kararı geçerliliğini yitirecektir[375].

Yargılamanın yenilenmesi halinde ise açılan davanın ayrı bir dava olması sebebiyle aşağıda ifade edileceği üzere adlî yardım kararının HMK m.335/3'e göre hükmün

---

[370] **Kabakçıoğlu**, s.383-384; **Kılınç** (tez), s.265; Karşı görüş için bkz. **Atalay**, Adli Yardım Kararı, s.45.
[371] **Kabakçıoğlu**, s.379; **Atalay** (tez), s.94; **Kılınç** (tez), s. 267.
[372] Bkz. HMK m.150/4.
[373] **Kılınç** (tez), s.267; **Atalay**, Adli Yardım Kararı, s.46.
[374] **Kılınç(tez)**, s.268.
[375] **Atalay** (tez), s.95.

kesinleşmesine kadar süreceği de göz önüne alındığında, açılan dava için ayrı bir adlî yardım talebinde bulunulması gerekmektedir[376].

Adlî yardım kararının etkisi, yargılamada kararın verilmesinden sonra yapılacak işlemleri kapsar zira daha önceden yapılmış yargılama giderleri adlî yardım kapsamına dahil edilemez[377].

Açılmış bir davada adlî yardımın kabulüne ilişkin kararın etkisinin ne kadar süreceğini ise kanun koyucu açıkça düzenlenmiştir. HMK m. 335/3'te adlî yardım kararının etkisinin hükmün kesinleşmesine kadar süreceği ifade edilmiştir[378]. Bu sebeple ilk derece mahkemesinde adlî yardım talebi kabul edilen kimsenin kanun yolu başvurusunda ayrıca talepte bulunması gerekmez. Dava veya talepten önce adlî yardım talep edilmesi ve kabulü halinde ise kararın etkisinin ne kadar süreceği kanun koyucu tarafından düzenlenmemiştir. Doktrinde adlî yardımdan faydalanan kimsenin asıl dava ve talep için başvurabileceği makul süreye kadar kararın etkisinin devam edeceği, makul süre içinde açılan dava veya talepte ise hâkimin adlî yardımın koşullarının halen bulunup bulunmadığı noktasında re 'sen araştırma yapması gerektiği bazı yazarlarca kabul edilmektedir[379].

Adlî yardımın kabulüne ilişkin karar kesin nitelikte olup karara karşı kanun yoluna başvuru imkânı yoktur. İfade ettiğimiz üzere adlî yardım talebinin incelemesi çekişmesiz yargı işi niteliğinde olup adlî yardım talebi üzerine verilen kararlar da maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmez[380]. Adlî yardımın çekişmesiz yargı işi niteliğinde olmasının

---

[376] **Atalay** (tez), s.96; **Kılınç** (tez), s.273; *Kabakçıoğlu*'na göre yargılamanın yenilenmesi halinde adli yardım kararının geçerli olmamasının sebebi davada verilen hükmün kesinleşmiş hatta icra edilmiş olabilmesi ihtimalidir. Zira adli yardım kararının etkisinin hükmün kesinleşmesine kadar sürmektedir bu sebeple temyiz kanun yoluna başvururken yeniden talepte bulunulmasına gerek bulunmaz. (**Kabakçıoğlu**, s.383).

[377] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2430; **Ansay**, s.179; **Gençcan**, Yorum, s.1195; **Kabakçıoğlu**, s.384; Doktrinde bu husus *Atalay* ve *Kılınç* tarafından eleştirilmiş, yazarlara göre adli yardım kararı etkisini talep edildiği tarihten itibaren doğurmalıdır nitekim adli yardım ihtiyacı talep anında ortaya çıkmıştır (**Atalay** (tez), s.97; **Kılınç** (tez), s.273; **Atalay**, Adli Yardım Kararı, s.45).

[378] Böylece mülga HUMK döneminde adli yardım kararının kanun yolu aşamasında etkili olup olmayacağına ilişkin tartışmalı hale de açıklık getirilmiştir.

[379] **Atalay** (tez), s.85-86, **Kılınç** (tez), s.245; **Atalay**, Adli Yardım Kararı, s.41.

[380] **Kılınç** (tez), s.243; **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s.754; **Atalay**, Adli Yardım Kararı, s.41; Pekcanıtez/ **Atalay/ Özekes**, s.572; **Karslı**, s.587.

yanı sıra HMK m. 337/2'de yer alan düzenleme[381] ile reddine karar verilmiş bir talebin ödeme gücündeki azalma sebebiyle tekrardan talep edilmesi mümkündür. HMK m. 338 gereği[382] hâkime belirli şartların varlığı halinde adlî yardım kararını re 'sen kaldırma yetkisi kanun koyucu tarafından tanınmıştır.

Adlî yardım talebinin reddine ilişkin kararlar ise 6459 sayılı "*İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun*" un 23. maddesinin ikinci fıkrası ile getirilen düzenleme ile itiraz edilebilir hale gelmiştir[383]. Söz konusu düzenleme getirilinceye kadar yukarıda da detaylıca ifade ettiğimiz üzere, adlî yardımın reddine ilişkin kararlara yönelik bir itiraz merciinin olmaması hak ihlali olduğu gerekçesiyle eleştirilmekteydi[384]. Nitekim AİHM birçok kararında Türk adlî yardım sisteminde gerekli güvencelerin sağlanması gerektiğini dile getirmekteydi[385].Ayrıca söz konusu madde ile adlî yardım talebinin reddi halinde hâkime sunulan bilgi ve belgelerin kabul edilmeme sebeplerinin kararında açıkça belirtme yükümlülüğü getirilmiştir[386]. Yukarıda bahsettiğimiz üzere AİHM kabul edilecek sistemin bireyleri keyfilikten koruyan, maddi güvenceleri bünyesinde barındırması gerektiğini ifade etmektedir bu doğrultuda gerçekleştirilen değişiklikler, mahkemeye erişim hakkının sağlanması

---

[381] Anılan düzenlemeye ilişkin ilgili kısım HMK m.337/2 son cümle "… *Adli yardım talebi reddedilirse, ödeme gücünde sonradan gerçekleşen ciddi bir azalmaya dayanılarak tekrar talepte bulunulabilir*" şeklindedir.

[382] HMK m.338: "*Adli yardımdan yararlanan kişinin mali durumu hakkında kasten veya ağır kusuru sonucu yanlış bilgi verdiği ortaya çıkar veya sonradan mali durumunun yeteri derecede iyileştiği anlaşılırsa adli yardım kararı kaldırılır.".*

[383]İlgili fıkra: "(2) *Adli yardım talebinin reddine ilişkin kararlara karşı, tebliğinden itibaren bir hafta içinde kararı veren mahkemeye dilekçe vermek suretiyle itiraz edilebilir. Kararına itiraz edilen mahkeme, itirazı incelemesi için dosyayı o yerde adli yardım talebi yapılan hukuk mahkemesinin birden fazla dairesinin bulunması hâlinde, numara olarak kendisini izleyen daireye, son numaralı daire için birinci daireye, o yerde adli yardım talebi yapılan hukuk mahkemesinin tek dairesi bulunması hâlinde ise aynı işlere bakmakla görevli en yakın mahkemeye gönderir. İtiraz incelemesi neticesinde verilen karar kesindir*" şeklindedir.

[384] **Budak/Karaarslan**, s.358.

[385] *Bakan/Türkiye Kararı*, Baş. No: 50939/99, T.12.06.2007, *Tunç/Türkiye Kararı*, Baş No:20400/03, T.21.02.2008; *Ciğerhun Öner/Türkiye Kararı*, Baş. No:33612/03, T. 20.05.2008; *Mehmet ve Suna Yiğit/ Türkiye Kararı*, Baş No: 52658, T.17.07.2007; *Serin/Türkiye Kararı*, Baş. No:18404/04, T.18.11.2008; **Özersin,** Serdar /**Ruhi**, Ahmet Cemal:1995-2011 Yıllarına Ait Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Türkiye Kararları, s.1046 vd.

[386] İlgili madde: "*Ancak, talep hâlinde inceleme duruşmalı olarak yapılır. Adli yardım taleplerinin reddine ilişkin mahkeme kararlarında sunulan bilgi ve belgelerin kabul edilmeme sebebi açıkça belirtilir.".*

bakımından olumludur[387]. Zira söz konusu değişikliklerle birlikte bu yöndeki AİHM'nin mahkûmiyet kararlarının da önüne geçilmiştir[388].

İtiraz üzerine mercii tarafından verilen kararın kesin olduğuna ilişkin düzenleme yer alsa da adlî yardımın kabulüne ilişkin kararın şeklî anlamda kesin hüküm teşkil ettiği ve yeni sebeplere dayanılarak talepte bulunulabileceğine ilişkin açıklamalarımız burada da geçerlidir[389].

2.1.6.2.Adlî Yardım Kararının Kapsamı

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere adlî yardım kararı kişiye özgü bir karardır. Bu doğrultuda adlî yardım kararı verilirken adlî yardım talebinde bulunan kimsenin ihtiyacı göze alınarak kapsam belirlenmelidir. HMK m. 335'te adlî yardımın kapsamı dört bent halinde sayılmıştır[390].

2.1.6.2.1. Yargılama ve Takip Giderlerinden Geçici Muafiyet

Adlî yardımın kişiye sağladığı en önemli imkânlardan biri kuşkusuz HMK m.335/1-a'da düzenlenen yargılama ve takip giderlerinden geçici muafiyettir[391]. Kanun gerekçesinde de açıkça belirtildiği üzere adlî yardımın kapsamına ilişkin HMK'da yer alan hükümde mülga HUMK m. 466' da yer alan düzenlemeye bağlı kalınmış ancak mülga HUMK'ta yer alan aslında yargılama giderlerine dahil olan; tebligat ücreti ve masrafları, pul ve resimlere ilişkin geçici muafiyet ve noterlerin düzenlediği her türlü belge ve örneklerinin harç ve resimden muaf olacağına ilişkin bentlere HMK'da ayrıca yer verilmemiştir[392].

Noterler tarafından yapılacak işlemlerde adlî yardımdan faydalanılmasına ilişkin bir hüküm ilgili mevzuatta bulunmasa da kanundan doğan bir yükümlülük mevcuttur (HMK

---

[387] Bkz. yuk. 1. Bölüm, 1.3.1. Hak Arama Özgürlüğü ve Adil Yargılanma Hakkı ile İlişkisi başlığı.
[388] **Aktepe Arık**, s.114.
[389] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2429; **Görgün/Börü/Toraman/Kodakoğlu**, s.754; **Atalay**, Adli Yardım Kararı, s.41; **Pekcanıtez/ Atalay/ Özekes**, s.572.
[390] İlgili kanun hükmü:
"(1) Adli yardım kararı, ilgiliye, aşağıdaki hususları sağlar:
a) Yapılacak tüm yargılama ve takip giderlerinden geçici olarak muafiyet.
b) Yargılama ve takip giderleri için teminat göstermekten muafiyet.
c) Dava ve icra takibi sırasında yapılması gereken tüm giderlerin Devlet tarafından avans olarak ödenmesi.
ç) Davanın avukat ile takibi gerekiyorsa, ücreti sonradan ödenmek üzere bir avukat temini.".
[391] **Kılınç** (tez), s.250.
[392] Madde gerekçesi için bkz. https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf, E.T.: 10.07.2022.

m.335/1-a, NK m.1, 60/2)[393]. Geçici muafiyetin kapsamına ilişkin değinilmesi gereken bir diğer husus, ıslah ile dava konusunun değer veya miktarının artırılması halinde adlî yardım kararı ile sağlanan geçici muafiyet, ıslah sonucu ödenmesi gereken kısmı da kapsayacaktır[394].

Adlî yardım, Türk hukuk sisteminde kural olarak yargılama ve takip giderlerinden geçici bir muafiyet sağlar, zira yargılama ve takip sonucu haklılık durumuna göre haksız olan taraftan söz konusu giderler tahsil edilir (HMK m. 339/1)[395]. İstisnai olarak hâkime adlî yardımdan yararlanan kimsenin açıkça mağduriyetine sebep olacağı anlaşılırsa yargılama giderinden muaf tutabilme yetkisi verilmiştir (HMK m. 339/2)[396].

2.1.6.2.2. Yargılama ve Takip Giderleri için Teminat Göstermekten Muafiyet

Kanun koyucunun adlî yardımın kapsamına dahil ettiği bir diğer husus, yargılama ve takip giderleri için teminat göstermekten muafiyet halidir (HMK m. 335/1-b). Kanun tarafından teminat gösterilmesinin zorunlu olduğu kimi hallerde adlî yardımdan faydalanan kimse, bu durumdan bazen kanun tarafından açıkça muaf tutulmuştur; bazense yukarıda ifade ettiğimiz HMK m.335/1-a'daki genel hüküm gereği hâkim tarafından muaf tutulabileceği öngörülmektedir[397].

Türk hukukunda teminata ilişkin düzenlemeler bazı hallerde Türk vatandaşları için (HMK m.84) bazı hallerde de yabancılar için (MÖHUK m.48) ihdas edilmiştir[398] . HMK m.84'e göre bazı durumlarda Türk vatandaşlarının dava açmaları halinde davalı tarafın muhtemel yargılama giderleri için teminat gösterilmesi gerektiği hüküm altına alınmıştır. İlgili kanun maddesi:

---

[393] **Taşkın**, s.421; **Kılınç** (tez), s.248, dn.281.
[394] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2431, dn.101.
[395] **Rüzgaresen**, s.164; **Bilge/Önen**, s.348; **Karafakih**, s.273.
[396] Doktrinde adli yardımın geçici muafiyet sağlaması bazı yazarlarca eleştirilmiş ekonomik anlamda yetersiz bireylerin davayı kaybetme riskini göze alamayacağı, bu doğrultuda hak arama özgürlüğünün sağlanamayacağı ifade edilmiştir. Hatta *Yılmaz'a* göre söz konusu muafiyet kesin muafiyete dönüştürülmelidir (**Yılmaz**, Ejder: "Hukuk Davaları Bakımından Adalet Hizmetlerinin İyileştirilmesi İhtiyacı ve Yapılması Gerekenler", s.59; **Rüzgaresen**, s.164-165).
[397] **Kılınç,** (tez), s.255.
[398] **Kılınç** (tez)**,** s.250-251.

"a) Türkiye'de mutad meskeni olmayan Türk vatandaşının dava açması, davacı yanında davaya müdahil olarak katılması veya takip yapması.

b) Davacının daha önceden iflasına karar verilmiş, hakkında konkordato veya uzlaşma suretiyle yeniden yapılandırma işlemlerinin başlatılmış bulunması; borç ödemeden aciz belgesinin varlığı gibi sebeplerle, ödeme güçlüğü içinde bulunduğunun belgelenmesi".

Söz konusu durumun istisnası niteliğindeki HMK m.85'te ise davacının adlî yardımdan faydalanması halinde teminat göstermek zorunda olmadığı hüküm altına alınmıştır. Ancak zaten HMK m.335/1-b ile söz konusu düzenleme açıkça ifade edilmiştir. Bu sebeple HMK m.85'te yer alan düzenleme HMK m.335/1-b'nin tekrarı niteliğinde olduğundan gerekli olmadığı kanaatindeyiz.

Kanun koyucu tarafından açıkça muafiyet öngörülen diğer haller ise; HMK m.392'de yer alan ihtiyati tedbir talep edenin teminat gösterme yükümlülüğünün adlî yardımdan faydalanan bakımından aranmaması[399], İİK m.36'da yer alan icranın geri bırakılması kararı için teminat gösterme yükümlülüğünün adlî yardımdan faydalanan bakımından aranmaması (İİK m.36/2) ve İİK m.159/2'de yer alan iflas talebinde bulunan alacaklının mahkemeden koruma tedbiri alınmasını istemesi halinde borçlunun adlî yardımdan faydalanan olması durumunda teminat gösterme mecburiyetinin olmadığına ilişkin hükümlerdir[400].

Yukarıda sayılan haller haricinde kanunda teminat gösterilmesinin gerekli olduğu bazı durumlarda ise HMK m.335/1-a'daki genel hüküm gereği adlî yardımdan yararlanan bakımından teminat şartının olmadığı doktrinde kabul edilmektedir[401].

Bu durumda eski hale getirme talebinde yargılamanın ertelenmesi veya icranın geri bırakılması kararı verilebilmesi için (HMK m. 99), davanın ıslahı halinde ıslah sebebiyle geçersiz hale gelen işlemler için gerçekleştirilen yargılama giderleri ve karşı tarafın uğradığı veya uğrayabileceği zararları tazmin için (HMK m.178/1) öngörülen teminat şartı, HMK m. 335/1-a gereği adlî yardımdan faydalanan bakımından aranmayacaktır[402].

---

[399] **Atalay** (tez), s.89.
[400] **Kılınç** (tez), s.253,254.
[401] **Kılınç** (tez), s.255.
[402] **Kılınç** (tez), s.253; **Atalay** (tez), s.89.

2.1.6.2.3. Dava ve İcra Takibi Sırasında Yapılması Gereken Tüm Giderlerin Devlet Tarafından Avans Olarak Ödenmesi

Adlî yardım kapsamına alınan bir diğer husus, dava ve icra takipleri sırasında yapılan giderlerin devlet tarafından avans olarak karşılanmasıdır. Kanun koyucu tarafından kullanılan "*avans*" kelimesi, bilinçli olarak seçilmiş olup adlî yardımın geçici muafiyet oluşunu vurgulamaktadır[403].

Geçici olarak muafiyet sağlanan giderler; HMK'da dava şartları arasında sayılan gider avansı (HMK m.114/1-g) ve mahkemeye sunulacak delile ilişkin avansı (HMK m.324/1) ifade etmektedir. Söz konusu muafiyet ile kanun tarafından giderlerin yatırılmamasına bağlanan sonuç adlî yardımdan faydalanan bakımından geçerli olmayacaktır[404]. Bu muafiyet sağlanan giderlerin yanı sıra iflas avansının da adlî yardım kapsamına dahil edilmesi gerektiği görüşündeyiz[405].

Yargılama ve takip esnasında yapılan giderlere ilişkin muafiyetin miktarı ise hâkim tarafından belirlenmelidir zira gerek usûl ekonomisi ilkesi (HMK m. 30) gereği gerekse söz konusu muafiyetin kötüye kullanılmasının önüne geçmek amacıyla hâkim sadece yargılama ve takip için gerekli giderlerin avans olarak karşılanmasına karar vermelidir[406]. Doktrinde *Belgesay*, adlî yardımın kapsamının sadece giderler için avans verilmesi ile sınırlı olması gerektiğini savunmakta, bu hususu şu şekilde ifade etmektedir: *"Bir kimsenin fakirliği devlete lüzumsuz masraf yapılmasını haklı göstermez*".[407]

2.1.6.2.4. Davanın Avukat ile Takibi Gerekiyorsa Ücreti Sonradan Ödenmek Üzere Bir Avukat Temini

Yukarıda detaylıca ifade ettiğimiz üzere hukukumuzda ihtiyari avukatla temsil zorunluluğu bulunmaktadır[408]. HMK m. 79/2'de tarafın duruşmada uygun olmayan tutum

---

[403] **Kılınç** (tez), s.256; **Atalay**, Adli Yardım Kararı, s.43.
[404] **Kılınç** (tez), s.256-267; ancak söz konusu muafiyet ancak dava açılmadan önce adli yardım talep edilmesi halinde uygulanabilecektir zira gider avansı dava şartı olup yokluğu halinde dava usûlden reddedilecektir.
[405] Nitekim bazı yerel mahkeme kararlarında iflas avansının da adlî yardım kapsamına dahil edildiği görülmektedir; bkz. İstanbul Anadolu 2. Asliye Ticaret Mahkemesi 2019/624 E. 2023/258 K.
[406] **Atalay** (tez), s.91; **Kılınç** (tez), 259.
[407] **Belgesay**, Şerh, s.285.
[408] Bkz. Yuk. 1. Bölüm, 1.1.4.3 Avukatla Temsil Zorunluluğu ile İlişkisi başlığı.

ve davranışlarda bulunması ve HMK m. 80'de tarafın davayı takip edecek yeterlilikte bulunmaması hallerinde hâkim, tarafın avukatla temsil edilmesini takdir edebilecektir.

Hukukumuzda avukatla temsil zorunluluğu kabul edilmediğinden hâkim sadece yukarıda sayılan istisnai düzenlemelerin mevcudiyeti halinde adlî yardımdan faydalanan tarafın HMK m.335/1-ç'de yer alan düzenleme gereği avukatla temsil edilmesine karar verebilir[409]. HMK'ya göre avukat temini mümkün olmasa da adlî yardım talep eden kimseye Avukatlık Kanunu'nda yer alan düzenlemelere göre barodan avukat temin edilebilir[410]. Zorunlu temsilin varlığı halinde ise hâkim, ilgili barodan avukat görevlendirilmesi talebinde bulunur[411]. Baro da bu karar doğrultusunda davaya bir avukat tayin etmekle yükümlüdür[412].

2.1.7. Adlî Yardımın Sona Ermesi

2.1.7.1. Adlî Yardımı Sona Erdiren Nedenler

2.1.7.1.1. Adlî Yardımdan Yararlanan Kişinin Taraf Ehliyetinin Sona Ermesi

Adlî yardım kararının kişisel nitelikte olması sebebiyle yukarıda ifade edildiği üzere sadece lehine adlî yardım kararı verilen kimse faydalanabilir[413]. Bu sebeple adlî yardımdan faydalanan gerçek kişinin ölümü halinde adlî yardım kararı da hükümsüz kalır[414]. Adlî yardımdan faydalanan kimsenin gaipliğine karar verilmesi ve kararın kesinleşmesi halinde veya ölüm karinesi sonucu ölmüş sayılması hallerinde de kişiliğin sona erdiği kabul edildiğinden adlî yardım sona erecektir[415].

---

[409] **Kuru/Arslan/Yılmaz**, s.859, dn.56;
[410] Nitekim uygulamada da avukatla temsil zorunluluğu bulunmadığından baroların avukat görevlendirmelerinin büyük çoğunluğu bu şekilde yapılmaktadır (**Yaşar**, s.2024).
[411] **Kılınç** (tez), s.262.
[412] **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2432; **Yaşar**, s.2024.
[413] **Atalay** (tez), s.99; **Kılınç** (tez), s.273.
[414] **Kabakçıoğlu**, s.384.
[415] **Kılınç** (tez), s.273.

Ancak söz konusu durumun istisnası olan HMK m.55'teki hüküm gereği[416] hâkimin talep üzerine davaya kayyım atadığı durumda adlî yardım kararı etkisini sürdürecektir[417].

Kanunda istisnai olarak adlî yardımdan yararlanabilecek olan tüzel kişiler hakkında da aynı durum geçerlidir, tüzel kişiliklerinin sona ermesi halinde adlî yardım kararı da kendiliğinden sona erer[418].

2.1.7.1.2. İradi Taraf Değişikliği, Dava veya Takibin Sonuçlanması

Dava konusunun devri Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 125.maddesinde düzenlenmiş olup devrin davacı veya davalı tarafından yapılmasına Kanun tarafından farklı sonuçlar bağlanmıştır[419]. Davalı tarafın dava konusunu üçüncü kişiye devretmesi halinde davacıya seçimlik haklar tanınmıştır. Davacı, davasını dava konusunu devralan kişiye karşı yöneltebileceği gibi davasını devredene karşı tazminat davası olarak devam ettirebilecektir. Bu durumda davalı, adlî yardımdan faydalanıyorsa ve davacı, davasını üçüncü kişiye yöneltirse adlî yardımdan yararlanan dava dışı kalacağından adlî yardım da sona erecektir[420].

Davacı tarafın dava konusunu devretmesi halinde ise davayı devralan kimse davacı yerine geçerek davaya devam eder. Bu durumda davacı adlî yardımdan faydalanıyorsa yine dava dışı kalacağı için adlî yardım da son bulacaktır[421].

Her iki durumda da karşı tarafın davayı kazanması halinde, adlî yardımdan faydalanıp dava dışı kalan taraf da yargılama giderlerinden müteselsilen sorumlu olacaktır (HMK m.125/1-a, 125/2, 2.cümle).

2.1.7.1.3. Adlî Yardım Kararının Kaldırılması

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 338. maddesinde bazı şartların varlığı halinde adlî yardımın, kararı veren hâkimin kararı ile kaldırabileceği hüküm altına alınmıştır. Kanun

---

[416] HMK m.55: "*Taraflardan birinin ölümü hâlinde, mirasçılar mirası kabul veya reddetmemişse, bu hususta kanunla belirlenen süreler geçinceye kadar dava ertelenir. Bununla beraber hâkim, gecikmesinde sakınca bulunan hâllerde, talep üzerine davayı takip için kayyım atanmasına karar verebilir.".*
[417] **Kabakçıoğlu**, s.384; **Atalay** (tez), s.100; **Kılınç** (tez), s.274.
[418] **Atalay** (tez), s.100; **Kılınç** (tez), s.274.
[419] Detaylı bilgi için bkz. **Börü**, Levent: Dava Konusunun Devri, s.339 vd.; 356 vd.
[420] **Atalay** (tez), s.100.
[421] **Atalay** (tez), s.100.

maddesinde adlî yardımdan faydalanan kimsenin ekonomik durumu hakkında kasten veya ağır kusuru ile yanlış bilgi verdiğinin ortaya çıkması halinde veya ekonomik durumunun yeteri derecede iyileştiği anlaşılırsa adlî yardım kararının kaldırılabileceği düzenlenmiştir. Hâkim tarafından verilen adlî yardımın kaldırılmasına ilişkin kararla adlî yardım sona erecektir[422].

Nitekim adlî yardım kararı, adlî yardımdan faydalanan kimseye geçici bir muafiyet sağladığından kararın kaldırılması ile birlikte yargılamaya devam edilebilmesi için gereken yargılama giderlerinin kesin süre içinde tamamlanması gerekir[423].

Söz konusu karar, hâkim tarafından re 'sen verilebileceği gibi karşı tarafın talebi üzerine ön sorun olarak ele alınıp incelenebilir[424].

Kanun koyucu hâkime adlî yardım kararını re' sen kaldırma yetkisi tanımış olmasına karşın adlî yardımdan yararlanan kimseye bu konuda herhangi bir itiraz hakkı tanımamıştır. Ancak bu durum adlî yardımdan yararlanan kimsenin hak arama özgürlüğünün kısıtlanması sonucunu doğurabilecektir. Nitekim adlî yardım kararının kaldırılması şartlarından "*ekonomik durumunun yeteri derecede iyileştiğinin anlaşılması*" hali, oldukça muğlak olup her hâkim tarafından farklı yorumlanabilir. Bu sebeple hak arama özgürlüğünün zedelenmemesi için hâkimin adlî yardım kararını re' sen kaldırmasına ilişkin hükmün itiraza tabi olması gerektiği kanaatindeyiz.

2.1.7.2. Adlî Yardım Kararı Sonucu Ertelenen Yargılama ve Takip Giderlerinin Tahsili

Adlî yardım kararı kapsamında sağlanan muafiyetler geçici niteliktedir. Bu sebeple yargılama veya takibin sona ermesi ile birlikte adlî yardım da sonlanacağından, muaf tutulan yargılama giderlerinin ve devletçe ödenen avansların, yargılama veya takip neticesinde haksız çıkan taraftan tahsili gerekir[425].

Mülga HUMK döneminde 471. maddede adlî yardımdan faydalanan kimsenin yargılama veya takip sonucu haksız çıkması durumu düzenlenmemiş sadece karşı tarafın haksız

---

[422] **Atalay** (tez), s.101.
[423] **Bilge/Önen**, s.348; **Taşkın**, s.846; Yargıtay 10. HD 2021/6222 E. 2021/9697 K.; Yargıtay 10 HD 2021/110 E. 2021/5772 K.; Yargıtay11. HD 2020/2827 E. 2021/1012 K.
[424] **Ansay**, s.179; **Bilge/Önen**, s.348.
[425] **Atalay** (tez), s.104.

çıkmasının sonuçlarına yer verilmişti[426]. Söz konusu durum da doktrinde tartışmalara sebebiyet vermekte idi. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun kabulü ile birlikte doktrinde de "kanun boşluğu" olarak ifade edilen bu belirsiz durum 339. madde ile netlik kazanmıştır[427]. Çalışmamızda her iki durumu da çeşitli ihtimaller dahilinde inceleyeceğiz.

2.1.7.2.1. Adlî Yardımdan Faydalanan Kimsenin Yargılama, Takip veya Talep Sonucunda Haklı Çıkması

Adlî yardımdan faydalanan kimsenin davasında veya takibinde lehine karar verilerek haklı olduğu anlaşılırsa, adlî yardım kararı ile ertelenen giderler ve ödenen avanslar karşı taraftan tahsil edilir (HMK m.339/1)[428]. Karşı taraftan tahsil edilecek alacak bir kamu alacağı olduğundan tahsil, 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usûlü Hakkında Kanun hükümlerine göre sağlanacaktır[429].

Adlî yardımdan faydalanan kimse bir yargılama veya takipte değil de çekişmesiz yargı işi niteliğinde bir talepte bulunması halinde ise yargılama giderinin yükletilebileceği bir "karşı taraf" olmadığından ertelenen giderler veya avanslar hazinenin üzerinde bırakılacaktır[430].

2.1.7.2.2. Adlî Yardımdan Faydalanan Kimsenin Yargılama, Takip veya Talep Sonucunda Haksız Çıkması

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere mülga HUMK döneminde adlî yardımdan faydalananın yargılama, takip veya talebi sonucunda haksız çıkması halinde ertelenen yargılama gideri ve devletçe ödenen avansların kimden tahsil edileceğine ilişkin açık bir düzenleme yer almamakta idi. HMK'nın 339. maddesinin birinci fıkrasında ise haksız çıkan tarafın

---

[426] **Reisoğlu**, s.65.
[427] **Atalay** (tez), s.107; **Reisoğlu**, s.65; **Taşkın**, s.847.
[428] Ancak bunun için davanın veya takibin esasa ilişkin nedenlerle kabulü şarttır, zira adlî yardımdan yararlanan kimsenin iddia ve savunmalarının temelini oluşturan maddi vakıaların doğruluğuna mahkemece kanaat getirilmelidir (**Kılınç** (tez), s.279).
[429] **Reisoğlu,** s.71.
[430] **Kılınç** (tez), s.280.

sorumluluğunu düzenlemiş ancak adlî yardımdan faydalanan bakımından bir ayrım yapmamıştır[431].

Söz konusu durumu Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun üçüncü bölümde yer alan davaya son veren taraf işlemleri bakımından da ele alırsak;

Adlî yardımdan faydalanan, yargılama sırasında davacı tarafta yer alıp davasından feragat etmesi halinde HMK m.312 gereğince davada aleyhine hüküm verilmiş gibi yargılama giderlerinden sorumlu olur. Aynı durum adlî yardımdan faydalananın davalı tarafta yer alırken davayı kabul etmesi halinde de geçerlidir. Ancak HMK m. 312/2'de yer alan "*davalının davanın açılmasına kendi hâl ve davranışıyla sebebiyet vermemiş ve yargılamanın ilk duruşmasında da davacının talep sonucunu kabul etmiş yargılama giderlerinden sorumlu tutulmayacaktır"* hükmü gereği yargılama giderlerinden sorumlu tutulmayacaktır[432].

Tarafların sulh olmaları halinde ise hâkim sulh sözleşmesine bakmalı, yargılama giderlerine ilişkin taraflarca karşılaştırılmış bir hüküm varsa aynen uygulamalı yoksa tarafların davadaki haklılık durumunu gözeterek yargılama giderlerini taraflar arasında paylaştırmalıdır[433].

Yukarıdaki açıklamalarımızın yanı sıra, kanun koyucu adlî yardım kurumunun niteliği gereği ve madde gerekçesinde belirtildiği üzere yargılama giderlerinin ve devletçe ödenen avansların tamamının derhal tahsil edilmesinin sosyal devlet anlayışı ile bağdaşmaması sebebiyle hâkime en çok bir yıl içinde eşit taksitler halinde ödenmesine karar verebileceği konusunda takdir yetkisi tanımıştır[434].

Yine sosyal devlet anlayışı doğrultusunda 6459 sayılı Kanun'un 24. maddesi ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 339. maddesine eklenen fıkra ile ertelenen yargılama giderleri ve devletçe ödenen avansın, adlî yardımdan yararlanan tarafça ödenmesinin

[431] **Kılınç** (tez), s.281.
[432] **Atalay** (tez), s.106.
[433] **Kılınç** (tez), s.285.
[434] Bkz. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 339. maddesinin Hükümet Gerekçesi.

kişinin mağduriyetine sebep olacağına hâkim tarafından kanaat getirilirse, ertelenen giderlerden kısmen ya da tamamen muaf tutulmasına karar verilebilecektir[435].

2.1.7.3. Adlî Yardım Kararı Sonucu Atanan Avukatın Ücretinin Ödenmesi

Adlî yardım kararı kapsamında adlî yardımdan faydalanan taraf lehine avukat atanmasına karar verilip barodan görevlendirilen avukatın ücretinin kim tarafından ödeneceği HMK m.340'ta düzenlenmiştir. HMK m. 340'daki düzenleme ile görevlendirilen avukatın ücretinin yargılama gideri olarak doğrudan hazine tarafından ödeneceği hüküm altına alınmıştır[436].

Böylece mülga HUMK dönemindeki görevlendirilen avukatın ücret ve masraflarının, aleyhine hüküm verilen taraftan doğrudan isteneceğine dair hükümden farklı bir düzenleme getirilmiştir[437]. Zira söz konusu düzenleme, görevlendirilen avukatın ücretini tahsilde sorunlara yol açmaktaydı. HMK m.340 ile getirilen düzenlemeyle en azından görevlendirilen avukatın ücretini alıp alamayacağı endişesi bertaraf edilmiştir[438]. Bu doğrultuda hazine tarafından peşin ödenen avukatın ücreti, dava veya takip sonunda haksız çıkan taraftan AAÜT hükümleri uyarınca ödemek mecburiyetindedir[439].

Adlî yardıma ilişkin bir diğer yenilik, 26/11/2021 tarihli ve 31671 sayılı Resmî Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe giren Cumhurbaşkanı Kararı ile Hukuk Muhakemeleri Kanunu ve Avukatlık Kanunu uyarınca görev yapan avukatların aldıkları ücretteki KDV oranının %18'den %8'e indirilmesidir[440]. Söz konusu değişikliğin görevlendirilen avukatlar için teşvik edici olduğu söylenebilir.

---

[435] Bkz. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu 2022/3-273 E. 2022/1394 K.
[436] Söz konusu düzenlemenin gerekçesi kamu hizmeti niteliğinde bir görev yürüten avukatın en azından ücretini endişesiz bir şekilde tahsil edebilmesi olarak ifade edilmiştir (**Yılmaz**, Şerh, s.3227).
[437] **Postacıoğlu/ Altay**, s.961.
[438] **Postacıoğlu/ Altay**, s.961.
[439] **Kılınç** (tez), s.288.
[440] Bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211126-3.pdf , 18.02.2023.

2.2. DİĞER KANUNLARDA YER ALAN ÖZEL DÜZENLEMELER

2.2.1. HUAK Kapsamında Adlî Yardım

Adalet Bakanlığı tarafından oluşturulan "Yargı Reformu Strateji Belgesi" ve "Stratejik Plan"[441] kapsamında belirlenen politikalardan biri de hukuk uyuşmazlıklarının dostane yöntemlerle çözümlenmesine yönelik olup özellikle arabuluculuğun yaygınlaştırılması amaçlanmaktadır[442]. Bu doğrultuda arabuluculuğa ilişkin bir dizi çalışma gerçekleştirilmiştir; bakanlık bünyesinde yeni teşkilat düzenleri ihdas edilmiş, mevzuatta köklü değişiklikler yapılmıştır ve halen bakanlık nezdinde çalışmalar devam etmektedir.

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere gerek mevzuatta gerek çeşitli uygulamalarla arabuluculuk, hukukumuzda bir gelişim süreci içinde ilerleyerek benimsenmiştir[443]. Bu kapsamda arabuluculuğa ilişkin en esaslı düzenleme, 22 Haziran 2012 tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu ile gerçekleştirilmiştir[444].

6325 sayılı Kanun'un üçüncü maddesinde "*Taraflar, arabulucuya başvurmak, süreci devam ettirmek, sonuçlandırmak veya bu süreçten vazgeçmek konusunda serbesttirler*" şeklindeki ifade ile arabuluculuğun hukukumuzda iradi olduğu hüküm altına alınmıştır. Ancak 7036 sayılı İş Mahkemeleri Kanunu ile birlikte dava şartı olarak zorunlu arabuluculuk kurumu hukuk sistemimize girmiştir[445]. Dava şartı olarak zorunlu arabuluculuğa ilişkin esaslı düzenleme ise 7155 sayılı kanunun 23. maddesi ile eklenen HUAK m. 18/A ile gerçekleştirilmiştir.

Konunun çalışmamız bakımından önemi ise 7036 sayılı Kanun'un 21. maddesi ile 6325 sayılı Kanun'un 13. maddesine eklenen üçüncü fıkra ile adlî yardım kurumunun arabuluculuk kurumunda da uygulanabilir hale gelmesidir. Eklenen fıkranın incelemesine

---

[441] Bkz. https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/27102020154519Stratejik%20Plan%20(2019-2023)%2023.10.2020.pdf, https://yargireformu.adalet.gov.tr/Resimler/yrs.pdf , (E.T.:01/12/2022).

[442] **Kurt Konca**, Nesibe: Arabuluculuk Sürecinde Adli Yardım Taleplerinde Görevli Merciye İlişkin Bir Değerlendirme, s.232.

[443] **Dost**, Süleyman: Arabuluculuk Ücret ve Masrafları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, s.450.

[444] **Yazıcı Tıktık**, Çiğdem: Arabuluculukta Gizliliğin Korunması, s.9

[445] **Erdoğan**, Ersin/ **Erzurumlu**, Nurbanu: Hukuk Uyuşmazlıklarında Türkiye'nin Arabuluculuk Tecrübesi ve Zorunlu Arabuluculuk Taslağı, s.35; **Azaklı Arslan**, Betül: Medeni Usûl Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk, s.32; Zorunlu arabuluculuğa ilişkin detaylı bilgi için bkz. **Azaklı Arslan**, s.29 vd.

geçmeden önce arabuluculuk faaliyetinde adlî yardım kurumunun uygulanabilirliğine ilişkin görüş ve değerlendirmelere, arabuluculuğun niteliğine de değinmek suretiyle yer vermek konunun anlaşılabilmesi açısından uygun olacaktır.

Doktrinde *Kılınç'*a göre arabuluculukta adlî yardım kurumunun uygulanabilirliği bulunmamaktadır[446]. Zira arabuluculuğun hukukumuzdaki uygulama alanı sınırlı, aynı zamanda ihtiyaridir. Arabuluculuk faaliyeti sırasında ekonomik olarak yetersiz olan taraf, adlî yardımdan faydalanıp bir sonuç elde edemediğinde uyuşmazlık yine devlet yargısı yoluyla çözülecektir[447]. Bu sebeple *Kılınç*'a göre adlî yardımın arabuluculuk faaliyetinde uygulanması, usûl ekonomisi ilkesine (HMK m.30) aykırılık teşkil etmenin yanı sıra hukukumuzda ihtiyari arabuluculuk düzenlendiğinden elzem nitelikte değildir[448].

Özbek ise arabuluculukta adlî yardım kurumunun uygulanmasının arabuluculuğun yaygınlaşmasına imkân sağlaması bakımından önem arz ettiğini savunmaktadır[449]. Ekonomik anlamda yetersiz bireyin bu imkândan faydalanamamasının da kanun önünde eşitlik ilkesine (AY m. 10) aykırılık teşkil edeceğini ifade etmiştir[450]. Yazara göre adlî yardımın yanı sıra arabulucuların zorunlu olarak belirli saatte ücretsiz arabuluculuk yapılmasını öngören bir düzenleme yapılması gerekmektedir[451].

Dost'a göre arabuluculuk ücret ve masraflarında adlî yardım hükümlerinin uygulanabilirliğine ilişkin bir hükmün bulunmaması, arabuluculuk kurumunun geleceği bakımından olumsuz bir durum teşkil etmekte idi[452]. Yazar, söz konusu durumu Ceza Muhakemeleri Kanunu'nda düzenlenen uzlaşma faaliyetinin ücret ve masraflarının devlet tarafından karşılanması ile değerlendirerek özel hukuk bakımından da bu durumun teşvik edici olduğunu ifade etmiştir[453].

Dür de Ceza Muhakemeleri Kanunu'ndaki uzlaştırmaya ilişkin benzer hükümlerin arabuluculuk kurumunda da uygulanması gerektiğini, arabuluculuk ücret ve masraflarının

---

[446] **Kılınç** (tez), s.189.
[447] **Kılınç** (tez), s.189.
[448] Yazarın görüşü hakkında detaylı bilgi için bkz. **Kılınç** (tez), s.188-190.
[449] **Özbek**, Serdar: Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesinin Tahlili, s.1146.
[450] **Özbek**, Serdar: Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi, s. 1146-1147.
[451] **Özbek**, Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi, s.1148; **Özbek**, Serdar: Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s.1661.
[452] **Dost**, s.471.
[453] **Dost**, s.471.

taraflarca karşılanıyor olmasının arabuluculuğun yaygınlaştırılması bakımından da olumsuzluk teşkil edeceğini ifade etmiştir[454].

Akyol Aslan'a göre ise yargısal nitelikte olmasa da uyuşmazlığın yargı yoluyla çözümüne göre daha avantajlı olan arabuluculuk kurumundan ekonomik bakımdan yetersiz olan kişinin arabuluculuk ücret ve masraflarını yatıramaması sebebiyle faydalanamaması hem usûl ekonomisi ilkesine aykırılık teşkil eder hem de bireyler arasında eşitsizlik yaratır[455]. Nitekim taraflar arabuluculukta yargı yoluna başvurmadan tarafsız üçüncü kişinin bulunduğu arabuluculuk müzakerelerinde iletişim kurarak yargı yoluna başvurmadan uyuşmazlığı çözme imkânına sahiptirler[456]. Yazara göre ekonomik anlamda yetersiz bireylerin ellerinden bu hak alınmamalıdır[457].

Kanaatimize göre de yargısal nitelik taşımayan arabuluculukta[458] adlî yardımın uygulanabilirliğine ilişkin HUAK'ta yer alan düzenleme yerinde olmuştur. Zira dava şartı olarak zorunlu arabuluculuk kurumu, hukukumuza girmemiş olaydı dahi ekonomik anlamda yetersiz olan bireylere arabuluculuğun sağladığı avantajlardan faydalanma hakkı tanınmalı idi. HUAK m. 18/A'da düzenlenen dava şartı olarak arabuluculuk başlıklı maddenin 11. fıkrasında yer alan taraflardan birinin veya her ikisinin arabuluculuk toplantısına katılmamasının yaptırımı da gözetildiğinde[459] adlî yardımın HUAK'ta uygulanabilirliğine ilişkin düzenlemeyi mutlak kılmıştır.

Zira dava şartı olarak zorunlu arabuluculuğun hukuk sistemimizde kabulü ile birlikte tarafların arabuluculuk ücreti bakımından adlî yardımdan faydalanabileceğine ilişkin hüküm, aynı kanun kapsamında kabul edilmiştir[460]. Kanun koyucu ekonomik anlamda yetersiz olan tarafın arabuluculuk ücretini karşılayamaması sebebiyle hak arama

---

[454] **Dür**, Orhan: Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, s.402.
[455] **Akyol Aslan**, s.86,89.
[456] **Akyol Aslan**, s.87.
[457] **Akyol Aslan,** s.87.
[458] Arabuluculuk kurumunun niteliği hakkında detaylı bilgi için bkz. **Ildır**, Gülgün: Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s.28 vd; **Dür**, s.9 vd; **Yazıcı Tıktık**, s.3 vd; **Taşpolat Tuğsavul**, Melis: Türk Hukukunda Arabuluculuk, s.26 vd; **Tanrıver**, Süha: Arabuluculuk Kurumuna Hukuki ve Sosyolojik Bir Bakış, s.71 vd.
[459] HUAK m.18/A f. 11: "*Taraflardan birinin geçerli bir mazeret göstermeksizin ilk toplantıya katılmaması sebebiyle arabuluculuk faaliyetinin sona ermesi durumunda toplantıya katılmayan taraf, son tutanakta belirtilir ve bu taraf davada kısmen veya tamamen haklı çıksa bile yargılama giderinin tamamından sorumlu tutulur. Ayrıca bu taraf lehine vekâlet ücretine hükmedilmez. Her iki tarafın da ilk toplantıya katılmaması sebebiyle sona eren arabuluculuk faaliyeti üzerine açılacak davalarda tarafların yaptıkları yargılama giderleri kendi üzerlerinde bırakılır".*
[460] **Erdoğan/Erzurumlu**, s.48.

özgürlüğünün (AY m.36, AİHS m.6) kısıtlanmasının önüne geçmeye çalışmıştır[461]. Yine söz konusu hüküm, hukukumuzda arabuluculuğun teşviki ve yaygınlaştırılması bakımından önemli bir adım olarak nitelendirilebilir[462].

Nitekim karşılaştırmalı hukukta da görüleceği üzere birçok ülkede arabuluculuk faaliyetinde adlî yardım hükümleri uygulanmaktadır[463].

2.2.1.1. HUAK m.13/3 Hükmünün Değerlendirilmesi

Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'nun 13. maddesinin üçüncü fıkrasındaki düzenleme şu şekildedir:

"*Arabuluculuk ücretini karşılamak için adlî yardıma ihtiyaç duyan taraf, arabuluculuk bürosunun bulunduğu yerdeki sulh hukuk mahkemesinin kararıyla adlî yardımdan yararlanabilir. Bu konuda 12/1/2011 tarihli ve 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanununun 334 ila 340 ıncı maddeleri kıyasen uygulanır".*[464]

Söz konusu hükümde adlî yardıma ilişkin detaylı bir düzenleme bulunmamaktadır. Zira kanun koyucu sadece arabuluculukta adlî yardımın kapsamı, görevli ve yetkili mahkemeye ilişkin bir düzenleme yapmış olup bunun dışındaki hususlarda HMK'nın adlî yardıma ilişkin hükümlerinin kıyasen uygulanacağını düzenlenmiştir. Biz de çalışmamız kapsamında HUAK m.13/3'te özel olarak düzenlenen ve HMK'nın adlî yardıma ilişkin hükümlerinin kıyasen nasıl uygulanacağı konusunda açıklamalarda bulunacağız.

2.2.1.2.Arabuluculukta Adlî Yardımın Kapsamı

Kanun koyucu arabuluculukta adlî yardımın kapsamını arabuluculuk ücreti ile sınırlamıştır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 335. maddesinde yer alan adlî yardımın kapsamının düzenlendiği hükümden adli yardıma ilişkin oldukça dar bir düzenleme

---

[461] **Erdoğan/Erzurumlu,** s.49.
[462] **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s.1660; **Taşpolat Tuğsavul,** s. 149
[463] Örnek olarak Almanya ve Japonya'da dava açıldıktan sonra arabuluculuk faaliyeti sırasında adli yardım sağlanabilirken Avusturya ve İngiltere gibi bazı ülkelerde ise uyuşmazlığın niteliğine göre adli yardım hükümlerinden faydalanabilmektedir (Detaylı bilgi için bkz. **Dost**, s.472-473; **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s.1228-1229; **Kekeç**, Elif Kısmet: Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, s. 221).
[464] Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği'nin 15. maddesinin 3. fıkrası ile bu husus tekrarlanmıştır.

olduğu söylenebilir[465]. Ancak arabuluculuk faaliyeti ile yargılama sırasında yapılan masraf ve giderler düşünüldüğünde kapsamın daralması da gayet olağandır[466].

Arabuluculukta adlî yardımın kapsamına ilişkin bir diğer düzenleme 02.06.2018 tarihinde Resmî Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği'dir. Yönetmeliğin 15. maddesinin üçüncü fıkrasında HUAK m.13/3 hükmü yinelenmiş, dört ve beşinci fıkraları ise şu şekilde kaleme alınmıştır:

"(4) Üçüncü fıkra kapsamında arabuluculuk hizmeti verilmesi hâlinde arabulucunun ücreti Tarifeye göre belirlenir.

(5) Arabuluculuk sürecinde tarafların avukatlık hizmeti bakımından adlî yardımdan yararlanabilmesi hususunda 19/3/1969 tarihli ve 1136 sayılı Avukatlık Kanununun 176 ilâ 181 inci maddeleri uygulanır".

Dördüncü fıkra ile doktrinde arabuluculuk ücretinin HUAK m.7/2'ye göre taraflarca belirlenmesi halinde adlî yardım kapsamına dahil edilip edilemeyeceğine ilişkin tartışmalı hususa açıklık getirilmiştir[467]. Kanun koyucu HUAK m.7/2 kapsamında taraflara getirdiği ücret belirleme serbestisini adlî yardım kapsamında sınırlamıştır. Söz konusu düzenlemenin yerinde olduğu ve bu durumun kötüye kullanmasının (TMK m. 2) önüne geçtiği kanaatindeyiz[468].

Yine yönetmelikteki beşinci fıkra ile adlî yardım kapsamına HMK m.335/1-ç'de yer alan avukat teminine ilişkin bendin dahil edilmediği ancak 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nda yer alan adlî yardıma ilişkin hükümlerin uygulanabileceği düzenlenmiştir. Kanun ile sadece arabuluculuk ücretinin kapsama alındığı lafzi yorumla anlaşılmasına karşın söz konusu düzenleme ile adlî yardım kapsamı daha net bir şekilde ortaya konulmuştur.

"Ücret ve masrafların istenmesi" başlıklı 7. maddede arabulucunun faaliyet karşılığında ücretin yanı sıra yapmış olduğu masrafları da talep edebileceği, hatta ücret ve masraflar

---

[465] **Akyol Aslan**, s.91.
[466] **Akyol Aslan**, s.91.
[467] Söz konusu tartışma için bkz. **Akyol Aslan**, s.92-93.
[468] Doktrinde *Akyol Aslan* da durumun kötüye kullanılmaması için adli yardım kapsamına alınan ücretin sadece tarifeye göre belirlenen ücret olması gerektiğini savunmaktadır (**Akyol Aslan**, s.93).

için avans isteyebileceği de hüküm altına alınmıştır[469]. Ancak kanunda ve yönetmelikte adlî yardım kapsamına arabulucunun yapmış olduğu masrafların dahil edileceğine ilişkin bir düzenleme yer almadığından, avukat tarafından yapılan masraflar adlî yardım kapsamında değildir[470]. Doktrinde bu husus eleştirilmektedir, *Özbek'*e göre arabuluculuk masraflarının devlet hazinesince karşılanması daha yerinde olacaktır. Nitekim Ceza Muhakemesi Kanunu'nda uzlaştırmacı ücreti ve diğer uzlaştırma giderleri, tercüman giderleri yargılama giderinden sayılmakta ve devlet hazinesince ödenmektedir[471]. Özel hukukta tarafların arabuluculuk faaliyetinin maliyetli olması neticesinde yargılama faaliyetine başvurması halinde, ilk derece ve kanun yolunda gerçekleştirilen giderler düşünüldüğünde hazineye getirilen mali yükün daha ağır olduğu aşikardır[472].

2.2.1.3. Görevli ve Yetkili Mahkeme

Arabuluculukta adlî yardım adlî yardım talebi, arabuluculuk bürosunun bulunduğu yerdeki sulh hukuk mahkemesi 'ne yapılır (HUAK m.13/3, HUAK m. 15/3).

Söz konusu düzenlemeye göre arabuluculuk konusu uyuşmazlığın türü ne olursa olsun ya da uyuşmazlığa ilişkin görülmekte olan bir dava bulunsa dahi adlî yardım talebinde görevli mahkeme sulh hukuk mahkemesidir[473]. Adlî yardım talebinin bir çekişmesiz yargı işi niteliğinde olduğundan bahsetmiştik[474]. HMK m.383'e göre aksine bir düzenleme yoksa çekişmesiz yargı işlerinde görevli mahkemenin sulh hukuk mahkemesi olduğu hüküm altına alınmıştır. Bu bakımdan arabuluculukta adlî yardım talebinde görevli mahkemenin sulh hukuk mahkemesi olarak düzenlenmesinin yerinde bir düzenleme olduğu ve kanun sistematiğine de uygun olduğu düşünülebilir [475].

Dava şartı arabuluculuğun kabul edilmediği hallerde, tarafların arabuluculuğa başvurusu konusunda zaman bakımından bir sınır bulunmamakta olup davanın açılmasından önce veya davanın açılmasından sonra arabuluculuğa başvuru mümkündür[476]. Bu durum, adlî

[469] HUAK m.7/1.
[470] Bu durum ihtiyari arabuluculukta önem arz etmektedir (**Ateş**, Burcu Özge: Arabuluculuk Giderleri, s.71).
[471] Bkz. CMK m.253/22, 324/5; **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1661.
[472] **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1661.
[473] **Kurt Konca**, s.237; **Akyol Aslan**, s.95; **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, 1662.
[474] Bkz. yuk. 2. Bölüm 2.1.5.2.3 Hâkim Tarafından İncelenmesi başlığı.
[475] **Akyol Aslan**, s.95; **Kurt Konca**,240.
[476] **Akyol Aslan**, s.109; **Ateş**, s.74.

yardım talebi bakımından da geçerlidir. Görevli mahkeme ise her iki durumda da sulh hukuk mahkemesidir. Yani yargılamanın devamı sırasında adlî yardımdan faydalanan taraf için arabulucuya başvuruda arabuluculuk ücreti bakımından yeni bir adlî yardım kararı gerekmektedir. Bu kararın da görülmekte olan davada görevli mahkemeden değil, HUAK m.13 uyarınca arabuluculuk bürosunun bulunduğu yerdeki sulh hukuk mahkemesinden verilmesi gerekir[477]. Zira yargılama esnasında verilen adlî yardım kararı, arabuluculuk ücreti bakımından talep edilen adlî yardım kararını kapsamaz[478]. Bu doğrultuda doktrinde HMK'daki adlî yardım kapsamının genişletilerek; görülmekte davalarda arabuluculuğa başvurulması halinde, davanın görüldüğü mahkemeden alınan adlî yardım kararına arabuluculuk ücretinin de dahil edilmesi gerektiği savunulmaktadır[479].

Davanın görüldüğü mahkemenin asıl uyuşmazlığın yanı sıra daha tali nitelikteki uyuşmazlıkların çözümü bakımından da doğal olarak görevli olduğu kabul edilmektedir[480]. Buna örnek olarak da HMK m. 390/1 hükmünde ihtiyati tedbirin davanın açılmasından sonra talep edilmesi halinde davanın görüldüğü mahkemeden talep edilmesi hali ve HMK m. 401/4'te yer alan delil tespitinin davanın açıldıktan sonra talep edilmesi halinde davanın görüldüğü mahkemenin görevli olduğuna ilişkin hükümler gösterilebilir[481]. HUAK m. 18/2'de yer alan icra edilebilirlik şerhinin verilmesinde görevli mahkemenin düzenlendiği hükümde de benzer bir düzenleme yer almaktadır[482]. Açıklanan sebeplerle hem medenî usûl hukukumuzda hâkim olan ilkelerden usûl ekonomisi ilkesi (HMK m.30) gereği hem de HMK ve HUAK'ta yer alan düzenlemelerle uyum içinde olması bakımından yargılama sırasında arabuluculuğa başvuru halinde görevli mahkemenin davanın görüldüğü mahkeme olması gerekmektedir. Zira hem usûl ekonomisi (HMK m.30) gereği hem de çelişik kararların önüne geçilmesi bakımından mevzuatta değişiklik yapılması elzemdir[483]. Zira derdest davada hâkim, yargılama

---

[477] HUAK m.13/1: "*Taraflar dava açılmadan önce veya davanın görülmesi sırasında arabulucuya başvurma konusunda anlaşabilirler. Mahkeme de tarafları arabulucuya başvurmak konusunda aydınlatıp, teşvik edebilir."*

[478] **Kurt Konca**, s.241.

[479] **Kekeç**, s.222; **Kurt Konca**, s.241; **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1663.

[480] **Kurt Konca**, s.242.

[481] **Kurt Konca**, s.242.

[482] **Kurt Konca**, s.242.

[483] **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1662-1663; **Kurt Konca**, s. 241-242; **Ekmekçi**, Ömer/ **Özekes**, Muhammet/ **Atalı**, Murat/ **Seven**, Vural, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk, s.122; **Ateş**, s.75.

giderleri yönünden adlî yardım talebini kabul etmesine karşın şartlarda herhangi bir değişiklik olmamasına rağmen HUAK m.13/3 gereği görevli mahkeme adlî yardım talebinin reddine karar verebilir[484].

HUAK m.13/3'te yer alan HMK'nın adlî yardıma ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanacağına ilişkin hüküm doğrultusunda, arabuluculuk ücreti için adlî yardım talep eden tarafın HMK m. 337/2 kapsamında itiraz hakkı bulunmaktadır[485]. Görevli mahkemenin sulh hukuk mahkemesi olması sebebiyle itiraz, sulh hukuk mahkemesinin birden fazla dairesinin olması halinde numara olarak kendini izleyen daireye, son numaralı daire için birinci daireye, o yerde adlî yardım talebi yapılan hukuk mahkemesinin tek dairesi bulunması hâlinde ise aynı işlere bakmakla görevli en yakın sulh hukuk mahkemesine yapılır[486].

Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'na göre adlî yardım talebinde yetkili mahkeme, arabuluculuk bürosunun bulunduğu yer mahkemesi olarak hüküm altına alınmıştır (HUAK m. 13/3). Arabuluculuk bürosunun ne ifade ettiği ise kanunda tanımlanmamış olup, Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği'nin dördüncü maddesinin birinci fıkrasında arabuluculuk bürosunun "*arabulucunun işlerini yürüttüğü yeri*" ifade ettiği kaleme alınmıştır. Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu m.14 ve Yönetmeliği'nin 16. maddesinde belirtildiği üzere taraflar arabulucuyu kendileri seçerler. Bu doğrultuda yetkili mahkemenin tespitinde tarafların seçimi önem arz etmektedir, zira tarafların arabulucuyu seçmeleri ile birlikte arabuluculuk bürosunun bulunduğu yer belirlenebilecektir[487].

2.2.1.4.Adlî Yardıma İlişkin Hükümlerin Kıyasen Uygulanması

Arabuluculukta adlî yardıma ilişkin yukarıda yer verdiğimiz HUAK m. 13/3 ve Yönetmeliğin 15. maddesinde yer alan hükümler dışında bir düzenlemeye yer verilmemiş, genel hükümlerin kıyasen uygulanacağı düzenlemesi ile yetinilmiştir[488]. Bu doğrultuda HMK'da yer alan düzenlemelerin arabuluculukta ne şekilde uygulanacağı

[484] **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s.1663.
[485] **Akyol Aslan**, s.115; **Kurt Konca**, s.238-239.
[486] **Akyol Aslan**, s.115; **Kurt Konca**, s.238-239.
[487] **Akyol Aslan,** s.96.
[488] **Tanrıver**, s.1101.

doktrin ve içtihatlara bırakılmıştır. Doktrinde ise bu husus eleştirilmekte ve genel hükümlerin tam anlamıyla kıyasen uygulamasının söz konusu olamayacağı savunulmaktadır[489].

Biz de çalışmamızda tekrara düşmemek adına HMK'da yer alan adlî yardıma ilişkin genel hükümlerin arabuluculukta özellikle farklılaştığı durumlara değinerek konuya açıklık getirmeye çalışacağız.

2.2.1.5. Adlî Yardım Koşullarının Kıyasen Uygulanması

Öncelikle adlî yardımdan yararlanma koşulları bakımından değerlendirme yapacak olursak; arabuluculukta adlî yardım değerlendirilirken hâkimin ekonomik anlamda yetersizlik koşuluna öncelikli olarak bakması, talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartı konusunda ise daha esnek davranması gerektiği doktrinde kabul edilmektedir[490]. Bu kabulün temeli ise esasen arabuluculuk faaliyetinin niteliğinden kaynaklanmakta olup, arabuluculuğun bir yargılama olmaması, menfaat odaklı bir süreç oluşu ile ilgilidir[491].Talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartının sulh hukuk hakimince nasıl değerlendirilmesi gerektiği noktasında doktrinde farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Doktrinde *Akyol Aslan*, adlî yardıma başvuran tarafın talebinin ilk bakışta açıkça dayanaktan yoksun olmaması gerektiğini, talep sonucunda menfaat elde edilebilmesinin mümkün olması ya da tarafların anlaşma olasılığının bulunması gerektiğini ileri sürmüştür[492].

Özbek ise tarafların anlaşma olasılığının bir ölçüt olarak kabul edilemeyeceğini zira belirsizliklere yol açabileceğini savunmuş, arabuluculuktaki taleplerin dayanaktan yoksun olmaması, müzakereye elverişli olması halinde kabul edilebileceğini ifade etmiştir[493].

---

[489] **Ekmekçi/ Özekes/ Atalı/ Seven,** s.121; **Ateş**, s.71.
[490] **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1664; **Akyol Aslan**, s.191-192.
[491] **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1664.
[492] **Akyol Aslan**, s.102.
[493] **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1664.

Biz de *Özbek*'in görüşüne katılmaktayız, zira anlaşma olasılığı oldukça muğlak bir ölçüt olacaktır. Arabuluculuğun kapsamı ve niteliği de göz önüne alındığında hâkimin değerlendirme yaparken ekonomik anlamda yetersizlik ölçütünü temel alması gerektiği, talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması koşulunun ise daha esnek değerlendirilmesi gerektiği ve arabuluculuk konusu taleplerin açıkça dayanaktan yoksun olmaması halinde kabul edilebilir olacağı kanaatindeyiz.

2.2.1.6.Adlî Yardım Kararı Sonucu Ertelenen Yargılama Giderlerinin Tahsili

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 339. maddesinin arabuluculuktaki adlî yardımda nasıl uygulanacağı konusunda ihtiyari ve zorunlu arabuluculuk bakımından ikili ayrım yaparak incelemek gerekir[494].

HMK m. 339 hükmünün ihtiyari arabuluculukta uygulama alanı bulunmaz zira ilgili kanun maddesi ile ertelenen yargılama giderlerinin tahsili hüküm altına alınmıştır. Arabuluculukta adlî yardım kapsamına ise sadece arabuluculuk ücreti dahildir[495]. Yine- arabuluculuk bir yargılama faaliyeti niteliğinde olmadığından, haklılık haksızlık şeklindeki bir sonuçtan da bahsedilemez[496].

Dava şartı olarak zorunlu arabuluculuğun öngörüldüğü hallerde ise durum farklılaşacaktır. Farklı ihtimaller dahilinde arabuluculuktan yararlanan kimsenin sorumluluğuna kısaca değinmek gerekirse;

İlk olarak HUAK m. 18/A f.12 gereği "*tarafların arabuluculuk faaliyeti neticesinde anlaşmaları halinde arabuluculuk ücreti aksi kararlaştırılmadıkça taraflarca eşit şekilde karşılanır"*. Doktrinde bir görüş, taraflardan birinin adlî yardımdan faydalanması halinde arabuluculuk ücretinden adlî yardımdan faydalananın muaf olması gerektiğini savunmaktadır[497].

HUAK m. 18/A f. 13' e göre bakanlık bütçesinden ödenen ve yargılama giderinden sayılan ücret, sonradan dava açılması halinde haksız çıkan taraftan tahsil edilecektir. Bu

[494] Bkz. **Akyol Aslan**, s.117-121; **Ekmekçi/ Özekes/ Atalı/ Seven**, s. 122.
[495] **Akyol Aslan**, s.118.
[496] **Akyol Aslan**, s.118; **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1664; **Ekmekçi/ Özekes/ Atalı/ Seven**, s. 122.
[497] **Akyol Aslan**, s. 120.

doğrultuda adlî yardımdan yararlananın davada haksız çıkması halinde aleyhine yargılama giderine hükmedilecek, arabuluculuk faaliyeti esnasında bakanlıkça ödenen ücret de bu kapsama dahil edilecektir[498]. Ancak hâkim, adlî yardıma ilişkin genel hükümlerde olduğu gibi HMK m.339/2 uyarınca yargılama giderinden muafiyet sağlayabilecektir[499].

2.2.2. Avukatlık Hukukunda Adlî Yardım

Yukarıda ifade ettiğimiz üzere, Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 335/1-ç'de yer alan düzenleme gereği ancak bazı hallerde adlî yardımdan yararlanan taraf, avukat yardımından faydalanabilecektir[500]. Dolayısıyla söz konusu hükmün uygulama alanının çok sınırlı olduğunu ifade edebiliriz.

Uygulamada da adlî yardım kapsamında avukat yardımından yararlanma, çoğunlukla 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun 176-181 hükümleri ve Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği'nde yer alan hükümler ile sağlanmaktadır[501]. Söz konusu hükümler, niteliği gereği Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda adlî yardıma ilişkin hükümleri tamamlayıcı niteliktedir[502]. Ancak ifade etmek gerekir ki tamamlayıcı nitelik taşıyan söz konusu düzenlemeler adlî yardım kurumu bakımından büyük öneme sahiptir[503]. Zira hâkimin pasif, taraflarınsa daha aktif rol oynadığı özel hukuk yargılamalarında davanın yürütülmesi bakımından avukatın mesleki bilgisi önem taşımaktadır[504]. Tarafların haklı olmalarına rağmen usûl kurallarını bilmemeleri sebebiyle davayı kaybetme ihtimalleri bulunmaktadır. Bu kapsamda HMK'da benimsenen sistem düşünüldüğünde tarafların

---

[498] Doktrinde *Akyol Aslan* arabuluculuk faaliyeti sırasında adli yardımdan faydalanan tarafın ödemesi gereken ancak HUAK m.18/A f.13 gereği bakanlıkça ödenen miktarın yargılama gideri kapsamına dahil edilemeyeceğini ancak karşı tarafın ödemesi gereken miktarın dahil edilebileceğini savunmaktadır (**Akyol Aslan**, s. 121); *Özbek* ise bu şekilde bir ayrım yapılmaksızın bakanlıkça ödenen tüm giderin yargılamada haksız çıkan adli yardımdan yararlanan taraftan tahsilinin gerektiğini savunmaktadır (**Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1665); Biz de çalışmamızda *Özbek'*in savunduğu görüşü benimsemekteyiz zira yargılama sonunda haksız çıkan adli yardımdan faydalanan tarafın durumu gözetilerek hakim tarafından HMK m.339/2 gereği muafiyet sağlanabilecektir.

[499] **Akyol Aslan**, s.121; **Özbek**, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, s. 1665.

[500] Bkz. yuk. 2. Bölüm, 2.1.6.2. Adli Yardım Kararının Kapsamı başlığı.

[501] **Yaşar**, s.2024; **Atalay**, Oğuz: Avukatlık Hukukunda Adli Yardım, s.2; **Taşkın**, s.844.

[502] **Gençcan**, Adli Yardım, s.137; **Atalay,** Pekcanıtez Usûl, s.2433; **Önder**, Akil: Barolar Adli Müzaheret Kararı Verebilirler Mi, s.517.

[503] **Elveriş/Kutucu/Yaşar**, Türkiye'de Adli Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi, s.41; **İnanıcı**, s.116; **Atalay**, Avukatlık, s.2-3.

[504] **Atalay**, Avukatlık, s. 3.

mahkemeden adlî yardım talepleri üzerine verilen kararda, avukat yardımından faydalanma ihtimalleri çok düşüktür. Bu sebeple uygulamada büyük ölçüde adlî yardım kurumunda avukatla temsilin, Avukatlık Kanunu ve Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği'nde yer alan hükümler ile sağlandığı söylenebilir[505].

Avukatlık Kanunu uyarınca başvurunun usûlüne geçmeden önce adlî yardımın örgütlenmesi ve idaresinde görevli organ olan adlî yardım bürosundan bahsetmek faydalı olacaktır. Avukatlık Kanunu'nun 177. maddesinde adlî yardım hizmetinin yönetim kurulu tarafından seçilen avukatlar arasından adlî yardım bürosu veya baro merkezi dışında avukat sayısı beşten çok olan yargı çevrelerinden seçilen bir avukat temsilcisi tarafından yürütülebileceği hüküm altına alınmıştır. Birden fazla baronun bulunduğu yerlerde ise her bir baro kendi adlî yardım bürosunu oluşturacaktır[506]. Hukukumuzda adlî yardım için baroların bünyesinde oluşturulan "adlî yardım bürosu" dışında bu amaçla kurulan başka bir makam bulunmamaktadır[507]. Bu doğrultuda her baroda kurulan adlî yardım bürosu, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nun hükümleri ve Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği'nde yer alan hükümler doğrultusunda adlî yardım hizmeti vermektedir.

Avukatların adlî yardım görevlerinde gönüllülük esastır[508]. Avukatlar eğer Avukatlık Kanunu hükümlerine göre adlî yardım görevinde yer almak istiyorlarsa ilgili adlî yardım bürosuna başvuruda bulunurlar, adlî yardım bürosu tarafından da bir liste oluşturulur[509]. Adlî yardıma ilişkin görevlendirmeler de eşitlik ilkesi gözetilerek bu listeden gerçekleştirilir[510].

Adlî yardımdan faydalanmak isteyen kimse, adlî yardıma ilişkin istemi hizmetin görüleceği yerdeki AvK m.177 uyarınca oluşturulan adlî yardım bürosu veya seçilen temsilcilere yapar[511]. Adlî yardım isteminde bulunan kimseden istemin haklılığının ispatı

---

[505] **Atalay**, Avukatlık, s.3; **Önder**, s.519.
[506] AvK m.177/2; 7249 sayılı kanunla gerçekleştirilen değişiklikle hukukumuzda çoklu baro sistemi kabul edilmiştir, bu doğrultuda koşulların varlığı halinde bazı illerde birden fazla baro kurulabilecektir.
[507] **Elveriş/Kutucu/Yaşar,** s.43.
[508] **Yaşar**, s.2021.
[509] **Elveriş/Kutucu/Yaşar,** s.45;
[510] Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği m.5/4.
[511] **Elveriş/Kutucu/Yaşar,** s.57; **Gençcan**, Adli Yardım, s.137.

için gerekli bilgi ve belgeler adlî yardım bürosu veya seçilen temsilciler tarafından talep edilir, gerekli araştırmaları yapabilir[512].

İstemin reddi halinde adlî yardımdan faydalanmak isteyen kimsenin tebliğden itibaren on gün içinde yazılı veya sözlü olarak baro başkanına başvuru hakkı vardır, baro başkanı da yedi gün içinde karar verir, verdiği karar da kesindir[513]. Mevzuatta başvurusu reddedilen kişinin yazılı veya sözlü olarak baro başkanına itiraz hakkı olduğu düzenlenmişse de uygulamada itiraz, baro başkanlığına hitaben yazılan bir dilekçe ile gerçekleştirilmektedir. Kanaatimizce söz konusu düzenleme gereği itirazın baro başkanına yapılması ve baro başkanı tarafından verilen kararın kesin nitelikte olması yerinde değildir. Önerimiz, kesin nitelikte karar verecek merciin baro bünyesinde değil de farklı bir kurum tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğidir. Bu doğrultuda mevcut düzende bakanlık bünyesinde kurulabilecek bir birimle veya tamamen sistemin değiştirilerek adlî yardım kurumu için kurulan bir üst kuruluş[514] bünyesinde ihdas edilecek bir birim tarafından söz konusu incelemenin gerçekleştirilmesi gerektiği görüşündeyiz.

Adlî yardımın kabulü halinde ise listeden bir veya birkaç avukat görevlendirilerek gerekli işlemler başlatılır[515]. Görevlendirme yazısının verilmesi ile sorumluluk altına giren avukatın kanunda bazı durumlarda görevinin sonlanabileceği düzenlenmiştir[516]. Nitekim adlî yardımdan faydalanan kimsenin avukata gerekli belge ve bilgileri vermekten ya da vekaletname vermekten kaçınması hallerinde, avukatın görevinin kendiliğinden sona ereceği hüküm altına alınmıştır[517]. Yine kanun koyucu, avukata haklı nedenlerle[518]

---

[512] Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği m.5; HMK'dan farklı olarak ekonomik anlamda yetersizliğe ilişkin bir koşul kanunda ve yönetmelikte yer almamaktadır, bu sebeple her baronun Adli Yardım Bürosu'nun farklı uygulaması bulunmaktadır kimi baro sıkı belge usûlü uygularken kimisi basit belge ve beyan usûlünü uygulamaktadır (**Yaşar**, s. 2015); *Aktepe Arık'a* göre haklılık koşulu da HMK'daki gibi talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şeklinde anlaşılmalıdır (**Aktepe Arık**, s.119).

[513] AvK m.178; Türkiye Barolar Birliği Adli Yardım Yönetmeliği m.5/3; Baro'nun ret kararına rağmen mahkemeye başvurulması halinde mahkemenin Baro'nun verdiği ret kararından etkilenmemesi, şartları değerlendirmesi mahkemeye erişim hakkının sağlanabilmesi için önemlidir (**Aktepe Arık**, s.119).

[514] Adli yardım kurumu için üst kuruluş önerimiz hakkında detaylı bilgi için bkz. yuk. 2. Bölüm, 2.1.1. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda Adlî Yardım başlığı.

[515] AvK m.179; **Gençcan**, Adli Yardım, s.137.

[516] AvK m.179.

[517] AvK m.179/2.

[518]Avukatın başvurucu tarafından hakarete maruz kalması, başvurucunun tacize varabilecek eylemlerde bulunması, başvurucu ile avukatın güven ilişkisinin sarsılması, avukatın barodan ayrılması gibi sebepler örnek gösterilebilir.

görevden çekinme hakkı tanınmış, haklı nedenin bulunmaması halinde çekinmeyi ise tarifede belirlenen ücretin baroya yatırılması şartına bağlamıştır[519]. Görevlendirilen avukatın haklı nedenler hariç, görevi sonlanana kadar yerine getirmesi gerekmektedir aksi halde aldığı ücretin iki katını baroya ödemekle yükümlüdür[520].

Avukatlık Kanunu hükümlerine göre adlî yardımın kapsamı, avukatlık hizmetleri ile sınırlıdır[521]. Bu doğrultuda avukatın gerçekleştireceği takip, dava veya taleplerde mahkemeye yatırması gereken harç ve masraflardan muafiyeti söz konusu olmayacaktır. Mahkemeye bunun için ayrı bir adlî yardım talebinde bulunulması gerekmektedir[522]. Mahkemenin talebi reddetmesi halinde ise adlî yardım talebinde bulunan kimsenin avukatlık ücreti dışındaki diğer yargılama giderlerini ödemesi gerekir. Ancak Türkiye Barolar Birliği Yönetmeliği'nin altıncı maddesine "*yargılama giderlerinin karşılanamayacağının açıkça anlaşılması ve adlî yardım talebinde bulunanın haklılığı açısından kesin veya kuvvetli bir kanı oluşması halinde, adlî yardım bürosunun veya adlî yardım temsilcisinin önerisi üzerine baro yönetim kurulu kararıyla adlî yardım fonundan karşılanır."* getirilen hüküm doğrultusunda, baro yönetim kurulu kararıyla söz konusu giderlerin adlî yardım fonundan karşılanabileceği kaleme alınmıştır[523].

Görüldüğü üzere Avukatlık Kanunu ve Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği'nde yer alan hükümler ile adlî yardım bürosu veya seçilen temsilciler aracılığıyla istemde bulunan tarafa, adlî yardımdan yararlanması ve yargılamayı yürütmesi için bir avukat yardımından faydalanıp faydalanmayacağı konusunda barolara karar verme ve başvuruyu sonuçlandırma yetkisi tanınmıştır[524]. Kanun tarafından düzenlenen husus, adlî yardım kararına ilişkin olmayıp adlî yardım kararını verebilecek tek merciin Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun ilgili hükümleri uyarınca mahkemeler olduğunu belirtmek isteriz.

---

[519] **Gençcan**, Adli Yardım, s.139; **Yaşar**, s.2021.
[520] TBB Adli Yardım Yönetmeliği m.7.
[521] AvK m.176.
[522] **Elveriş/Kutucu/Yaşar,** s.50.
[523] TBB Adli Yardım Yönetmeliği m.6/3.
[524] **Atalay**, Adli Yardım, s.4; **Önder**, s.517; **Erem**, Adli Yardım, s.123.

2.2.3. İcra ve İflas Hukukunda Adlî Yardım

Yukarıda değindiğimiz üzere adlî yardım, icra ve iflas takipleri bakımından da uygulanabilir. Nitekim HMK m. 336/1 ve İİK m.15'te açıkça icra takiplerinde adlî yardımın talep edileceği mahkeme hüküm altına alınmıştır[525]. Söz konusu hükümler doğrultusunda icra takiplerinde adlî yardım, takibin yapılacağı yerdeki icra mahkemesinden talep edilir. Adlî yardımdan hem ilamsız hem de ilamlı takipte yararlanılması mümkündür[526].

Hâkim tarafından adlî yardım kararı verilebilmesi için ekonomik anlamda yetersizlik ve talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartlarının varlığı aranır. Ancak ilamlı takiplerde talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartını zaten delil olarak sunulan ilam veya ilam niteliğinde belge karşılayacaktır, dolayısıyla bu şartın ispatı ilamlı takipte aranmaz[527]. İcra takibinde adlî yardıma kimlerin başvurabileceği konusunda değerlendirme yapmak gerekirse ilamsız icra takiplerinde hem alacaklı hem de borçlu adlî yardımdan yararlanabilecekken ilamlı icra takibinde bu imkândan sadece alacaklı faydalanabilecektir[528]. Nitekim haksız olduğu bir ilam ile tespit edilmiş olan borçlunun, adlî yardımın koşullarını taşımadığı açıktır.

Yukarıda değindiğimiz üzere adlî yardım kararının etkisi hükmün kesinleşmesine kadar devam eder. Yargılama devam ederken adlî yardımdan yararlanan tarafın ilamlı icraya başvurması halinde karar kesinleşmemişse yeni bir adlî yardım kararı almasına gerek yoktur zira adlî yardım kararı etkisini sürdürmektedir[529].

HMK m. 334/1' e göre geçici hukuki koruma taleplerine ilişkin de adlî yardım kararı verilebileceğinden bahsetmiştik. Bu doğrultuda İcra ve İflas Kanunu uyarınca ihtiyati haciz taleplerinde de adlî yardımdan faydalanmak mümkündür[530].

---

[525] İİK m.15: "*İcra ve iflas harçlarını kanun tayin eder. Kanunda hilafı yazılı değilse, bütün harç ve masraflar borçluya ait olup neticede ayrıca hüküm ve takibe hacet kalmaksızın tahsil olunur.*
İcra takiplerinde, müzahereti adliye kararları takibe yetkili icra mahkemesi tarafından Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 465 ve müteakip maddelerine tevfikan ittihaz olunur".
[526] **Kılınç** (tez), s.319-320.
[527] **Atalay** (tez), s.49; **Kılınç** (tez), s.320.
[528] **Atalay** (tez), s.49.
[529] **Ansay**, s.177.
[530] **Belgesay**, Şerh, s.286; **Atalay** (tez), s.52.

HMK m. 334/1 ve İİK m.15'te iflas takiplerinde adlî yardıma ilişkin bir düzenleme bulunmasa da doktrinde icra takibi ifadesinin iflas takibini de kapsadığı savunulmakta idi[531]. HMK m. 336 "*Adlî yardım, asıl talep veya işin karara bağlanacağı mahkemeden; icra ve iflas takiplerinde ise takibin yapılacağı yerdeki icra mahkemesinden istenir*" hükmü gereği iflas takiplerinde de adlî yardımın mümkün olduğu açıkça düzenlenmiştir.

İflas davasında adlî yardım talebi hususuna da değinecek olursak; iflas davasının iflas takibi neticesinde açılmış olması halinde takibin bir aşaması niteliğinde olduğundan iflas davasında alacaklı ve borçlunun adlî yardım kararı devam edecektir, bu doğrultuda yeni bir adlî yardım talebine ihtiyaç duyulmaz[532]. Doğrudan iflas davası açılmış olması halinde de alacaklı ve borçlu adlî yardımdan yararlanabilir. Doğrudan iflas davasının borçlunun kendisi tarafından açıldığı hallerde ise iflas talebi bir çekişmesiz yargı işi niteliğinde olduğundan borçlu, adlî yardımdan faydalanabilecektir[533]. İflas kararından sonra ise müflisin adlî yardım talebinde bulunması mümkün değildir[534].

2.2.4. Adlî Yardıma İlişkin Hükümlerin İdari Yargıda Uygulanması

İdari Yargılama Usûlü Kanunu'nun 31. ve Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin İdari İşler ve Yazı İşleri Hizmetlerinin Yürütülmesi Usûl ve Esaslarına Dair Yönetmeliği'nin 88. maddesinin atfı ile adlî yardım talebi hususunda Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun uygulanacağı hüküm altına alınmıştır[535].

Adlî yardımın uygulanması hususunda HMK'ya atıf yapılmış olsa da (İYUK m.31) idari yargılama usûlündeki farklılıklar sebebiyle HMK'daki adlî yardıma ilişkin hükümlerin aynen uygulanmasının söz konusu olamayacağı düşünülebilir[536]. Ancak idari yargıda adlî yardıma ilişkin en önemli fark, idari yargıda sadece davacı tarafın adlî yardımdan faydalanabilmesidir, zira idari yargıda davalı taraf her zaman idaredir[537].

---

[531] **Kuru** (2001), s.3759; **Üstündağ**, s. 650; **Atalay** (tez), s.50.
[532] **Kılınç** (tez), s. 322.
[533] **Kılınç** (tez), s. 322.
[534] **Karslı**, s.586.
[535] **Köksal**, s.99; **Yılmaz**, Ejder: Adli Yardım Kurumunun İdari Yargıda Uygulanması, s.567; **Akıncı**, s.196; **Gözübüyük**, A. Şeref: Yönetsel Yargı, s.474.
[536] **Yılmaz**, İdari yargı, s. 568.
[537] **Köksal**, s.103.

Bu doğrultuda Hukuk Muhakemeleri Kanunu kapsamında adlî yardıma ilişkin yaptığımız açıklamalar, idari yargılama sırasında adlî yardım talepleri bakımından da aynen geçerli olacaktır, çalışmamızda da tekrardan kaçınmak adına ilgili bölümlere atıf yapmakla yetiniyoruz[538].

2.2.5. Ceza Yargısında Adlî Yardım

Ceza yargılamasında adlî yardım 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nda düzenlenmiştir. Ceza yargılamasındaki adlî yardım ceza yargılamasının niteliği ve özellikleri gereği sadece şüpheli veya sanığın avukat yardımından faydalanmasını içermektedir[539]. Zira ceza yargılamasında medenî usûl hukukunda olduğu gibi gerek bir davanın görülebilmesi gerek devamı için yargılama giderinin ödenmesi gerekmez; yargılama giderleri devlet hazinesince karşılanır[540].

Yargılama giderlerinden sorumluluk Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 325 ve 327. maddelerde düzenlenmiş olup ancak ceza veya güvenlik tedbirine mahkûmiyet halinde sanığa yargılama giderleri yükletilir. Sanığın beraat etmesi veya ceza verilmesine yer olmadığına karar verilmesi hallerinde ise yargılama gideri devlet hazinesinde kalır.

Ceza yargılamasındaki adlî yardım sistemi ise ücretsiz avukat yardımından faydalanmayı içeren "zorunlu müdafilik" kurumu ile sağlanmıştır[541].

---

[538] **Yılmaz**, İdari Yargı, s.568; İdari yargıda adli yardım kurumunun yeterliliği hakkında bkz. **Akıncı**, s.212-214; **Gözübüyük**, s.474-475.
[539] **Kılınç** (tez), s.331.
[540] **Kılınç** (tez), s.329.
[541] CMK'da yer alan zorunlu müdafilik halleri için bkz. CMK m.150,74/2,101/3,204,247/4.

SONUÇ

Hukukumuzda kamu hizmetlerinden olan yargılama faaliyetinin sürdürülebilirliği için yargılama sırasında ortaya çıkan bir kısım yargılama gideri, taraflardan tahsil edilmektedir. Nitekim devletin kamu hizmetlerinin yürütülebilmesi için hizmetten yararlanmayı, giderleri ödeme şartına bağlanması mümkündür. Ancak bu durum ekonomik yetersizlik sebebiyle söz konusu giderleri karşılayamayacak olan bireylerin yargılama faaliyetinden yararlanamaması sonucunu doğurabilecektir. Bu sonucun önlenmesi için devletlerin çeşitli yöntemlere başvurması mümkündür. Bunlardan biri de adlî yardım kurumunun işlevsel hale getirilerek ekonomik yetersizlik içinde olan bireylerin mahkemeye erişiminin sağlanmasıdır. Bu bağlamda adlî yardım kurumunun amacı da hak arama özgürlüğünün önündeki engellerin aşılarak ekonomik anlamda eşit olamayan bireyler arasında eşitliğin sağlanmasıdır. Bu yönüyle adlî yardım kurumu diğer usûl hukuku kurumlarından farklı olarak sosyal yönü olan bir kurumdur.

Adlî yardım kurumu temelini Anayasa'dan almaktadır. Anayasa m. 5'te devletin amaç ve görevleri arasında kişilerin hak ve özgürlüklerini sınırlayan ekonomik engelleri kaldırmak da sayılırken Anayasa'nın 40. maddesinde vatandaşların temel hak ve hürriyetlerinin korunarak mahkemeye başvuru hakkının sağlanması görevi de devlete yüklenmiştir.

Temelini Anayasa'dan alan adlî yardım kurumunun Anayasa'da yer alan ilkelerle ilişkisi olduğu gibi medenî usûl hukukuna hâkim olan ilkelerle de ilişkisi bulunmaktadır. Nitekim özel hukuka hâkim olan ilkelerden irade serbestisinin medenî usûl hukukundaki karşılığını oluşturan tasarruf ilkesi gereğince ancak adlî yardım talep eden kimse adlî yardım kurumundan faydalanabilecektir. Yine irade serbestisinin usûl hukukundaki bir diğer tezahürü olan taraflarca getirilme ilkesi gereği adlî yardımdan yararlanmak isteyen taraf, adlî yardımın şartlarını oluşturan ekonomik anlamda yetersizlik ve talebin açıkça dayanaktan yoksun olmaması şartlarını mahkemeye ispat araçlarını sunmak suretiyle kanıtlamalıdır. Adlî yardım talebinde bulunan taraf, adlî yardım talebinde ve ispat araçlarının mahkemeye sunulmasında dürüstlük kuralı ve doğruyu söyleme yükümlülüğüne de uygun davranmalıdır.

Hukukumuzda adlî yardım kurumu özel bir mevzuat ile düzenlenmemiş olup adlî yardımın temeli 6100 sayılı HMK'nın 334 ila 340. maddelerine dayanmaktadır. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yer alan düzenlemeleri tamamlayıcı nitelikte hükümler ise Avukatlık Kanunu'nun 176-181. maddeleri arasında ve Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği'nde düzenlenmiştir.

Adlî yardımdan kural olarak kanunda belirtilen şartları taşıması halinde gerçek kişiler yararlanabilir ancak istisnai olarak bazı tüzel kişilerin de adlî yardımdan yararlanmasına imkân tanınmıştır. Mülga HUMK döneminde "hayır kurumları (müessesatı hayriye)" nın adlî yardımdan faydalanabileceğine ilişkin hüküm, HMK'da kamuya yararlı dernek ve vakıflar olarak ifade edilerek mülga HUMK dönemindeki "hayır kurumları (müessesatı hayriye)" ifadesinden ne anlaşılması gerektiğine ilişkin belirsizlik giderilmiştir.

Kanun koyucu sadece bazı tüzel kişiler yönünden adli yardımdan faydalanılabileceğini kabul etmesine karşı doktrinde bizim de katıldığımız görüşe göre adlî yardımdan kamuya yararlı dernek veya vakıf haricindeki tüzel kişilerin de faydalanması gerektiği kabul edilmektedir. Zira adlî yardım, yukarıda ifade ettiğimiz üzere AİHS m.6 ve AY m. 36 gereği mahkemeye erişim hakkının en önemli araçlarından biridir. Yine bahsettiğimiz üzere birçok Anayasal ilke ve usûl hukuku ilkesi ile yakından ilişkilidir. Bu doğrultuda bu denli önem atfedilen bir kurumdan, diğer bir ifade ile temel haktan sadece sınırlı kişilerin yararlanabilmesi çelişkili bir durumu ortaya çıkarmaktadır.

Yabancıların adlî yardımdan faydalanması ise karşılıklılık şartına bağlanmıştır. Karşılıklılık şartı, taraflar arasındaki milletlerarası bir sözleşmeye dayanabileceği gibi taraf devletler arasında bir sözleşme olmasa dahi fiili uygulamaya da dayanabilir. Türkiye'nin de adlî yardıma ilişkin imzaladığı çok sayıda ikili ve çok taraflı sözleşmeler bulunmakta, yabancılık unsuru taşıyan bir yargılamada hâkimin mevcut sözleşmeyi HMK'da yer alan hükümlerden önce uygulaması gerekmektedir. Ancak yabancılar için aranan karşılıklılık şartı kimi durumlarda insan haklarının korunması fikrine aykırı sonuçlar doğurabilmektedir. Zira karşılıklılık şartında ya mevcut bir anlaşmanın ya da bir fiili uygulamanın varlığı gerekir. Ancak gerek anlaşma hükümlerinin tespiti konusunda gerekse fiili uygulamanın tespitine ilişkin güçlükler, yabancıların adlî yardımdan faydalanmasını oldukça zorlaştırmaktadır. Bu doğrultuda yabancıların adli yardımdan

faydalanmasının önündeki engellerin aşılabilmesi için karşılıklılık şartının aranmaması gerektiği kanaatindeyiz.

Söz konusu şartın istisnasını ise mülteciler ve uluslararası koruma statüsüne sahip kişiler oluşturmaktadır. Zira Türkiye'nin imzaladığı 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi gereği mülteciler bakımından, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gereği uluslararası koruma statüsüne sahip kişilerin adlî yardımdan yararlanması halinde karşılıklılık şartı aranmamaktadır.

Adlî yardım, HMK m. 334/1. fıkrasındaki düzenleme gereği açılmış ve açılacak davalarda, her türlü geçici hukuki koruma taleplerinde, icra ve iflas takiplerinde uygulanabilir. Söz konusu madde ile mülga HUMK döneminde tartışmalı olan tüm geçici hukuki koruma taleplerine adlî yardımın uygulama alanının olup olmadığı hususuna açıklık getirilmiştir. Yine HMK ile birlikte mülga HUMK döneminde tartışmalı olan çekişmesiz yargı işlerinde ve kanun yolunda adlî yardım hükümlerinin uygulanıp uygulanmayacağı konusu açıklığa kavuşturulmuş, çekişmesiz yargı işleri ve kanun yolu aşamasında adlî yardım hükümlerinin uygulanabileceği kabul edilmiştir.

Adlî yardımın bir diğer uygulama alanı Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvurudur. Nitekim adlî yardım konusunda Anayasa yargısına ilişkin mevzuatta açık bir hüküm bulunmamakla birlikte 6216 sayılı Kanun'un 49/7'inci maddesi atfı ile 6100 sayılı Kanun'da yer alan adlî yardıma ilişkin hükümler uygulanabilecektir. Adlî yardımın tahkimde uygulanıp uygulanamayacağı hususu ise doktrinde halen tartışmalı olup mevzuatta herhangi bir düzenleme bulunmamakla birlikte kanaatimizce ihtiyari ve zorunlu tahkime ilişkin ikili bir ayrım yapılmalıdır. İhtiyari tahkimde HMK'da düzenlenen adlî yardım hükümlerinin uygulama imkânın bulunmadığı ancak zorunlu tahkimde HMK'da düzenlenen adlî yardım hükümlerinin uygulanabileceği kanaatindeyiz. Zira ihtiyari olarak başvurulan tahkim yargısında tarafların bu riski üstlendikleri kabul edilebilir. Ancak zorunlu tahkimde tarafların uyuşmazlığı mahkeme aracılığı ile çözme imkânı bulunmadığından adlî yardım kurumundan faydalanmaları gerekmektedir.

Adlî yardımın alternatif uyuşmazlık çözüm yollarından en yaygını olan arabuluculukta uygulanabilirliği ise 6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu'na

2017 yılında eklenen madde sağlanmıştır. Böylece düzenleme öncesi tartışmalı olan bu durum açıklığa kavuşmuştur.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda adlî yardım kurumundan faydalanabilmek için ilk şart, ekonomik anlamda yetersizliktir. Ekonomik anlamda yetersizlik şartına ilişkin ölçüt ise kanun koyucu tarafından adlî yardımdan yararlanabilecek kimse bakımından o kimsenin yoksul olması değil, yargılama veya takip giderlerini kendisi karşılaması halinde kendisi ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürecek olması şeklinde ifade edilmiştir. Ancak söz konusu şartın soyut olması yargı kararlarında farklı uygulamaları beraberinde getirmektedir. Bu durum içtihat birliğinin bozulmasına yol açmakla kimi zaman mahkemeye erişim hakkı ve adil yargılanma hakkının ihlali gibi sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Kanun koyucu tarafından belirlenen ölçütün nasıl uygulanması gerektiği noktasında özellikle yüksek mahkemelerce belirli kriterlerin belirlenerek olası hak ihlallerinin önüne geçilmesi ve içtihat birliğinin sağlanması gerektiği kanaatindeyiz.

Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu'nda haklılık şartı olarak ifade edilen adlî yardıma ilişkin diğer şart, 6459 sayılı kanunla yapılan değişiklikle Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 334. maddesinde "taleplerinin açıkça dayanaktan yoksun olmaması" şeklinde kaleme alınmıştır. Nitekim mülga HUMK döneminde AİHM tarafından söz konusu şart eleştirilmekte idi, değişiklikle birlikte adlî yardımdan faydalanma imkânı önündeki kısıtlama ortadan kalkmıştır.

Kanun koyucu adlî yardımdan faydalanmak isteyen kimse için adlî yardıma ilişkin şartların gerçekleştiğine ilişkin bir belgelendirme yükümlülüğü getirmiştir. Başvuruda bulunan, iddiasını ispata yarayan ispat araçlarını ve ekonomik anlamda yetersizliğini delillendirmelidir. Belgelendirme yükümlülüğünün yerine getirilmemesi halinde ise mahkemece başka bir inceleme yapmaksızın talep derhal reddedilecektir.

Adlî yardım başvurusuna ilişkin mevzuatta bir yenilik yapılarak Yargı Reformu Stratejisi ve İnsan Hakları Eylem Planı hedefleri doğrultusunda adlî yardım başvuruları e-devlet üzerinden Adlî Yardım Başvuru Forumu'nun doldurulması ile gerçekleştirilebileceği düzenlenmiştir. Böylece adlî yardıma başvuru kolaylaştırılmış ve yine adlî yardım başvurusunda istenen belgelerin standartlaştırılması sağlanmaya çalışılmaktadır. Söz

konusu yeniliğin teknolojik gelişmelerin hukuka yansıması bağlamında ve adlî yardımın amacı da gözetildiğinde isabetli olduğu kanaatindeyiz.

Adlî yardım talebi üzerine hâkim tarafından gerçekleştirilecek incelemeye ilişkin usûlün tespitinde adlî yardım talebinin talep eden tarafından şartları sağlaması halinde bir hakka ulaşmak amacıyla herhangi bir uyuşmazlık çıkarmadan gerçekleştirildiği gözetildiğinde, çekişmesiz yargı işi olduğu açıktır. Bu doğrultuda HMK m. 385/1 doğrultusunda adlî yardım talebi basit yargılama usûlüne göre incelenecektir.

Hâkim, gerçekleştirdiği inceleme neticesinde adlî yardım talebinde bulunanın adlî yardım koşullarını gerçekleştirdiği ve delillerle ispat ettiği kanaatinde ise talebin kabulüne dair hüküm tesis edecek aksi halde talebi reddedecektir. Adlî yardım talebinin reddine ilişkin kararlar 6459 sayılı "İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Bağlamında Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile getirilen düzenleme ile itiraz edilebilir hale gelmiştir. Zira adlî yardım kararının reddine itiraz edilemediği dönemde AİHM tarafından bu husus sıkça eleştirilmekte ve Türk hukukunda söz konusu değişikliğin gerçekleştirilmesi tavsiye edilmekte idi.

Adlî yardım talebinin kabulüne ilişkin kararlar ise kesin nitelikte olup karara karşı kanun yoluna başvuru imkânı yoktur. Ancak ifade ettiğimiz üzere adlî yardım talebinin incelemesi çekişmesiz yargı işi niteliğinde olup adlî yardım talebi üzerine verilen kararlar da maddi anlamda kesin hüküm teşkil etmez. Yine HMK m. 337/2'de yer alan düzenleme gereği sonradan ödeme gücündeki azalma sebebiyle talep yenilenebilir ve HMK m. 338 gereği hâkime belirli şartların varlığı halinde adlî yardım kararını re 'sen kaldırma yetkisi kanun koyucu tarafından tanınmıştır. Bu doğrultuda adlî yardım kararının incelenmesinin çekişmesiz yargı işi olduğu ve HMK'da yer alan düzenlemeler gözetildiğinde talebin kabulüne ilişkin kararlar kesin nitelikte olsa dahi açıklanan sebeplerle adlî yardım kararının değişebileceği açıktır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda yer alan hükümlerin yanı sıra bazı özel kanunlarda da adlî yardıma ilişkin düzenlemeler bulunmaktadır. Bunlardan biri de 7036 sayılı kanunun 21. maddesi ile 6325 sayılı Kanun'un 13. maddesine eklenen üçüncü fıkrası (HUAK m. 13/3) olup söz konusu düzenleme ile adlî yardım kurumu arabuluculuk kurumunda da uygulanabilir hale gelmiştir. Değişiklikten önce doktrinde baskın görüş arabuluculukta

da adlî yardım kurumunun uygulanması gerektiği yönünde idi. Nitekim kanaatimizce de gerçekleştirilen düzenleme ile ekonomik anlamda yetersiz olan bireylere arabuluculuğun sağladığı avantajlardan faydalanma hakkı tanınması, hak arama özgürlüğü başta olmak üzere birçok temel hak ile bağdaşmış ve olası hak ihlallerinin de önüne geçmiştir.

HUAK m.13/3'te adlî yardıma ilişkin detaylı bir düzenleme bulunmamakta olup kanun koyucu sadece arabuluculukta adlî yardımın kapsamı, görevli ve yetkili mahkemeye ilişkin bir düzenleme ihdas etmiş, bunun dışındaki hususlarda ise HMK'nın adlî yardıma ilişkin hükümlerinin kıyasen uygulanacağını düzenleyerek HMK'ya atıfta bulunmakla yetinmiştir.

Arabuluculuk faaliyetinde adlî yardımın kapsamı HUAK m.13/3'te arabuluculuk ücreti ile sınırlanmıştır. Ancak doktrinde adlî yardım kapsamına alınan arabuluculuk ücretinin HUAK m.7/2'ye göre taraflarca belirlenmesi halinde adlî yardım kapsamına dahil edilip edilemeyeceği konusunda bir tartışma bulunmakta idi. Bu belirsiz durum 02.06.2018 tarihinde Resmî Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe giren Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu Yönetmeliği'nin 15. maddesinin dördüncü fıkrası ile giderilerek

HUAK m.7/2 kapsamında taraflara getirdiği ücret belirleme serbestisini adlî yardım kapsamında sınırlamıştır. Getirilen düzlemenin yerinde olduğu, aksi halde ilgili maddenin kötüye kullanılabileceği kanaatindeyiz.

Yönetmeliğin beşinci fıkrası ile adlî yardım kapsamına HMK m.335/1-ç'de yer alan avukat teminine ilişkin bendin dahil edilmediği ancak 1136 sayılı Avukatlık Kanunu'nda yer alan adlî yardıma ilişkin hükümlerin uygulanabileceği ifade edilmiştir. HUAK m.13/3'te yer alan düzenlemede sadece arabuluculuk ücretinin kapsama alındığı anlaşılsa da yönetmelikle adlî yardımın kapsamı daha da netleştirilerek olası tartışmaların önüne geçilmeye çalışılmıştır.

HUAK' ta adlî yardıma ilişkin HMK'dan ayrılan bir diğer düzenleme, görevli ve yetkili mahkemeye ilişkindir. Söz konusu düzenlemeye göre adlî yardım talebi, arabuluculuk bürosunun bulunduğu yerdeki sulh hukuk mahkemesi 'ne yapılacaktır. Adlî yardım talebinin bir çekişmesiz yargı işi niteliğinde olduğu gözetildiğinde düzenlemenin yerinde olduğu düşünülse de arabuluculuğun davanın görülmesi esnasında gerçekleşmesi halinde

davanın görüldüğü mahkemeden değil de sulh hukuk mahkemesinden arabuluculuğa ilişkin ayrı bir adlî yardım kararı alınması, usûl ekonomisi ilkesine aykırıdır. Bu doğrultuda hem usûl ekonomisinin gerçekleşebilmesi için hem de HMK ve HUAK' ta yer alan düzenlemelerle uyum içinde olması bakımından yargılama sırasında arabuluculuğa başvuru halinde, görevli mahkemenin davanın görüldüğü mahkeme olması gerektiği kanaatindeyiz.

Arabuluculukta adlî yardımın kapsamı, görevli ve yetkili mahkemeye ilişkin hükümler haricinde HMK'daki adlî yardıma ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanacağı hüküm altına alınmıştır. Arabuluculuk, hukukumuzda yaygınlaşmakta ve uyuşmazlıkların çözümünde dava şartı olarak zorunlu arabuluculuğun kapsamı her geçen gün genişlemektedir. Bu durum karşısında adlî yardımın arabuluculukta uygulanmasına ilişkin getirilen düzenlemeler yerindedir. Ancak doktrinde de eleştirildiği gibi mevcut düzenlemelerin HMK'daki hükümlerin kıyasen uygulanacağı hükmü ile yetinilmesi, uygulamada belirsizliğe ve sorunlara neden olmaktadır. Adlî yardım kurumunun işlevsel hale getirilmesi amacı ile ihdas edilen düzenlemelerden daha fazla fayda sağlanabilmesi ve kurumun amacına ulaşabilmesi için arabuluculuk kurumunda adlî yardımın uygulanmasına ilişkin mevzuat hükümlerinin daha açık bir şekilde, uygulamada tereddütlere yer vermeyecek şekilde düzenlenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda adlî yardıma ilişkin hükümleri tamamlayıcı nitelikteki diğer bir düzenleme 1136 sayılı Avukatlık Kanunu ve Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği'nde düzenlenmektedir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda adlî yardıma ilişkin hükümler kapsamında adlî yardımdan faydalanan tarafın avukat yardımından yararlanması oldukça sınırlıdır. Zira hukukumuzda takdiri avukatla temsil zorunluluğu mevcut olup ancak kanunda düzenlenen bazı hallerde hâkim tarafından adlî yardım kararı kapsamına avukat yardımından faydalanma dahil edilebilecektir. Uygulamada da çoğunlukla adlî yardım kapsamında avukat yardımından yararlanma, 1136 sayılı Avukatlık Kanunu ve Türkiye Barolar Birliği Adlî Yardım Yönetmeliği'nde yer alan hükümler ile sağlanmaktadır.

Avukatlık Kanunu'nun 177. maddesinde adlî yardım hizmetinin yönetim kurulu tarafından seçilen avukatlar arasından adlî yardım bürosu veya bir avukat temsilcisi tarafından yürütülebileceği hüküm altına alınmıştır. Avukat yardımından faydalanmak

isteyen kimse, adlî yardıma ilişkin istemini AvK m.177 uyarınca oluşturulan adlî yardım bürosu veya seçilen temsilcilere yapar. Bu doğrultuda istemde bulunan tarafa, adlî yardımdan yararlanması ve yargılamayı yürütmesi için bir avukat yardımından faydalanıp faydalanmayacağı konusunda barolara karar verme ve başvuruyu sonuçlandırma yetkisi tanınmıştır.

KAYNAKÇA

ADAY, Nejat: Avukatlık Hukukunun Genel Esasları, Beta Yayınları, İstanbul, 1994.

AKKAN, Mine: Medeni Usûl Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2011.

AKKAN, Mine: Medeni Usûl Hukukunda Etkin Hukuki Koruma, MİHDER, C. 3, S. 6, s. 29-68.

AKINCI, Müslüm: İdari Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, Turhan Kitabevi, Ankara 2008.

AKTAŞ, Aslı: Kadınların Adalete Erişimi: Bir Adalete Erişim Meselesi Olarak Adli Yardım, İstanbul Bilgi Üniversitesi Lisansüstü Programlar Enstitüsü Hukuk Yüksek Lisans Programı, İstanbul 2022.

AKTEPE ARIK, Sezin: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medeni Usûl Hukukunda Adil Yargılanma Hakkı, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2014.

AKYOL ASLAN, Leyla: Adlî Yardım Kurumunun Arabuluculukta Uygulanması (HUAK m.13/3), BÜHFD, C.4, S.1, s.79-134, Ocak 2018.

ALANGOYA, H. Yavuz: Medeni Usûl Hukuku Esasları, Namaş Yayınevi, B.2, İstanbul 2001.

ALANGOYA, Yavuz /**YILDIRIM**, Kâmil / **DEREN YILDIRIM**, Nevhis: Medeni Usûl Hukuku Esasları, Beta Yayıncılık, B.8, İstanbul 2011.

ALBAYRAK, Hakan: Yaklaşık İspat, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2012.

ALDEMİR, Hüsnü: Hukuk Davalarında Yargılama Giderleri, Adalet Yayınevi, B.5, Ankara 2019.

ALİEFENDİOĞLU, Yılmaz: Türk Anayasa Mahkemesi'nin Hukuk Devleti Anlayışı, HFSA, S.3, s.72-106.

ANSAY, Sabri Şakir: Hukuk Yargılama Usûlleri, Güzel Sanatlar Matbaası, B.7, Ankara 1960.

ARAS, Aslı: Çekişmesiz Yargıda Yargılama Usûlü, Yetkin Yayınları, Ankara 2017.

Atıf Şekli: Aras, Çekişmesiz Yargı, …

ARAS, Aslı: Mülteci ve Sığınmacıların Adalete Erişiminde Adlî Yardım, DEÜ SBE Dergisi, C.23, Özel Sayı, Y.2021, s.43-54

ARSLANALP, Celal Osman: Adlî Yardım, İzBD, S.4, Y.6, s.22-30, Ekim,1987.

ATALAY, Oğuz: Adlî Yardım Kararı ve Etkileri, İzBD, Y.52, S.1, s:40-47 Ocak,1988.

Atıf şekli: Atalay, Adlî Yardım Kararı, …

ATALAY, Oğuz: Avukatlık Hukukunda Adlî Yardım, Manisa BD, 1987/23, s. 2-9.

Atıf Şekli: Atalay, Avukatlık, …

ATALAY, Oğuz: Medeni Yargılama Hukukunda Adlî Yardım, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1986.

Atıf şekli: Atalay (tez), …

ATALAY, Oğuz: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nda Avukatla Temsil Zorunluluğu ve Adlî Yardım, HPD, S.8, Eylül 2006, s.97-100.

Atıf Şekli: Atalay, Avukatla Temsil, …

ATALAY, Oğuz: Pekcanıtez Usûl Medenî Usûl Hukuku, On İki Levha Yayıncılık, B.15, C.III, İstanbul 2017.

Atıf şekli: Atalay, Pekcanıtez Usûl, …

ATALI, Murat/ **ERMENEK**, İbrahim/ **ERDOĞAN**, Ersin: Medenî Usûl Hukuku, Yetkin Yayınları, B.4, Ankara 2021.

ATEŞ, Burcu Özge: Arabuluculuk Giderleri, Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Yüksek Lisans Programı, Ankara 2020.

AYDIN, Muammer: Adlî Yardım Sistemine Genel Bir Bakış, İBD, C.81, S.5, Y.2007, s.2117-2125.

AZAKLI ARSLAN, Betül: Medeni Usûl Hukuku Açısından Zorunlu Arabuluculuk, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2018.

BELGESAY, Mustafa Reşit: Hukuki Muamelelerde Temsil, Riza Koşkun Matbaası, İstanbul 1941.

BELGESAY, Mustafa Reşit: Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu, İstanbul Matbaacılık,1947.

BELGESAY, Mustafa Reşit: Hukuk Usûlü Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Duygu Matbaası, B.3

Atıf Şekli: Belgesay, Şerh …

BERBEROĞLU YENİPINAR, Filiz: Harçlar Yargılama – Adlî Yardım (Hukuk Mahkemeleri), Legal Yayıncılık, Ocak 2018.

BERKİN, Necmeddin: Tatbikatçılara Medeni Usûl Hukuku Rehberi, Filiz Kitabevi, İstanbul 1981.

BİLGE, Necip/ **ÖNEN**, Ergun: Medeni Yargılama Hukuku Dersleri, B.3, Sevinç Matbaası, Ankara 1978.

BOYAR, Oya: Prof. Dr. Yılmaz ALİEFENDİOĞLU'na Armağan, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Kararlarında Adlî Yardım ve Adil Yargılanma Hakkı, Yetkin Yayınları, Y.2009, s.447-466.

BÖRÜ, Levent: Dava Konusunun Devri, Yetkin Yayınları, Ankara 2012.

BÖRÜ, Levent: "Hukuk Yargılamasında Zorunlu Avukatlık Müessesi Gerekli Midir?", Hukuk Gündemi Dergisi, Y. 2006, S.5, s.36-38.

Atıf Şekli: Börü, Zorunlu Avukatlık, …

BÖRÜ, Levent: "Medeni Usûl Hukukunda İddia ve Somutlaştırma Yükü", Yetkin Yayınları, Ankara 2016.

Atıf Şekli: Börü, İddia ve Somutlaştırma Yükü, …

BUDAK, Ali Cem/ **KARAASLAN**, Varol: Medenî Usûl Hukuku, Filiz Kitabevi, B.5, Filiz Kitabevi, İstanbul 2021.

BUDAK, Ali Cem: Karşılaştırmalı Hukuk Muhakemeleri Kanunu, Adalet Yayınevi, B.9, Y.2016.

ÇAĞLAYAN, Ramazan: Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti İlkesi, AÜEHFD, C.2, S.1, s.41-54.

ÇAYAN, Gökhan: Adil yargılanma Hakkı, Legal Yayıncılık, İstanbul 2016.

ÇELİK, Özlem: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Çerçevesinde Türk Hukukunda Medeni Hak ve Yükümlülüklere İlişkin Davalarda Ücretsiz Avukat Yardımından Faydalanma Hakkı, AHBVÜHFD, C.XXIV, Y.2020, S.1, s.285-327.

ÇELİKEL, Aysel / **ERDEM**, Bahadır: Milletlerarası Özel Hukuk, Beta Yayıncılık, B.17, İstanbul 2021.

DELİDUMAN, Seyithan: Adlî Yardım İsteminin Zamanaşımı Üzerine Etkisi ve Konuya İlişkin Bir Yargıtay Kararının Değerlendirilmesi, İBD, C.79, S.2005/4, Y.2005, s. 1115-1128.

Atıf Şekli: Deliduman, Zamanaşımı …

DELİDUMAN, Seyithan: Medeni Yargıda Avukatlık, AÜEHFD, C.VII, S.1-2, Y.2003, s.377-385.

DEMİRCİOĞLU, Yaşar: Medeni Usûl Hukukunda İnsan Hakları ve Adil Yargılanma Güvenceleri, Yetkin Yayınları, Ankara 2007.

DEMİREL, Fatmagül: Osmanlı Hukuk Sisteminde Adlî Yardım Kurumu, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S.29, Y. 2011, s:83-92.

DEMİRER, Gürtan: Adlî Yardım, Balıkesir Barosu Dergisi, Y.1984/19, s.22-23.

DİNÇ, Güney: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Göre Silahların Eşitliği, TBBD, S.57, Y.2005, s.283-306.

DOĞRU, Osman: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi İçtihatları, Ankara Açık Cezaevi Matbaası, C.1, B.2, Ankara 2003.

DOĞRU, Osman: Siz Hala Yargı Harcı Ödüyor Musunuz? İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi'nin İki Kararı Üzerine Not, LHD, Kasım 2007, s.3449-3454.

Atıf Şekli: Doğru, Yargı Harcı, …

DURHAN, İbrahim: Ülkemizde Avukatlık Kurumunun Tarihsel Gelişimi, AÜEHFD, C. VIII, S.3-4, Y. 2004, s.23-46.

DOST, Süleyman: Arabuluculuk Ücret ve Masrafları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme, TBBD, C.27, S.115, s.449-476, Kasım 2014.

DÜR, Orhan: Arabuluculuk Faaliyeti ve Arabulucuların Hak ve Yükümlülükleri, Adalet Yayınevi, Ankara 2017.

EKMEKÇİ, Ömer/ **ÖZEKES**, Muhammet/ **ATALI** Murat/ **SEVEN** Vural: Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk, B.2, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2019.

ELVERİŞ, İdil: Türkiye'de Adlî Yardım Karşılaştırmalı İnceleme ve Politikalar Yuvarlak Masa Toplantısı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.

ERDOĞAN, Gülnur: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Medeni Yargıda Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara 2011.

EREM, Faruk: Adlî Yardım, İmran Öktem'e Armağan, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara 1970.

Atıf Şekli: Erem, Adlî Yardım, …

EREM, Faruk: Eski Yunanda ve Romada Avukatlık, ABD, S.5, Y.1976, s.849-854.

EREM, Faruk: Savunma Hakkının Tarihsel Gelişimi, ABD, S.2, Y.1990, s. 206-214.

ERDOĞAN, Ersin/ **ERZURUMLU** Nurbanu: Hukuk Uyuşmazlıklarında Türkiye'nin Arabuluculuk Tecrübesi ve Zorunlu Arabuluculuk Taslağı, SETA Yayınları, İstanbul 2016.

ESENDAL, Nihan: Yabancıların Adlî Yardımdan Yararlanması, THD, C. 4, S. 31 | Mart 2009, s. 179-194.

GENÇCAN, Ömer Uğur: Adlî Yardım, YD, Ocak-Nisan 2005, s. 127-140.

GENÇCAN, Ömer Uğur, Hukuk Muhakemeleri Kanunu Yorumu, Yetkin Yayıncılık, B.11, 2013.

GÖREN ÜLKÜ, Nazlı: Medeni Yargılama Hukukunda Avukatla Temsil Zorunluluğu, MÜHF-HAD, C. 16, S. 3-4, Y.2010, s.309-325.

GÖRGÜN, Şanal / **BÖRÜ**, Levent / **KODAKOĞLU**, Mehmet: Medeni Usûl Hukuku, Yetkin Yayınları, B.10, Ankara 2021.

GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref: Yönetsel Yargı, Turhan Kitabevi, B.30, Ankara 2010.

GÜNER, Semih: Avukatlık Hukuku, Yetkin Yayınları, B.6, Ankara 2015.

HANAĞASI, Emel: Medenî Yargılama Hukukunda Silahların Eşitliği, Yetkin Yayınları, Ankara 2016.

HATİPOĞLU AYDIN, Duygu: Kadınların Adalete Erişimi, ABD, Y.2015, S.4, s.79-107.

ILDIR, Gülgün: Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2003.

İNAL, Turgut: Pahalı Yargı, ABD, Y.1982, S.6, s.113-116.

İNANICI, Halil: 21. Yüzyılda Avukatlık ve Baro, Uluslararası Gelişmeler Işığında Adlî Müzaheret, Legal Yayıncılık, s.103-124, İstanbul 2008.

İNCEOĞLU, Sibel: Adil Yargılanma Hakkı Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru, Avrupa Konseyi, 2018.

İYİMAYA, Ahmet: Muhakamat Kanunu ve Hazırlık Çalışmaları, ABD, S.2, Y.1993 s.165-313.

KABAKÇIOĞLU, Hüsnü Mehmet: Müzahareti Adlîye, Adlîye Ceridesi, Y.1942 S.4, s.375-386.

KARAARSLAN, Abdulkadir: Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuruda Usûl Sorunları, Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara 2017.

KARACAOĞLU, Emine: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi Dördüncü Bölüm Tabor- Polonya Kararı, Prof. Dr. Hakan Pekcanıtez' e Armağan, DEÜHFD, C.16, Özel Sayı 2014, s.4211-4224.

KARAFAKİH, İsmail Hakkı: Hukuk Muhakemeleri Usûlü, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1952.

KAVASOĞLU, Abdurrahman: Medeni Usûl Hukukunda Avukatla Dava Takip Zorunluluğu, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağan, Vedat Kitapçılık, C.1, İstanbul 2009.

KAYA, Hasan: Yargılama Giderleri, Adalet Yayınevi, Ankara 2021.

KEKEÇ, Elif Kısmet: Arabuluculuk Yoluyla Uyuşmazlık Çözümünde Temel Aşamalar ve Taktikler, Adalet Yayınevi, B.3, Ankara 2016.

KILINÇ, Ayşe: Bir İnsan Hakkı Olarak Adlî Yardım, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, C.3, S.1, Y.2011, s.1-10.

Atıf Şekli: Kılınç, İnsan Hakkı, …

KILINÇ, Ayşe: Medenî Usûl Hukukunda Adlî Yardım, Adalet Yayınevi, Ankara 2013.

Atıf şekli: Kılınç (tez), …

KONURALP, Haluk: Adil Yargılama Hakkı Açısından Hukuk Usûlünde Çözüm Arayışları, HFSA Dergisi, Y.2014, s.65-79.

KÖKSAL, Mustafa: Adlî Yardım (Müzahereti Adlîye) Kurumunun İdari Yargıdaki Uygulaması, THD, C.4, S.40, s.97-112.

KURU, Baki: Hukuk Muhakemeleri Kanun Tasarısı Hakkında Genel Değerlendirme, Şen Matbaa, Medeni Usul ve İcra-İflas Hukukçuları Toplantısı V, 8-9 Eylül 2006 Ankara.

KURU, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usûlü, Demir Demir Yayıncılık, B.6, C. V, İstanbul 2001.

Atıf Şekli: Kuru (2001), …

KURU, Baki: Hukuk Muhakemeleri Usûlü El Kitabı, Alfa Basım Yayım Dağıtım, 1995.

KURU, Baki/ **AYDIN**, Burak: Medenî Usûl Hukuku El Kitabı, B.2, C. I, Ankara 2021.

KURU, Baki/ **AYDIN**, Burak: Medenî Usûl Hukuku El Kitabı, B.2, C. II, Ankara 2021.

KURU, Baki / **ARSLAN,** Ramazan / **YILMAZ** Ejder: Medeni Usûl Hukuku Ders Kitabı, 25. Bası, Yetkin Yayınları, Ankara 2014.

KURU, Baki: Nizasız Kaza, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1961.

Atıf şekli: Nizasız Kaza, …

KURT KONCA, Nesibe: Arabuluculuk Sürecinde Adlî Yardım Taleplerinde Görevli Merciye İlişkin Bir Değerlendirme, TBBD, C.32, S.142, s.231-248, Mayıs 2019.

MUŞUL, Timuçin: Medeni Usûl Hukuku, Adalet Yayınevi, B.3, Ankara 2012.

OKUR, Aykut/ **KALAY**, Mehmet: Adlî Yardım Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Çağrı Avukatlar Grubu, Yıldızlar Matbaa, B.1, Eylül 2004.

ÖNDER, Akil: Barolar Adlî Müzaheret Kararı Verebilirler Mi, Adalet Dergisi, S.35, s.516-521, Y.1942.

ÖRSTEN ESİRGEN, Seda: Tanzimattan Cumhuriyete Avukatlık, AÜHFD, C.63, S.4, Y. 2014, s: 737 – 778.

ÖZBEK, Mustafa Serdar: Dünya Çapındaki Adalete Ulaşma Hareketiyle Ortaya Çıkan Gelişmeler ve Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, AÜHFD, C.51, S.2, s.121-162.

ÖZBEK, Mustafa Serdar: Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, Yetkin Yayıncılık, B.5, Ankara 2022.

Atıf Şekli: Özbek, Alternatif Uyuşmazlık Çözümü, …

ÖZBEK, Mustafa Serdar: "Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesinin Tahlili", MÜHF-HAD, Prof. Dr. Ali Rıza Okur'a Armağan, S.1, C.20, Y.2014, s.1119-1156.

Atıf Şekli: Özbek, Arabuluculuk Asgari Ücret Tarifesi, …

ÖZEKES, Muhammet/ **DIRENİSA**, Efe: Deprem ve Benzeri Felâket Durumlarında Medenî Usûl Hukuku Sorunları Hakkında Değerlendirmeler, TBB Dergisi, S.165, Y.2023, s.250-304.

ÖZEKES, Muhammet: Medeni Usûl Hukukunda Hukuki Dinlenilme Hakkı, Yetkin Yayınları, Ankara 2003.

ÖZERSİN, Serdar /RUHİ Ahmet Cemal:1995-2011 Yıllarına Ait Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Türkiye Kararları, C.1, Başkent Üniversitesi Geliştirme Vakfı İktisadi İşletmesi, Ankara 2012.

ÖZKAYA FERENDECİ, H. Özden: Avukatlık Mesleğinin Tarihsel Gelişimine Genel Bir Bakış, MİHDER, Y.2010, C.6, S.16, s.285-304.

ÖZKAN, Işıl / **TÜTÜNCÜBAŞI**, Uğur: Uluslararası Usûl Hukuku, Adalet Yayınevi, B.2, Ankara 2020.

ÖZKENT, Ali Haydar: Avukatın Kitabı, Arkadaş Basımevi, İstanbul, 1940.

PEKCANITEZ, Hakan /**ATALAY**, Oğuz / **ÖZEKES**, Muhammet: Medenî Usûl Hukuku Ders Kitabı, On İki Levha Yayıncılık, B.9, İstanbul 2021.

PEKCANITEZ, Hakan: Hukuk Yargısı (Medeni Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, TBBD, S.53, Y. 2003, s.191-215.

PEKCANITEZ, Hakan: Makaleler, Hukuki Dinlenilme Hakkı, On İki Levha Yayıncılık, C.1, s.509-549

PINAR, Burak/ **MERİÇ,** Nedim: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Yargı Harçlarına Bakışı: Yiğit ve Ülger Davaları Işığında Hak Arama Özgürlüğü ve Yargı Harçları İlişkisi, TBBD, S.84, Y.2009, s.188-212.

PINAR, Burak: Yargı ve İcra Harçları, B.2, Adalet Yayınevi, Ankara 2009.

POSTACIOĞLU, İlhan: Medeni Usûl Hukuku Dersleri, Sulhi Garan Matbaası, B.6, İstanbul 1975.

POSTACIOĞLU, İlhan / **ALTAY,** Sümer: Medeni Usûl Hukuku Dersleri, Vedat Kitapçılık, B.8, İstanbul 2020.

REİSOĞLU, Kemal Hakkı: Müzaheretli Şahsın Davada Haksız Çıkması, AD, S.1, Y.1952, s.64-73.

RUHİ, Ahmet Cemal: Milletlerarası Usûl Hukukunda Adlî Yardım, Tebligat ve İstinabe, Seçkin Yayıncılık, B.2, Ankara 2016.

RÜZGARESEN, Cumhur: Medeni Muhakeme Hukukunda Usûl Ekonomisi İlkesi, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2013.

SARIÖZ BÜYÜKALP, A. İpek: AİHS ve AİHM Kararlarının da İncelenmesi Suretiyle Adil Yargılanma Hakkının Türk Milletlerarası Usûl Hukuku Üzerindeki Etkileri, On İki Levha Yayıncılık, 2018.

SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral: Avukatlık Mesleği Avukatın Hak ve Yükümlülükleri, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, B.3, İzmir 2012.

SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral: En Son Değişikliklerle Avukatlık Hukuku, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, B.1, İzmir 2006.

SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral: Anayasanın Sosyal Hukuk Devleti İlkesi ve Medeni Yargılama Hukuku, DEÜHFD, C.11, Özel sayı, Y.2009, s.553-574.

Atıf Şekli: Sungurtekin Özkan, Sosyal Hukuk Devleti, …

SUNGURTEKİN ÖZKAN, Meral: Sosyal Hukuk Devleti Bağlamında Adli Yardım Kurumu ve Hukuksal Koruma Sigortası, Ankara Barosu Uluslararası Hukuk Kurultayı, C.3, Ankara 2012, s. 172-187.

Atıf Şekli: Sungurtekin Özkan, Sosyal Hukuk Devleti Bağlamında Adli Yardım, …

SUNGURTEKİN ÖZKAN, Türk Medeni Yargılama Hukuku, Ekim, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir,2013.

TAKCI, Tuğçe: Türk ve Avrupa Hukukunda Temel Hak Boyutuyla Adil Yargılanma Hakkı, Adalet Yayınevi, Ankara 2017.

TANRIVER, Süha: Medenî Usûl Hukuku, Yetkin Yayıncılık, C.1, B.3, Ankara 2020.

TANRIVER, Süha: Hukuk Yargısı (Medenî Yargı) Bağlamında Adil Yargılanma Hakkı, TBBD, S.53, Y.2004, s.191-215.

Atıf Şekli: Tanrıver**,** Adil Yargılanma…

TANRIVER, Süha: Makalelerim- II, Adalet Yayınevi, Türk Hukukunda Arabuluculuk, Ocak 2011.

Atıf Şekli: Tanrıver, Arabuluculuk, …

TANYERİ, Güzin: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı'nda Avukatla Temsil Zorunluluğu, Hukuk Gündemi Dergisi, S.8, Y.2007, s.90-92.

TAŞKIN, Alim: Adlî Yardımın İşlevi ve Yargılama Giderlerinin Geri Alınma Zamanı, TBBD, Y.1993, S.3, s. 831-854.

TAŞKIN, Alim: Noterlik İşlemlerinde Adlî Yardım Hükümlerinin Uygulanması, TBBD, Y.2000 S.2 s.413-436.

Atıf Şekli: Taşkın, Noterlik İşlemlerinde Adlî Yardım, …

TAŞPOLAT TUĞSAVUL, Melis: Türk Hukukunda Arabuluculuk, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2012.

TOKER, Ali Gümrah: Milletlerarası Özel Hukukta İstinabe, Adalet Yayınevi, Ankara 2015.

TUNCEL YAZGAN, Aynur: Avukatlar için El Kitabı III "Adlî Yardım", Türk Ceza Adalet Sisteminin Etkinliğinin Geliştirilmesi Avrupa Birliği ve Avrupa Konseyi Ortak Projesi.

TUTUMLU, Mehmet Akif: Temyiz Aşamasında Adlî yardımdan Yararlanma Koşulları, Terazi Hukuk Dergisi, S.102, Şubat 2015, s.116-120.

UMAR, Bilge: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Yetkin Yayıncılık, B.2, Y.2014.

ÜNAL ÖZKORKUT, Nevin: "Savcılık, Avukatlık ve Noterlik Kurumlarının Osmanlı Devleti'ne Girişi", AÜHFD, C.52, S.4, Y.2003, s.147-154.

ÜSTÜNDAĞ, Saim: Medeni Yargılama Hukuku, B.7, Nesil Matbaacılık, İstanbul 2000.

YAŞAR, İmmihan: Adlî Yardım Uygulaması, İBD, C.80, S.5, Y.2006, s.2007-2026.

YAZICI TIKTIK, Çiğdem: Arabuluculukta Gizliliğin Korunması, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013.

YILDIRIM, M. Kamil: İlkeler Işığı Altında Medeni Yargılama Hukuku, Beta Yayıncılık, B.9, İstanbul, 2017.

YILDIRIM, M. Kamil: Medeni Yargılama Hukukunda Hakimin Rolü, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Y.2016, C.22, S.3, s.3027-3044.

YILMAZ, Ejder: Adlî Yardım Kurumunun İdari Yargıda Uygulanması, Makaleler, Yetkin Yayıncılık, C.1, s. 565-575, Ankara 2014.

Atıf Şekli: Yılmaz, İdari Yargı …

YILMAZ, Ejder: Bir Meslek Olarak Dünden Yarına Doğru Avukatlık, AÜHFD, C.44, S.1, Ocak 1995, s.193-208.

Atıf Şekli: Yılmaz, Avukatlık, …

YILMAZ, Ejder: Hukuk Davaları Bakımından Adalet Hizmetlerinin İyileştirilmesi İhtiyacı ve Yapılması Gerekenler, SÜHFD, Y. 1996, C.5, S.1-2, s.55-76.

Atıf Şekli: Yılmaz, Adalet Hizmetleri, …

YILMAZ, Ejder: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, Yetkin Yayıncılık, B.3, C.3, 2017 Ankara.

Atıf Şekli: Yılmaz, Şerh …

YILMAZ, Ejder: Hukuk Sözlüğü, Yetkin Yayıncılık, B.8, 2021.

YILMAZ, Ejder: Yargılama Giderlerinin İşlevi ve Sosyal Hukuk Devleti, ABD, Y.1984, S.2, s:200-224.

Atıf Şekli: Yılmaz, Yargılama Gideri, …

YILMAZ, Ejder: Usûl Ekonomisi, MÜHF-HAD, Y.2016, C.22, S.3, s. 3027 – 3044.

Atıf Şekli: Yılmaz, Usûl Ekonomisi …

YILMAZ ÖZEL, Nurcan: Adil Yargılanma Hakkı Kriterlerinin Türk İdari Yargılama Hukuku Açısından Muhtemel ve Gerçekleşen Etkileri, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul Aralık 2016.

YÜKSEL, Kemalettin: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Tasarısı Hakkındaki İncelemeler, BD, S.67, Y.2008, s.94-110.

Elektronik Kaynaklar:

https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/belgeler/AvUcretTarifesi/tbb1875.pdf, E.T.:07.12.2021.

https://sozluk.gov.tr , E.T.:24.12.2021.

https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-09/hukuk-yargilamasi-ve-idari-yargida-Adlî-yardim.pdf, E.T.:27.12.2021.

https://Adlîyardim.adalet.gov.tr/ , E.T.:27.12.2021.

https://diabgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/hukuk-istinabe14022020110928, , E.T.:26.01.2022.

eylemplani.pdf (adalet.gov.tr) , E.T.:21.03.2022.

https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2013/5864, E.T.: 13.12.2022.

https://karararama.yargitay.gov.tr/ , E.T.:15.12.2022.

https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem23/yil01/ss393.pdf , E.T: 10.07.2022.

,https://sgb.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/27102020154519Stratejik%20Plan%20(2019-2023)%2023.10.2020.pdf, E.T.:01/12/2022.

https://yargireformu.adalet.gov.tr/Resimler/yrs.pdf, E.T.:01/12/2022.

Türkiye Barolar Birliği (barobirlik.org.tr), E.T.:20.02.2023.

https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/

https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-74.pdf ,E.T.:05.11.2022.

https://d.barobirlik.org.tr/2023/DepremzedelerIcinHukukRehberi/2/ , E.T.:03.03.2023.

https://magdur.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/Adlî-yardim-basvuru-formu-e-devlet-uzerinden-erisime-acildi23082021084359 , E.T.: 18.02.2023.

https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211126-3.pdf , 18.02.2023.

https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-74.pdf, E.T.:05.11.2022.

https://www.mhd.org.tr/images/yayinlar/MHM-74.pdf , E.T.:15.06.2023.

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 04/07/2023

Tez Başlığı: "Medenî Usûl Hukukunda Adlî Yardım"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 102 sayfalık kısmına ilişkin, 04/07/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 18 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
2- ☒ Kaynakça hariç
3- ☐ Alıntılar hariç
4- ☒ Alıntılar dâhil
5- ☒ 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
04.07.2023

Adı Soyadı: Ferda Selika DAMLA AYDIN
Öğrenci No: N19235854
Anabilim Dalı: Özel Hukuk Anabilim Dalı
Programı: Tezli Yüksek Lisans Programı

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Levent BÖRÜ

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
PRIVATE LAW DEPARTMENT

Date: 04/07/2023

Thesis Title : "Legal Aid in Civil Procedure Law"

According to the originality report obtained by myself/my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 04/07/2023 for the total of 102 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 18 %.

Filtering options applied:

1. ☒ Approval and Decleration sections excluded
2. ☒ Bibliography/Works Cited excluded
3. ☐ Quotes excluded
4. ☒ Quotes included
5. ☒ Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature
04.07.2023

Name Surname:	Ferda Selika DAMLA AYDIN
Student No:	N19235854
Department:	Private Law Department
Program:	Master in Law (with thesis)

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Assoc. Prof. Dr. Levent BÖRÜ

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 04/07/2023

Tez Başlığı: "Medenî Usûl Hukukunda Adlî Yardım"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza
04.07.2023

Adı Soyadı:	Ferda Selika DAMLA AYDIN
Öğrenci No:	N19235854
Anabilim Dalı:	Özel Hukuk Anabilim Dalı
Programı:	Tezli Yüksek Lisans Programı
Statüsü:	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

UYGUNDUR

Doç. Dr. Levent BÖRÜ

Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr
Telefon: 0-312-2976860 **Faks:** 0-3122992147 **E-posta**: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
ETHICS COMMISSION FORM FOR THESIS

HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
PRIVATE LAW DEPARTMENT

Date: 04.07.2023

Thesis Title: "Legal Aid in Civil Procedure Law"

My thesis work related to the title above:

1. Does not perform experimentation on animals or people.
2. Does not necessitate the use of biological material (blood, urine, biological fluids and samples, etc.).
3. Does not involve any interference of the body's integrity.
4. Is not based on observational and descriptive research (survey, interview, measures/scales, data scanning, system-model development).

I declare, I have carefully read Hacettepe University's Ethics Regulations and the Commission's Guidelines, and in order to proceed with my thesis according to these regulations I do not have to get permission from the Ethics Board/Commission for anything; in any infringement of the regulations I accept all legal responsibility and I declare that all the information I have provided is true.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature
04.07.2023

Name Surname:	Ferda Selika DAMLA AYDIN
Student No:	N19235854
Department:	Private Law Department
Program:	Master in Law (with thesis)
Status:	☒ MA ☐ Ph.D. ☐ Combined MA/ Ph.D.

ADVISER COMMENTS AND APPROVAL

Assoc. Prof. Dr. Levent BÖRÜ

(Title, Name Surname, Signature)